

تاریخ و بیان حیات

1

علي

9

Fadaiyan-e Islam According to pictures

جمعیت فداییان اسلام یکی از مهم ترین تشکل های سیاسی و مذهبی بود که یک دهه (۱۳۳۴-۱۳۲۴) فعالیت چشمگیری در تاریخ سیاسی ایران داشت و دغدغه اصلی آنها اجرای احکام اسلامی در تمامی عرصه ها بود.

مجموعه ی حاضر، سعی در شناساندن مبارزات جمعیت فداییان اسلام، به روایت تصاویر بازمانده از آن ها دارد. این مجموعه، کامل ترین مجموعه ی عکس از مبارزات، زندگی خصوصی، مذهبی و سیاسی آنهاست که در هشت فصل تنظیم شده است...

عباسی، ابراهیم

فدائیان اسلام به روایت تصویر (مبارزات، محاکمات، شهادت)/ تألیف ابراهیم عباسی. - تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۴.

۲۷۰ ص.: مصور، عکس. - (مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ ۳۷۳ احزاب سیاسی؛ ۸)

ISBN: 964 - 419 - 051 - 3 : ۲۳۰۰۰ ریال

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. ۲۵۱، همچنین به صورت زیرنویس.

۱. فدائیان اسلام. ۲. ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۲۰-۱۳۴۷

- جنبشهای اسلامی. ۳. جنبشهای اسلامی - ایران.

الف. مرکز اسناد انقلاب اسلامی. ب. عنوان.

۹۵۵/۰۸۲۴۰۴۵

DSR ۱۵۳۲/۴۲

۸۴ - ۱۱۹۵ م

کتابخانه ملی ایران

فدا ئیات اسلام

ابراہیم عباسی

بہ روایت تصویر

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: فدائیان اسلام به روایت تصویر (مبارزات، محاکمات، شهادت)

تألیف: ابراهیم عباسی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۴

شمارگان: ۲۵۰۰ نسخه قیمت: ۲۳۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

طراحی جلد و صفحات: مجتبی صالحی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۶۴-۴۱۹-۰۵۱-۳

ISBN: 964-419-051-3

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، رویروی پمپبنزین اسدی، پلاک ۲۰۹۴،

مرکز اسناد انقلاب اسلامی صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

نمایندگی‌های فروش در تهران

■ خ انقلاب اسلامی، خ ۱۲ فروردین، تلفن: ۶۶۴۶۰۱۴۶، پخش روایت

■ پخش کوهسار: خ انقلاب اسلامی، خ اردیبهشت، تلفن: ۶۶۴۹۳۵۴۱

■ خ انقلاب اسلامی، تلفن: ۶۶۴۱۰۲۰۳، کتابفروشی دانشکده حقوق دانشگاه تهران

■ شبکه اندیشه، م انقلاب اسلامی، ابتدای خ آزادی، تلفن: ۶۶۹۲۵۱۲۷

■ خ انقلاب اسلامی، بین فرصت و راسر، تلفن: ۸۸۸۴۵۳۸۶، کتابفروشی میزان

■ مرکز صریح: خ انقلاب اسلامی، مقابل در دانشگاه تهران، تلفن: ۶۶۹۵۴۱۰۸

■ م فردوسی، خ سپهبد قری، تلفن: ۸۸۸۹۷۸۱۴، روایت فتح

■ پخش مقداد: افسریه، ۱۵ متری اول، تلفن: ۰۹۱۳۳۰۵۷۷۱۵

■ خ شریعتی، قبل از پل سیدخندان، تلفن: ۸۸۵۰۵۵۱۳-۱۵، فرهنگسرای اندیشه

■ کتاب ما، خ شریعتی، نرسیده به میدان قدس، تلفن: ۲۲۲۱۶۰۰۷-۸

■ خ پاسداران، خ زمرد، تلفن: ۲۲۲۸۶۱۲۴-۵، نشر فرهنگ و معارف اسلامی

■ کتابفروشی ساقدوش، خ پاسداران، بوستان دوم، تلفن: ۲۲۹۴۹۷۶۱-۲

این اثر یکی از موضوعات «طرح تدوین
تاریخ انقلاب اسلامی» است که در مرکز
اسناد انقلاب اسلامی تهیه شده و کلیه
حقوق آن برای مرکز محفوظ می‌باشد.

فهرست مطالب

مقدمه / ۸

پیش گفتار / ۹

فصل اول

غائله‌ی کسروی و ظهور فدائیان اسلام

ضرورت مبارزه با انحرافات کسروی / ۱۶

فصل دوم

اعضا و هواداران فدائیان اسلام و ارتباط آن‌ها با علما، مراجع و سایر تشکل‌های اسلامی در داخل کشور

سازماندهی و گسترش فدائیان اسلام / ۲۶

فصل سوم

ارتباط فدائیان اسلام با سایر جنبش‌های اسلامی در مصر، اردن، فلسطین و لبنان

در تکیه‌ی وحدت اسلامی / ۸۰

فصل چهارم

فدائیان اسلام در مبارزه با دولت هژیر

اولین حضور سیاسی و اولین شهید / ۸۸

فصل پنجم

فدائیان اسلام و ملی شدن صنعت نفت

نقش فدائیان اسلام در ملی شدن صنعت نفت / ۱۲۸

فصل ششم

مبارزات فدائیان اسلام علیه پیمان بغداد

ترور نافرجام حسین علاء / ۱۵۰

فصل هفتم

دستگیری، محاکمه و شهادت اعضای فدائیان اسلام

شهادت اعضای اصلی فدائیان اسلام / ۱۶۰

فصل هشتم

بازماندگان فدائیان اسلام

فدائیان اسلام پس از نواب / ۲۱۴

ضمیمه

زندگی‌نامه‌ی ۲۰ تن از شخصیت‌های مذهبی سیاسی / ۲۳۶

روز شمار / ۲۴۸

فهرست منابع / ۲۵۱

در راستای مبارزات تاریخی ملت ایران علیه جریان‌های هویت‌شکن ضد دینی، استبداد داخلی و قدرت‌های مداخله‌گر خارجی، جنبش شیعی و ایدئولوژیک فداییان اسلام دارای جایگاه ویژه و اهمیت فوق‌العاده‌ای است. جمعیت فداییان اسلام به رهبری نواب صفوی در طول بیش از ۱۰ سال فعالیت سیاسی و انقلابی خود علیه رژیم شاه و دولت‌های وابسته به آن، حامل دستاوردهای برجسته‌ای از جمله، ملی شدن صنعت نفت در ایران شدند. هر گاه مبارزات نفت در فرایند خود دچار انسداد می‌شد، اقدامات به موقع فداییان معادلات را به هم می‌ریخت؛ چنان‌که سرانجام منجر به ملی شدن صنعت نفت در ۲۹ اسفند ماه ۱۳۲۹ شد.

فداییان اسلام با طرح اندیشه‌ی حکومت اسلامی بر دیگر رویکردهای فرهنگ سیاسی تشیع که به فراخور شرایط سیاسی اجتماعی جامعه اتخاذ می‌شد، مرحله‌ی نوینی را گشودند.

در میان چالشگران رژیم پهلوی، فداییان اسلام به لحاظ برخورداری از توانمندی، شجاعت، شهامت، بی‌اعتنایی به دنیا و مظاهر دنیوی و شیفتمندی بسیار به عنصر آرمانی و ایده‌آل شهادت‌طلبی، موجب ماندگاری فرهنگ خاصی در میان جوانان مسلمان شدند و سال‌ها پس از خود الهام‌بخش اقدامات انقلابی شدند. جمعیت فداییان اسلام نه تنها کارآمدی، بلکه مشروعیت سیستم سیاسی عصر خود را به چالش طلبیدند و ضمن پرهیز از هرگونه رویه‌ی سازشکارانه و تقابل با هر رویکرد محافظه‌کارانه، تعامل را صرفاً در هماهنگی با روش رادیکال خویش جست‌وجو می‌کردند. با آغاز نهضت سرنوشت‌ساز امام خمینی در دهه‌ی ۱۳۴۰، بقایای فداییان اسلام که با شکل تکامل یافته و مترقیانه‌تری از مبارزه رویه‌رو شدند، مشتاقانه به نهضت امام خمینی پیوستند. نظریه‌ی ولایت فقیه که منبع قدرت خویش را از جایگاه رفیع مرجعیت کسب می‌کرد، در ساماندهی هیئت‌های مؤتلفه‌ی اسلامی و بازماندگان فداییان اسلام، نقش مهمی ایفا کرد.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی در راستای اهداف خویش، اقدام به چاپ مجموعه تصاویری از سیر مبارزاتی فداییان اسلام ننموده است. تصاویر موجود با حفظ محوریت جمعیت فداییان اسلام مشتمل بر مراحل شکل‌گیری، مبارزات، محاکمات و شهادت اعضای برجسته‌ی آن جمعیت است که امیدواریم مورد استفاده‌ی جامعه‌ی علمی و دوستداران تاریخ معاصر ایران قرار گیرد.

در پایان ضمن تشکر و قدردانی از مؤلف محترم، از همکاران معاونت‌های پژوهش و انتشارات تقدیر می‌نماید.

دهه‌ی ۱۳۲۰ از ادوار قابل تأمل در تاریخ سیاسی اجتماعی ایران است. از میان رفتن استبداد رضا شاه و جایگزین شدن شاه جوانی که یک دهه لازم بود، تا بتواند پایه‌های دیکتاتوری خود را با کمک قدرت بزرگ خارجی آن زمان استحکام ببخشد، فضای نسبتاً باز سیاسی را در پی داشت. شکسته شدن فضای استبدادی حاکم و آزادی نسبی توأم با آن، موجب قوت گرفتن تشکلهای غیردولتی در این دهه شد؛ بنابراین در کنار جریانهای فکری سوسیالیستی و لیبرال‌منش، اسلام سیاسی نیز در قالب حرکت‌های فکری و عمل‌گرایانه امکان ظهور یافت. این واکنش به صورت خیزشی فعال با اندیشه‌ی اسلامی، علیه استعمار و استبداد خودنمایی کرد. از سوی دیگر حوزه‌ی علمیه قم را که در اثر دخالت‌های رضاشاه و فشارهای او رو به اضمحلال گذاشته بود، وادار به تجدید سازمان و بازسازی نمود. (۱) جمعیت فداییان اسلام که در ابتدا برای مقابله با جریان. انحرافی کسروی‌گری شکل گرفت، در ادامه‌ی حرکت منطقی خود به اندیشه‌ی حکومت اسلامی رسید. از این رو مداخله در سیاست برای آن‌ها امری اجتناب‌ناپذیر گردید.

این جمعیت یکی از مهم‌ترین تشکلهای سیاسی، مذهبی است که تقریباً نزدیک به یک دهه‌ی کامل، فعالیت چشم‌گیری در تاریخ سیاسی ایران داشت. فداییان اسلام نخستین گروه سیاسی در قرن بیستم بود که تشکیل دولت اسلامی در ایران را هدف قرار داد و برای رسیدن به آن فعالانه دست به کار شد. این جمعیت در بیانیه‌ی رسمی خود تحت عنوان «راهنمای حقایق» (۲) که در سال ۱۳۲۹ منتشر شد، خواستار آن بود که شاه تابع قانون اساسی باشد و در صورت تخطی از آن بتوان آن را کنار زد و شخص دیگری را به جای او گمارد. آن‌ها هم‌چنین خواهان احقاق حقوق مشروع محرومان بر اساس معیارهای اسلامی بودند. این برنامه با بیانی صریح و قاطع، نخستین نشانه‌ی توجه به عدالت اجتماعی بود که بعدها دستمایه‌ی متفکران و صاحب نظران مسلمان شد. (۳)

جمعیت فداییان اسلام حزب یا گروه منسجمی نبودند و فاقد تشکیلاتی بودند که مشخصه‌ی یک ساختار حزبی است. در حقیقت پیدایش و پایگاه اجتماعی آنان در میان هیئت‌های مذهبی بود. سید مجتبی نواب صفوی در این زمینه می‌گوید:

«ما دفتری نداریم که در آن عده‌ی اعضای خود را ثبت کنیم. من با این کارهای بی‌معز و اساس مخالفم.» (۴)

همین امر موجب ادعاهای فراوان در مورد عضویت یا عدم عضویت برخی افراد در این جمعیت شد. این گروه در صحنه‌ی سیاسی بیشتر

۱- روح‌الله حسینیان، بیست سال تکاپوی اسلام شیعی در ایران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران ۱۳۸۱، ص ۱۵

۲- مجتبی نواب صفوی، راهنمای حقایق، بی‌نا، تهران ۱۳۲۹

۳- سلسله‌ی بهلولی و نیروهای مذهبی به روایت تاریخ کمبریج، ترجمه‌ی عباس مخبر، طرح نو، تهران ۱۳۷۱، صص ۲۹۵-۲۹۷

۴- مجتبی نواب صفوی، مصاحبه‌ی مخبر ترقی یا فداییان اسلام، مجله‌ی ترقی، سه‌شنبه ۱۳۳۰/۲/۲۳، ش ۵۰، ص ۶۰

عملگرا بودند و مبنای عمل خود را اصول اسلامی قرار دادند. تنها اصول نظری که از آن‌ها بر جای مانده، «راهنمای حقایق» است که اساس تفکر آن‌ها را شکل می‌داد.

در مجموع عمل سیاسی جمعیت فدائیان اسلام بر دو مبنای شکل گرفت:

۱- مبارزه‌ی عملی با افرادی که به صورت نظری یا عملی سعی در تضعیف ارزش‌های اسلامی داشتند؛

۲- مبارزه علیه حضور انگلیس و مهره‌های آن در ایران.

بارزترین روشی که آن‌ها برای رسیدن به اهداف خود اتخاذ کردند، پس از ناکامی در بحث و گفتگو نابودی افرادی بود که ایشان را مانع آرمان‌های اسلامی می‌دانستند. در واقع مهم‌ترین استراتژی آن‌ها به عنوان اولین گروه اسلامی حذف فیزیکی مهره‌های اصلی دشمن بود. ظهور فعال آن‌ها در فضای سیاسی ایران (از سال ۱۳۲۴ هـ. ش تا پایان ۱۳۳۴ هـ. ش) تقریباً نزدیک به یک دهه‌ی کامل است.

حضور جمعیت فدائیان اسلام در جامعه‌ی ایران با قتل احمد کسروی در ۱۳۲۴/۱۲/۲۰ آغاز شد. این قتل، قبل از آن که جنبه‌ی سیاسی داشته باشد، ناشی از ایده‌های مذهبی بود. در واقع علمای مذهبی و متدینین جامعه، خطر انحراف فکری کسروی را بالاتر از خطر احزاب و جریان‌های دیگر موجود در جامعه و حتی احزاب چپ می‌دانستند؛ (۱) بازخوانی و تحلیل محتوای آثار کسروی این امر را مشخص می‌کند. وی در آثار خود به تمسخر و تحقیر آرای مذهبی پرداخت. آنچه بیش از همه خشم جامعه‌ی مذهبی ایران آن زمان را برانگیخت، اهانت‌های کسروی به حضرت امام صادق (ع)، بویژه در کتاب «شیعه‌گری» بود.

مهم‌ترین مخالف جریان فکری کسروی، طلبه‌ی جوانی بود به نام سید مجتبی نواب صفوی (میرلوحی) که در حوزه‌ی علمیه‌ی نجف به تحصیل اشتغال داشت. وی با گرفتن حکم ارتداد از علمای وقت، به تهران آمد و چون پس از مباحثات بسیار امکان هدایت کسروی را منتفی دانست، مصمم به اجرای حکم اسلامی شد. تلاش نخست نواب برای قتل کسروی در اردیبهشت ماه ۱۳۲۴ ناکام ماند. پس از همین ماجرا بود که با صدور اعلامیه‌ای، تأسیس جمعیت فدائیان اسلام را اعلام کرد. با تأسیس این جمعیت و مشخص شدن اعضای مرکزی آن، سرانجام کسروی در بیستم اسفند ماه ۱۳۲۴ به دست سید حسین امامی و سید محمد علی امامی، دو تن از اعضای فدائیان اسلام، به سزای اهانت هایش به مبانی اسلامی رسید.

با موفقیت فدائیان اسلام در اجرای حکم اسلامی در مورد کسروی و استقبال بیش از حد جامعه‌ی مذهبی ایران از عملی آن‌ها، زمینه‌ی لازم برای گسترش فعالیت‌هایشان فراهم شد. اعضای مرکزی فدائیان اسلام از همان ابتدا به گسترش فعالیت خود از طریق سخنرانی، برگزاری مراسم مذهبی و مسافرت به شهرهای مختلف کشور پرداختند. نفوذ کلام نواب صفوی و زمینه‌ی مذهبی ایجاد شده در جامعه، باعث توجه

مردم، علما و حتی مسئولان و احزاب متعدد به این جمعیت شد. با همکاری اعضای فدائیان اسلام و تشویق نواب صفوی، محافل و مجامع مذهبی متعددی ایجاد شد، زیرا در همه جا هدف خود را آشنا کردن مردم با معارف اسلامی و زمینه‌سازی نهضت مردمی برای احقاق حقوق مسلمین و دفاع از اسلام و مملکت بیان می‌داشتند و این اقدام را عملی واجب در راستای ایجاد مقدمات دفاع از کیان اسلامی قلمداد می‌کردند.

فعالیت فدائیان اسلام علاوه بر صحنه داخلی، بعد منطقه‌ای نیز داشت. این گروه با تأکید بر وحدت جهان اسلام و ایده‌ی امت اسلامی، در حمایت و ارتباط با دیگر محافل سیاسی مذهبی از جمله انتفاضه‌ی فلسطین، اخوان المسلمین مصر، به اردن، فلسطین و لبنان مسافرت کردند و با شخصیت‌هایی چون یاسر عرفات، ملک حسین شاه اردن و سید قطب و... دیدار کردند. نواب صفوی در طول یک دهه فعالیت خود مسافرت‌های متعددی به این کشورها انجام داد و در محافل سیاسی و مذهبی آن‌ها به سخنرانی پرداخت.

رادیکالیزه شدن فضای سیاسی جامعه بویژه در اواخر دهه‌ی ۱۳۲۰، موجب شد که فعالیت‌های بعدی فدائیان اسلام بیش از هر چیز رنگ سیاسی به خود بگیرد. بخصوص این که این گروه دخالت در سیاست را بر یک مبنای دینی استوار کردند و آن را در قالب امر به معروف و نهی از منکر در «راهنمای حقایق» وارد نمودند. رهیافت عمگرایانه فدائیان، به‌زعیم برخی از علما ناخوشایند بود و باعث شد تا آن‌ها به مخالفت با فدائیان برخیزند، اما این تفسیر باعث شد تا این جمعیت، در پیروزی نهضت ملی شدن صنعت نفت و حتی توجه برخی از علما به امر سیاست، نقش بسزایی داشته باشد.

حضور سیاسی این جمعیت با قتل هژیر و تجدید انتخابات مجلس شانزدهم آغاز شد. فدائیان اسلام نقش مؤثری در تجدید انتخابات مجلس شانزدهم داشتند. مهم‌ترین مسئله‌ی پیش روی آن‌ها، نفت بود که باعث ورود آیت‌الله کاشانی و هشت تن از اعضای جبهه‌ی ملی در این مجلس شد. هژیر که در خرداد ماه ۱۳۲۷ به نخست‌وزیری رسید، با اعتراضات گسترده و وسیع مردم بخصوص جمعیت فدائیان اسلام مواجه گردید و ناچار به استعفا شد. بلافاصله شاه او را به وزارت دربار منصوب کرد و مسئولیت برگزاری انتخابات مجلس شانزدهم به عهده‌ی وی گذاشته شد. دخالت مستقیم وی در انتخابات، موجب پیروزی محافظه‌کاران و نیروهای طرفدار دربار در این مجلس شد. سرانجام تحصن اعضای جبهه‌ی ملی، تظاهرات گسترده به رهبری فدائیان اسلام و اعدام هژیر باعث ابطال این انتخابات و تجدید آن شد. سید حسین امامی در سیزدهم آبان ۱۳۲۸ هژیر را به قتل رساند. این امر زمینه‌ی لازم برای نهضت ملی شدن صنعت نفت را به وجود آورد.

نفت مهم‌ترین مسئله‌ی مطرح شده در مجلس شانزدهم بود. ورود نمایندگان مردمی بخصوص آیت‌الله کاشانی و برخی از اعضای جبهه‌ی ملی باعث شد تا بررسی مسئله‌ی نفت به کمیسیونی به ریاست مصدق واگذار شود. اما وجود رزم‌آرا به عنوان نخست‌وزیر، مهم‌ترین مانع در راه استیفای حقوق ملت ایران از نفت بود. با انتخاب رزم‌آرا، به عنوان نخست‌وزیر، اعتراضات گسترده با هدایت جمعیت فدائیان

اسلام و اعضای جبهه‌ی ملی علیه او آغاز شد.

خلیل طهماسبی از اعضای فدائیان اسلام به نمایندگی از خشم و نفرت مردم و مبارزین، حاج علی رزم‌آرا را که از قرارداد الحاقی «گس گلشایان» دفاع می‌کرد، در شانزدهم اسفند ماه اعدام انقلابی کرد و این مانع را از سر راه برداشت. فردای آن روز کمیسیون نفت، ملی شدن صنعت نفت را تصویب کرد و بعد از تصویب مجلس شورای ملی، در ۲۹ اسفند به تصویب مجلس سنا و توشیح شاه رسید.

با نخست‌وزیری مصدق، در ائتلاف گروه‌های دخیل در ملی شدن صنعت نفت گسست ایجاد شد. این شکستگی حاصل سهم خواهی گروه‌ها و عدم پیاده شدن آمال آن‌ها توسط مصدق و کابینه‌ی وی بود. اختلاف فدائیان اسلام با مصدق در اختلاف با دکتر حسین فاطمی، وزیر امور خارجه کابینه‌ی مصدق، آغاز شد. فدائیان معتقد بودند شخص دکتر فاطمی باعث تخریف شعارهای خلیل طهماسبی در هنگام ترور رزم‌آرا در روزنامه‌ی خود شده و وی مانع از پیاده شدن آمال آن‌ها که اجرای کامل احکام اسلام بود توسط مصدق است. این امر علاوه بر این که باعث اختلاف آیت‌الله کاشانی و این جمعیت شد باعث گردید تا مصدق در همان ابتدای نخست‌وزیری، اعضای جمعیت فدائیان اسلام را دستگیر و زندانی کند. همین امر باعث شد تا فدائیان اسلام به ترور ناموفق حسین فاطمی دست بزنند.

با کودتای ۲۸ مرداد، سرخوردگی ناشی از شکست نهضت ملی شدن صنعت نفت در سرتاسر جامعه بخصوص بر نیروهای ملی و مذهبی حاکم شد، اما از آنجا که این جمعیت، مبارزه با نیروهای خارجی و استبداد داخلی را در اصول اسلامی خود گنجانده بود، ضمن صدور اعلامیه‌های مهم علیه قرارداد کنسرسیوم نفتی، به ترور نافرجام حسین علاء نیز دست زد. حسین علاء که در دور اول نخست‌وزیری خود در ۱۳۲۹، باعث دستگیری و اذیت و آزار فدائیان اسلام شده بود، در این دوره نیز به نخست‌وزیری رسید. وی خواهان پیوستن ایران به پیمان بغداد بود که باعث گسترش حوزه‌ی نفوذ آمریکا و انگلیس می‌شد.

بعد از این که فدائیان اسلام از تصمیم قطعی دولت و شاه برای پیوستن به آن پیمان اطلاع یافتند، تصمیم بر ترور حسین علاء گرفتند. مظفر ذوالقدر در ۲۵ آبان ۱۳۳۴ وی را هدف قرار داد، اما علاء جان سالم به در برد و با سر یابند پیچیده، هازم بغداد شد.

این موضوع زمینه‌ی لازم برای دستگیری اعضای مرکزی جمعیت فدائیان اسلام را فراهم کرد. فضای سرخورده‌ی جامعه به خاطر کودتای ۲۸ مرداد و پیروزی دربار و نیروهای استبدادی باعث شد تا در یک دادگاه فرمایشی حکم اعدام اعضای فدائیان اسلام (نواب صفوی، خلیل طهماسبی، مظفر ذوالقدر و محمد واحدی) صادر شود. شهادت، پایان یک دهه فعالیت سیاسی و مذهبی این جمعیت بود. بعد از آن دوران گرچه این جمعیت نتوانست در یک شکل متحد ادامه یابد، اما اقدامات این جمعیت و بویژه تفسیر سیاسی آن‌ها از دین، نقش مهمی در پیروزی انقلاب اسلامی داشت.

مجموعه‌ی حاضر سعی در شناساندن مبارزات جمعیت فدائیان اسلام از طریق عکس‌ها و تصاویر بازمانده از آن‌ها دارد؛ لذا اثری

(تحلیلی نوشتاری) یا خاطره‌نگاری نیست، بلکه در ردیف ادبیات دیداری قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است که در کنار ادبیات نوشتاری (مکتوب) و ادبیات شنیداری، نوع دیگری از آثار نیز وجود دارد که آن را ادبیات دیداری (عکس‌نامه) می‌نامند. در مجموع با سه نوع آثار مواجه‌ایم:

۱- آثاری که خواننده می‌شوند، مانند کتاب‌ها، سندها، نامه‌ها، سنگ‌نوشته‌ها و دیگر گونه‌های فرهنگ مکتوب؛

۲- آثار شنیداری: افسانه‌ها، قصه‌ها، حکایت‌ها، موسیقی و...

۳- آثار دیداری: بناها، ابزارها، جشن‌ها، نمایش‌ها، عکس‌های تاریخی و جغرافیایی و دیگر گونه‌های فرهنگ دیداری مردم.

نوشته‌ها گاه در نسخه‌پردازی‌های متعدد و چشم‌اندازهای متفاوت دگرگونی‌های متفاوتی با اصل موضوع می‌یابند و اعتقادات و اندیشه‌ها و برداشت‌های مؤلف در تغییر اصل موضوع بسیار مؤثر است و این مهم بخصوص در آثار تاریخی نمایان‌تر است، اما ادبیات دیداری، رسانه‌ای بسیار گویاست که کاربردهای متعددی نیز دارد و امروزه از مهم‌ترین تکنولوژی‌های آموزشی محسوب می‌شود. کاربرد آن‌ها در ادبیات تاریخی، از آن‌جا که می‌توانند وقایع تاریخی را بی‌هیچ دخل و تصرفی بازگو کنند بسیار ارزشمند است. عکس‌نامه‌ی حاضر نیز با استفاده از این نوع ادبیات، سعی در به تصویر کشیدن بخشی از تاریخ مبارزات و فعالیت‌های نیروهای مذهبی در تاریخ معاصر ایران دارد که روش و اهمیت آن در زیر می‌آید.

در ایران کمتر شاهد انتشار عکس‌نامه‌هایی بوده‌ایم که به طور کامل، یک واقعه‌ی تاریخی را به تصویر بکشد. عکس‌نامه‌های چاپ شده بیشتر متوجه بزرگان ادبی یا آثار هنری بوده است و کتاب‌های تاریخی غالباً فاقد عکس و کسالت آورند. در ارتباط با موضوع حاضر نیز تنها برخی کتاب‌ها، آن هم بیشتر در بخش خاطره‌نگاری به آوردن چند عکس از آلبوم شخصی و خانوادگی خودشان در آخر کتاب بسنده کرده‌اند که فاقد توضیحات لازم و ملاحظات زیباشناختی است. از جمله‌ی این آثار می‌توان به کتاب خاطرات محمد مهدی عابدی فداییان اسلام، تاریخ عملکرد و اندیشه اثر سیدهادی خسرو شاهی اشاره داشت.

مجموعه‌ی حاضر که کامل‌ترین مجموعه عکس در ارتباط با مبارزات این جمعیت می‌باشد، از مجموع چند صد عکس مربوط به جمعیت فداییان اسلام که در آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی (۱) نگهداری می‌شود، تهیه گردید و در برگزیده‌ی زندگی خصوصی، سیاسی و مذهبی آن‌هاست. ملاک چاپ این عکس‌ها در مجموعه‌ی حاضر فایده‌ی عام تاریخی آن‌ها و تنظیم آن بر اساس ترتیب زمانی است؛ البته ملاحظات زیباشناختی نیز در ترتیب قرار گرفتن عکس‌ها و چاپ آن‌ها مؤثر است.

این مجموعه در هشت فصل تنظیم شده است. فصل اول روند رویارویی فداییان اسلام با احمد کسروی و قتل وی را به تصویر می‌کشد.

۱- این مرکز پژوهشی دارای عکس‌های فراوان با موضوعات متعدد است که در صورت چاپ می‌تواند اساس نگارش‌های تاریخی قرار گیرد.

فصل‌های دوم و سوم فعالیت‌های فکری و فرهنگی و ارتباط فداییان اسلام با داخل و خارج از کشور را بازگو می‌کند. چگونگی نقش آن‌ها در ملی شدن صنعت نفت که با قتل هژیر آغاز و با شهادت آن‌ها پایان می‌یابد، در فصول بعدی به تصویر کشیده می‌شود. فصل آخر نیز به بازماندگان فداییان اسلام و ارتباط آن‌ها با انقلاب اسلامی می‌پردازد؛ البته برخی از مبارزات و فعالیت‌های جمعیت فداییان اسلام مانند اعتراض و تظاهرات گسترده در مخالفت با ورود جسد رضاشاه به ایران و مخالفت با تشکیل مجلس مؤسسان و... در فصل‌بندی‌های فوق دیده نمی‌شود. علت اصلی آن هم نبود سند تصویری از این فعالیت‌ها در آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، مؤسسه‌ی تاریخ معاصر ایران و سازمان اسناد ملی ایران و... بوده است. از دیگر مشکلات تهیه‌ی این مجموعه، مشخص نبودن اعضای دقیق فداییان اسلام است. در تهیه‌ی این مجموعه از نوشتار جمعیت فداییان اسلام، نوشته‌ی داود امینی^(۱) استفاده شده است. به طور کلی، مجموعه‌ی حاضر مهم‌ترین و اولین اثر در این مقوله است و می‌تواند هم‌سنگ و هم‌طراز با منابع مهم تاریخی باشد و چشم‌انداز جدیدی را در ادبیات تاریخی ایران بگشاید.

فصل اول
در بیان احوال و سیرت
امام علی علیه السلام

ضرورت‌های مبارزه با انحرافات کسروی

سیاست‌های رضاشاه در سکولاریزه کردن جامعه، تبعات سیاسی و اجتماعی مهمی به دنبال داشت که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به تضعیف مرجعیت دینی اشاره نمود. با تضعیف مرجعیت دینی و کانون اصلی تفسیر اصول و احکام دین، برخی از روشنفکران به طور آزادانه به تفسیر دین پرداختند که از آن جمله می‌توان به احمد کسروی و حکمی‌زاده اشاره کرد. کسروی در صدد بود تا «رنگ‌های گوناگون» از اسلام را نیز بزدايد و با آن‌چه که به زعم او کیش‌های سرپایت پرستی و آلودگی بود، به مقابله پردازد. (۱)

این انحرافات فکری خشم علما و متدینین را برانگیخت. بدینسان دامنه‌ی اعتراضات علما و نیروهای مذهبی در جامعه فراگیر شد. نامه‌های اعتراض‌آمیزی نسبت به نوشته‌های وی در نشریات پرچم، پیمان و برپایی جشن کتاب سوزان (۲) به شاه، نخست‌وزیر، سایر مسئولان اجرایی و قضایی ارسال گردید که در نهایت به لغو امتیاز روزنامه‌های «پرچم» و «پیمان» انجامید که ناشر افکار کسروی محسوب می‌شدند. (۳)

احمد کسروی در سال ۱۲۶۹ش در محله‌ی حکم‌آباد تبریز به دنیا آمد. در پنج‌سالگی به مکتب رفت، اما مرگ پدر مانع ادامه‌ی تحصیل او شد و به کار قالی‌بافی پرداخت. پس از سه سال عمامه بر سر نهاد و دوباره به مکتب رفت. او در سال ۱۲۸۵ش همراه با جوانان تبریز به جنبش مشروطیت پیوست. (۴)

کسروی در سال ۱۲۹۳ش در مدرسه‌ی آمریکایی تبریز به تدریس پرداخت. در این مدرسه ضمن تدریس عربی، زبان انگلیسی را آموخت و در سال ۱۲۹۵ برای یافتن کار به تفلیس رفت. در این شهر با روشنفکران روسی، ارمنی، گرجی و ترک آشنا شد. گرچه تفلیس را از لحاظ فکری محیطی مناسب یافت، لکن در آن جا کاری نیافت و به علت تنگدستی و بیکاری مجبور به بازگشت به تبریز شد. در تبریز به شیخ محمد خیابانی پیوست که فرقه‌ی دموکرات را احیا کرده بود، اما همکاری آنان دیری نپایید و به اختلاف نظر آنان انجامید.

سال ۱۲۹۹ تا سال ۱۳۰۹ش دوران زندگی اداری کسروی است. عضویت در محکمه‌ی استیناف تبریز و مازندران، سرپرست عدلیه‌ی دماوند، ریاست عدلیه‌ی زنجان، خوزستان و ریاست کل محاکم بدایت تهران از سمت‌های مهم وی بود. (۵) او در سال ۱۳۱۱ با انتشار کتاب

۱- احمد کسروی، در پیرامون اسلام، کتاب فروشی پایدار، چاپ چهارم، تهران ۱۳۴۲، ص ۲

۲- جشن کتاب سوزان کسروی چنان بود که در روز یکم دی ماه یاران وی یاگردهمانی، کتاب‌های مولانا، سعدی، حافظ، سنایی، عطار، رازی، امام‌محمد غزالی، ابوسعید ابوالخیر، سهروردی و حتی مفاتیح‌الجنان و قرآن مجید را در آتش می‌سوزاندند و آن را جشن کتاب سوزان می‌نامیدند. (ر. ک به: داود امینی، پیشین، ص ۵۷)

۳- همان، صص ۶۱ و ۵۹

۴- عبدالعلی دستغیب، نقد آثار کسروی، بازند، تهران ۱۳۷۵، ص ۱۴

۵- حجت اصیل، سیری در اندیشه‌ی سیاسی کسروی، امیرکبیر، تهران ۱۳۵۶، صص ۱۱۸

«آیین» سر و صدای زیادی به راه انداخت. در اول آذر ۱۳۱۲ مجله‌ی «پیمان» را بنیان نهاد. وی روزنامه‌ی پرچم اسلام را از بهمن ۱۳۲۰ تا هفتم آذر ۱۳۲۱ منتشر ساخت. بعد از توقیف این روزنامه در اسفند ۱۳۲۲، مجله‌ی هفتگی پرچم را انتشار داد. وی حدود ۲۷ کتاب در موضوعات مختلف تاریخی، سیاسی، اجتماعی و مذهبی نگاشت که نوشته‌های مذهبی وی مملو از بدگویی‌ها، ناسزا و هتاک‌ها به دین اسلام و بخصوص روحانیون بود. این امر موجب برخورد‌هایی از طرف نیروهای مذهبی علیه وی شد.

مهم‌ترین مخالف جریان فکری کسروی، طلبه‌ی جوانی به نام سید مجتبی نواب صفوی بود که در حوزه‌ی نجف به تحصیل اشتغال داشت. او با مشاهده‌ی کتاب شیعه‌گری وی، نمی‌توانست اهانت کسروی را به ائمه‌ی اطهار (ع) تحمل نماید، لذا حکم ارتداد وی را از علمایی چون شیخ عبدالحسین امینی و آیت‌الله حاج حسین قمی دریافت کرد (۱) و به منظور اجرای حکم به تهران آمد. پس از مباحثه و مناظره با کسروی چون امکان هدایت را در وی منتفی دانست، مصمم به اجرای حکم شد. تلاش نخست نواب برای قتل کسروی در اردیبهشت ماه ۱۳۲۴ ناکام ماند. پس از همین ماجرا بود که با صدور اعلامیه‌ای، تأسیس «جمعیت فداییان اسلام» را اعلام کرد. کسروی سرانجام در ۲۰ اسفند ۱۳۲۴ همراه با منشی خود، حدادپور، به دست سید حسین امامی و سید علی محمد امامی، دو تن از اعضای فداییان اسلام، به قتل رسید. سید حسین امامی با دشنه بر بدن کسروی کوبید و آنگاه سید محمد علی امامی با شلیک گلوله وی را به قتل رساند. بلافاصله اعضای فداییان اسلام بازداشت شدند. نواب صفوی به نجف اشرف رفت، اما با فشار علما و مردم بخصوص آیت‌الله حاج حسین قمی، دادگاه تجدید نظر نظامی به ریاست سرهنگ باستی رأی به برائت آن‌ها صادر کرد (۲).

قتل کسروی که مهم‌ترین جریان انحراف فکری آن زمان بود، بازتاب فراوانی در جامعه، بخصوص محافل مذهبی داشت. این قتل که توسط نیروهای مذهبی انجام شد، قدرت فوق‌العاده‌ای به آن‌ها بخشید و به سازماندهی و گسترش فعالیت‌های آن‌ها کمک کرد. همین امر باعث اعلان تشکیل این جمعیت توسط نواب صفوی شد و نقش بسزایی در تحکیم و هم‌بستگی این جمعیت ایفا کرد. هم‌چنین استقبال جامعه از این عمل آن‌ها، باعث تیرته‌ی قاتل کسروی و پیشبرد فعالیت‌های این جمعیت نیز شد.

این فصل با توجه به سندهای تصویری، برخی از این تحولات را به تصویر می‌کشد.

آیت الله حسین طباطبائی قمی
(یکی از علمایی که حکم به ارتداد کسروی داده است)

آیت الله محمد تقی خوانساری به اتفاق جمعی از رجال
(یکی از کسانی که حکم ارتداد کسروی را صادر کرد)

سید احمد کسروی

شهید حسین امامی از اعضای اصلی جمعیت فدائیان اسلام
و عامل اعدام انقلابی کسروی و عبدالحسین هژیر

شهید حسین امامی از اعضای اصلی جمعیت فدائیان اسلام
و عامل اعدام انقلابی کسروی و عبدالحسین هژیر

جسد احمد کسروی و حدادپور منشی وی پس از ترور

سرهنگ باستی، رئیس دادگاه های نظامی در ایام نخست وزیری رزم آراء و
رئیس دادگاه حسین امامی در امر ترور کسروی که حکم برانث امامی را صادر کرد

سازماندهی و گسترش فدائیان اسلام

با تأسیس جمعیت فدائیان اسلام، نواب و یارانش سعی در سازماندهی و گسترش تشکیلات خود کردند. اهمیت این جمعیت علاوه بر مقابله با فعالیت‌های ضد دینی در اجتماع، بیشتر بدان جهت بود که برخلاف گرایشی از حوزه و روحانیت که مخالف درگیری و دخالت در امور سیاسی بودند، بر فعالیت‌های مؤثر در حوزه‌ی سیاست نیز تأکید کردند و وظیفه‌ی خود را علاوه بر مبارزه با جریان‌های انحرافی، مبارزه با حاکمیت نیز دانستند. در مجموع، فعالیت‌های تشکیلاتی، مبارزاتی، ارشادی و فرهنگی آن‌ها را می‌توان در محورهای زیر خلاصه کرد:

سازماندهی و گسترش فعالیت از طریق عضوگیری و مسافرت به شهرهای مختلف و ارائه‌ی وعظ و سخنرانی؛

ارتباط با دیگر تشکلهای اسلامی داخل کشور از جمله مجمع مسلمانان مجاهد، تشکیل جمعیت مبارزه با بی‌دینی، کمیته‌ی انتقام، مجمع مجاهدین مذهب جعفری و...

ارتباط با نهاد مرجعیت، حوزه و علما بخصوص برای مشروعیت بخشیدن به اقدامات خود؛

مقابله با مفاسد اجتماعی و ضد دینی در جامعه و اجرای وظیفه‌ی امر به معروف و نهی از منکر.

از مهم‌ترین فعالیت‌های این جمعیت در بدو تأسیس، سازماندهی، گسترش و عضوگیری بود.

اسلامی بودن این تشکل و مبارزه با رژیم، بخصوص در این دهه که نوعی فضای باز سیاسی و آزادی نسبی در جامعه حاکم بود و اقبال مردم به آن، باعث شد تا بسیاری از افراد خود را منتسب به این جمعیت بدانند و از آن‌جا که اعضای اصلی آن به نام‌نویسی و ثبت اسامی اعضا از یک طرف به خاطر روحیه‌ی اسلامی و از طرف دیگر، بخصوص در اواخر دهه‌ی ۱۳۲۰، به خاطر اختناق رژیم اصولاً اعتقادی نداشتند، بنابراین به تصویر کشیدن همه‌ی افراد منتسب به این جمعیت بسیار مشکل است؛ ولی با این حال در اسناد به جای مانده از شهربانی رژیم شاه، فهرستی از اعضای آن جمعیت گزارش شده است.*

*. سیاهه‌ی اسامی جمعیت فدائیان اسلام، جمعیت (مجمع) مسلمانان مجاهد و جمعیت (کمیته‌ی) انتقام [طبق پرونده‌ی شهربانی]

رهبر جمعیت فدائیان اسلام

۱- سید مجتبی نواب صفوی

هیئت مشاورین اصلی جمعیت مزبور [فدائیان اسلام]

معاون رهبر، طلبه، از منسوبان نواب صفوی

۲- سید عبدالحسین واحدی

معاون رهبر

۳- سید حسین هاشمی [سید هاشم حسینی]

مشاور اصلی

۴- ابوالقاسم گازی

مشاور اصلی، آهن فروش مقابل مسجد شاه

۵- میرزا ابوالقاسم رفیعی

لله

مشاور اصلی، لوازم التحریر فروش

مشاور اصلی، طلبه

مشاور اصلی

مشاور اصلی، صاحب اتومبیل تاکسی، از رفقای صمیمی خلیل طهماسبی

مشاور اصلی

برادر حسین امامی، قاتل هژیر

[معمم]

مدیر روزنامه‌ی نبرد ملت

مدیر روزنامه‌ی مهر میهن

سرپرست قرائت قرآن بازوگان سرای امیر

کارمند راه آهن

پزشک مجلز، از منسوبان برادران امامی

۶- احمد عشقی

۷- سید محمد واحدی

۸- محمد نیک‌بین

۹- علی احرار

۱۰- علی نیک‌نام

۱۱- جعفری

۱۲- سید حسن امامی

۱۳- [سید] جعفر امامی

۱۴- سید شمس‌الدین قنات‌آبادی

۱۵- امیر عبدالله کرباسچیان

۱۶- دکتر محمود شروین

۱۷- نجفی واعظ

۱۸- حاجی چرم‌فروش

۱۹- اسماعیل زین‌ساز

۲۰- کاظم نیک‌نژاد

۲۱- قائمی مداح

۲۲- صادق دزفول معروف به منصوری

۲۳- اشراقی

۲۴- دکتر محمد شریف

۲۵- حیدر صالحی

۲۶- شاطر کمال

۲۷- استاد محمد بناء

۲۸- سید احمد فرزند سید حسن لحاف‌دوز

۲۹- علی اکبر رحمت‌پور

۳۰- عباس کاظمی

۳۱- سید قائم مقامی

۳۲- احمد انتیک‌چی

۴

۳۳- ابوالقاسم اخوان

۳۴- احمد فرقانی

۳۵- سید روشن

۳۶- سیدمرتضی، فرزند سیدحسن لحاف دوز

۳۷- سیداصغر، معروف به اصغر خروس

۳۸- سیداحمد نجار

۳۹- عباس رفیعی

۴۰- ابراهیم کریمآبادی

۴۱- عباس لباف

۴۲- سیدطاهر نجار

۴۳- حاج عزیزالله بارفروش دولابی

۴۴- ذبیح الله خیاز

۴۵- سیدمحمدرضا

۴۶- طاهر صابونپز

۴۷- تقی

۴۸- شیخ حسن رشتی

۴۹- سیدابوالفضل برقمه

۵۰- سیدحاجی آقا

۵۱- حسن گرامیان

۵۲- ارباب محمدآقا

۵۳- سلیمان خیاز

۵۴- احمد نجار

۵۵- ذبیح الله ضرابی

۵۶- تقی صالح

۵۷- حسین نوروزی

۵۸- حاج قاسم هادی خان

۵۹- غلام پسر شیخ

کارمند گاراژ مرکزی، رییس شعبه ی حرکت خط قم

روضه خوان

شغل نجار

آهن فروش

طلبه

نانوا

- ۶۰- شیخ علی اصغر تنکابنی
 ۶۱- رضا صادقی و پسرش اصغر
 ۶۲- شالچی
 ۶۳- افجه
 ۶۴- جهانگیر اشتری
 ۶۵- نایب
 ۶۶- عباس انصاری
 ۶۷- عباس آقا ناجی
 ۶۸- رضا جهانتاب
 ۶۹- شیخ احمد خوشدل
 ۷۰- محمود شیرازی
 ۷۱- حسین مؤذن
 ۷۲- میرزا ابراهیم
 ۷۳- شیخ مهدی دولابی
- روضه خوان
 (مغازه کفاشی)
 در مسجد سلطانی
 کارمند پست و تلگراف
 کارمند بانک بازرگانی
 لاستیک فروش
 قهوه چی
 داماد کاشانی
 کارمند هوایی
 شاعر
 کوزه فروش
 سماور فروش
 خوراک پز
 پیشنماز دولاب

گزارش شهربانی درخصوص اسامی برخی دیگر از اعضای فداییان اسلام و تشکل های اسلامی، حزب [کمیته ی] انتقام، فداییان اسلام و مجمع مجاهدین مذهب جعفری سیدشمس الدین قنات آبادی- سیدجعفر امامی- سیدعلی امامی- دکتر محمد شریف از بستگان امامی ها- حاجی محمود عطار- رضا گنجی- سیدطاهر موسویان بازرگان- دکتر محمود شروین- عبدالله کرباسچیان- حاج عباس رفیعی- ستوان یکم سیدمحمدعلی افشار- محمدرضا شفاهی، کارگر تعلیمات در قسمت تفنگ سازی- رضا ترکان پور، کارگر تعلیمات ارتش- صدر اشکوری- نواب احتشام رضوی- سیدعبدالحسین واحدی- سیدمجتبی نواب صفوی- سیدجواد- احمد عشقی از اعضای جمعیت اتحادیه مسلمین، از طرفداران سیدهدایت الله تقوی شیرازی- استاد پنجه علی سنگ تراش- سیدعباسعلی اسلامی، مؤسس انجمن تعلیمات اسلامی- استاد اکبرنیا- احمد خوانساری- حاجی سیداحمد پیشنماز- اکبر آقای نایب- ابوالقاسم شیرازی- محسن- (شعبه نفت دارد)- جمارانی- احمد مکی، مدیر روزنامه ی ستاره- ابراهیم آشتیانی کارمند وزارت دادگستری- احمد جواهری، معروف به حسن مسگر- ابوالفضل ابوالفتح- آقا جان واعظ- مهندس اشکورائی زنجان- احمدزاده، طرفداران کاشانی- اخوان، معروف به سیداخوان بنگاه راه آهن- احمد مولایی، ملقب به دل آگاه، طلبه- احمد جزایری، طرفداران کاشانی- [...]- وزارت فرهنگ- ابراهیم کریم آبادی، مدیر روزنامه اصناف، عضو هیئت انتقام- [...]- اسلامی- واعظ- احمدعلی قنبر- اویسی عضو هیئت انتقام- بهشتی- باقر نهاوندی واعظ- احمد دوخته چی- باقر فیروزه ای سماور فروش- تقی فلسفی- تقوی، مدیر روزنامه ی دنیای اسلام- جعفر بهبهانی- جعفر غروی- جوادی، لباس فروش- جعفر امام، پخش بازرگان- [سید] جعفر امامی- جمارانی، معروف به شیخ جمارانی- حسین آقا زوگر ضربی، پدر داماد کاشانی- حسین حاجی آقا حسین- حسن احمدی واعظ- حسن غلامی- [سید] حسن امامی، عضو هیئت کمیته ی انتقام- حاجی چرم چی، عضو کمیته ی هیئت انتقام- حیدر صالحی- حسین عشاق، کارمند سازمان برنامه، منشی کاشانی، حسن منشیان- حسن بهمن- حسین شاهکیان، کارخانه دارد- حسین سربز- حسن ریسمانی چی، بازرگان- شیخ محمود خلیلی، شوهر خواهر کاشانی- احمد خوش دل، شاعر- اسماعیل خلیلی مدیر روزنامه ی

این جمعیت، علاوه بر تهران درسایر شهرستان‌ها نیز شعبه داشت. نواب صفوی و سایر اعضای مرکزی جمعیت فدائیان اسلام با مسافرت به غرب و شرق کشور با سخنرانی‌های آتشین، افراد بسیاری را به سوی خود جذب کردند.

موضوع سخنرانی آن‌ها تبلیغ اسلام، اجرای احکام اسلام و پیوند با محافل مذهبی و علمای سراسر کشور بود. آن‌ها در همه‌جا هدف خود را آشنا کردن مردم با معارف اسلامی و زمینه‌سازی نهضت مردمی برای احقاق حقوق مسلمین و دفاع از اسلام و مملکت بیان می‌داشتند و این اقدام را عملی واجب در راستای ایجاد مقدمات دفاع از کیان اسلامی قلمداد می‌نمودند. (۱) آن‌ها در طول مبارزات خود هیچ‌گاه دست از تبلیغ برنداشتند.

موضع اسلامی آن‌ها و تأکید بر اجرای احکام اسلام باعث شد علما و مراجع وقت بخصوص در ابتدای تشکیل این جمعیت توجه و

چ

اطلاعات ایران و محضر دارد. ذوالفقاری- رضا صادقی و پسرش اصغر کفاشی- رضا جوهری- فرازی- رضا کشمیری- روحی تبریزی، جواهر فروش- سیف‌الله شراف، تحصیل‌دار- سیدفیروزآبادی، امام [جماعت] تجریش- سلطان احمدی، مدیر روزنامه‌ی فتنوس- شمس قنات‌آبادی- شیخ جواد (همیشه در منزل کاشانی است)- شیخ علی اصغر تنکابنی، روضه‌خوان- شیخ مهدی شریعتمداری- شیخ بهاء‌الدین صدوقی، پیشنماز- شمس‌الدین اطهری، پیشنماز- شیخ میرزا حسن همدانی، روضه‌خوان- شیخ رفوفی، روضه‌خوان- شجاعی، کش‌یاف- شاه حسین، الفسر اسلحه‌سازی- شعبان کاظمی- شیخ حسن دولابی- شفیعی، دانشجوی دانشگاه تهران- دکتر محمود شروین، مطب دارد- شعبانعلی ساوه، آهن فروش- شعبانعلی، شیشه‌بر- تاجر شمشیری، صاحب چلوکبابی- صالحی، دکاندار- صدرالدین افتخاری، حجره‌دار- صدرالعلماء، پیشنماز- صدرالدین بلاغی- صادقی دزفولی، عضو هیئت انتقام تجارتخانه دارد- صدر بلاغی، واعظ- عباس رفیعی، میخ فروش- علی‌زاده، سردفتر است (منزل کاشانی است)- عباس آقای ناجی، داماد کاشانی- علی آقا معمار- علی زوال‌گر، اذان‌گویی [منزل کاشانی- علی قمی، معروف به حاجی سیدعلی قمی پیشنماز مسجد- علی عندلیب معروف به دکتر علی عندلیب- عباس خلیلی، مدیر روزنامه اقدام- علی‌اکبر خوشنود، مدیر روزنامه خیبر عضویت انتقام- عزیزی، دانشجوی دانشگاه تهران- عباسعلی اسلامی، سقط فروش- عبدالله کفاش- علی‌اصغر نادمی، خرازی مرغی، کلاس سوم دارایی- لقیه‌زاده قمی، عضو هیئت مسلمان مجاهد در شهرداری، صاحب روزنامه‌ی صلح جهان- قاسم قاسمی، فرش فروش- قاسم همدانی، بازرگان کتی، سردفتر- کاظم نیک‌نژاد، عضو هیئت انتقام، کارگر اداره چاپی- کاظم میخ‌چی، سماور فروش- کاظم ارجمند، سماور فروش- کاذری، خیاطی- کاظمی، دلال- کمال‌زاده، لباس فروش- میرزا خلیل‌زاده، ریخته‌گری- میرزای کن، معروف به قمی- شیخ مهدی، بستنی فروش- محسن شالچی، الکتریکی- محمدعلی سده‌بی اصفهانی- موسوی، اهل گرگان، تاجر- محمدحسن دولت‌شاهی، کارمند وزارت فرهنگ- محمد مهدی، دلال- محمد تقی اشتیاق، صاحب دکان- مشفق همدانی، مدیر مجله کویان- مرتضی هاشمی- محمد بهبهانی- مهدی میراشرافی، مدیر روزنامه‌ی آتش- مهدی فیروز آبادی، سردفتر ازدواج- مصطفی مدنی، کارمند وزارت دارایی- محسن محرر، روزنامه فروش- محمد شریف، عضو هیئت انتقام، مترجم- نظام مدنی، کارمند وزارت فرهنگ- محمد حدادزاده و برادرانش، آهن فروش- مهدی کتابفروش- مهدی اصفهانی، سماور فروش- مهدی رضوی، وکیل عدلیه- محمد فیروزآبادی زارع- محمدحسین بازرگان- مهدی شریعتمدار، دلال- نورالدین شفیعی- نبوی- نواب صفوی، عضویت انتقام- نجفی، عضو هیئت اسلامی از تجار تیمچه حاجب‌الدوله- [سید] هاشم حسینی- هادی نوری، چوپ پرچ فروش- شاه‌بداغلو- سیدمصطفی مدنی، کارمند حسابداری وزارت دارایی- امیرعبدالله کرباسچیان، مدیر روزنامه‌ی نبرد ملت- خرمی- احد پناهی، مدیر داخلی روزنامه‌ی شاهد (قبلا)- حاج ابراهیم اکبری- سیدمحسن میرخانی- سیدمهدی رضوی- شیخ مهدی حق‌پناه- اسماعیل عسار (عصار)- مشهدی عبدالله قصاب- اکبر اسماعیل‌زاده. (آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، کد بازایی ۲۸۰۸)

حمایت کاملی از اعمال آنها داشته باشند، چنان که آیت الله ابوالقاسم خوئی و آیت الله آقا جواد تبریزی حتی به وساطت آنها در هنگام دستگیری به خاطر قتل کسروی اقدام کردند.

از جمله مراجع و آیات عظامی که به نواب صفوی، اظهار علاقه و محبت نموده و اندیشه و عمل او را مورد تأیید قرار دادند، آیت الله سید صدرالدین صدر، آیت الله سید محمد تقی خوانساری، آیت الله فیض، آیت الله سید هادی میلانی، آیت الله سید محمد حجت، آیت الله علامه شیخ عبدالحسین امینی و آیت الله حاج آقا حسین قمی بودند.^(۱)

فداییان اسلام با قتل هژیر و تجدید انتخابات مجلس شانزدهم، باعث ورود آیت الله کاشانی که در تبعید به سر می برد و اعضای جبهه ملی به مجلس شانزدهم شدند. آنها در جریان تظاهرات علیه رژیم آرا و ملی شدن صنعت نفت نیز کاملاً از آیت الله کاشانی حمایت کردند، اما بعد از پیروزی این جنبش و تشکیل دولت مصدق و شکست ائتلاف نیروهای دخیل در ملی شدن صنعت نفت، روابط آیت الله کاشانی و فداییان اسلام نیز به تیرگی گرایید.

فداییان اسلام هنگامی که نتوانستند آمال خود را در دولت مصدق ببینند، به انتقاد از وی پرداختند. با دستگیری آنها توسط شهربانی در ۳۰ اردیبهشت ۱۳۳۰ این اختلافات گسترده تر شد. آنها از حمایت کامل آیت الله کاشانی از مصدق نازاحت بودند. آیت الله طالقانی این شکاف را به عوامل استعمار و استبداد داخلی و جاسوسان آنها نسبت می دهد.^(۲) فداییان اسلام فکر می کردند آیت الله کاشانی برای آزادی اعضای آنان در زندان اقدامی انجام نمی دهد، در حالی که آیت الله کاشانی اقداماتی انجام داده بود، اما مسئولین دولتی بی توجه بودند.

۱- داود امینی، پیشین، ص ۹۷

۲- خسرو شاهی، پیشین، ص ۷۰

مجتبی نواب صفوی در سنین کودکی

مجتبی نواب صفوی

مجتبی نواب صفوی

مجتبی نواب مشغوی

سيد عبدالحسين واحدي

مجتبی نواب صفوی همراه خویشاوندانش

مجتبی نواب صفوی در حال سخنرانی در منزل حاج ابراهیم صرافان
۱- حجة الاسلام میردامادی

سخنرانی مجتبی نواب صفوی در یک تجمع در میان اعضای طرفداران جمعیت فدائیان اسلام
در منزل آیت الله کاشانی

محمد واحدی در حال سخنرانی

امیر عبدالله کرباسچیان، مدیر روزنامه‌ی نبرد ملت که در دفتر روزنامه، مدتی با فدائیان اسلام همکاری کرد و سپس از آنها جدا شد

سید عبدالحسین واحدی مرد شماره ۲ فدائیان اسلام،
 در مصاحبه مطبوعاتی در دفتر روزنامه‌ی نبرد ملت

عبدالحسین واحدی در حال سخنرانی در مصاحبه‌ی مطبوعاتی در دفتر روزنامه‌ی نبرد ملت

امیر عبدالله کرباسچیان در مصاحبه‌ی مطبوعاتی در دفتر روزنامه‌ی نبرد ملت

مرحوم ابوالقاسم رفیعی، مسئول انتقامات فدائیان اسلام

جمعی از اعضای فدائیان اسلام

انتقامات فدائیان اسلام:

- ۱- حاج یوسفیان ۲- اسدالله خطیبی ۳- علی چراغعلی ۴- اکبر پور استاد ۵- اسدالله صفا
- ۶- حاج تقی متوجری ۷- آقای بشیری

جمعی از اعضای فدائیان اسلام؛
 ۱- محسن امامی ۲- خاقانی کشتی گیر ۳- حاج رضا مصرافان

جمعی از هواداران فدائیان اسلام:
۱- محسن امامی برادر شهید امامی ۲- حاج رضا مرافان

عبدالحسین واحدی و عده‌ای از اعضای جمعیت فدائیان اسلام؛
 ۱- شهید مهدی عراقی ۲- محمد علی لواسانی ۳- سید هاشم حسینی
 ۴- امیر عبدالله کرباسچیان ۵- واحدی

جمعی از اعضاء و طرفداران مسلمانان مجاهد و فدائیان اسلام

سید عبدالحسین واحدی در میان جمعی از اعضاء و طرفداران مسلمانان مجاهد
و جمعیت فدائیان اسلام

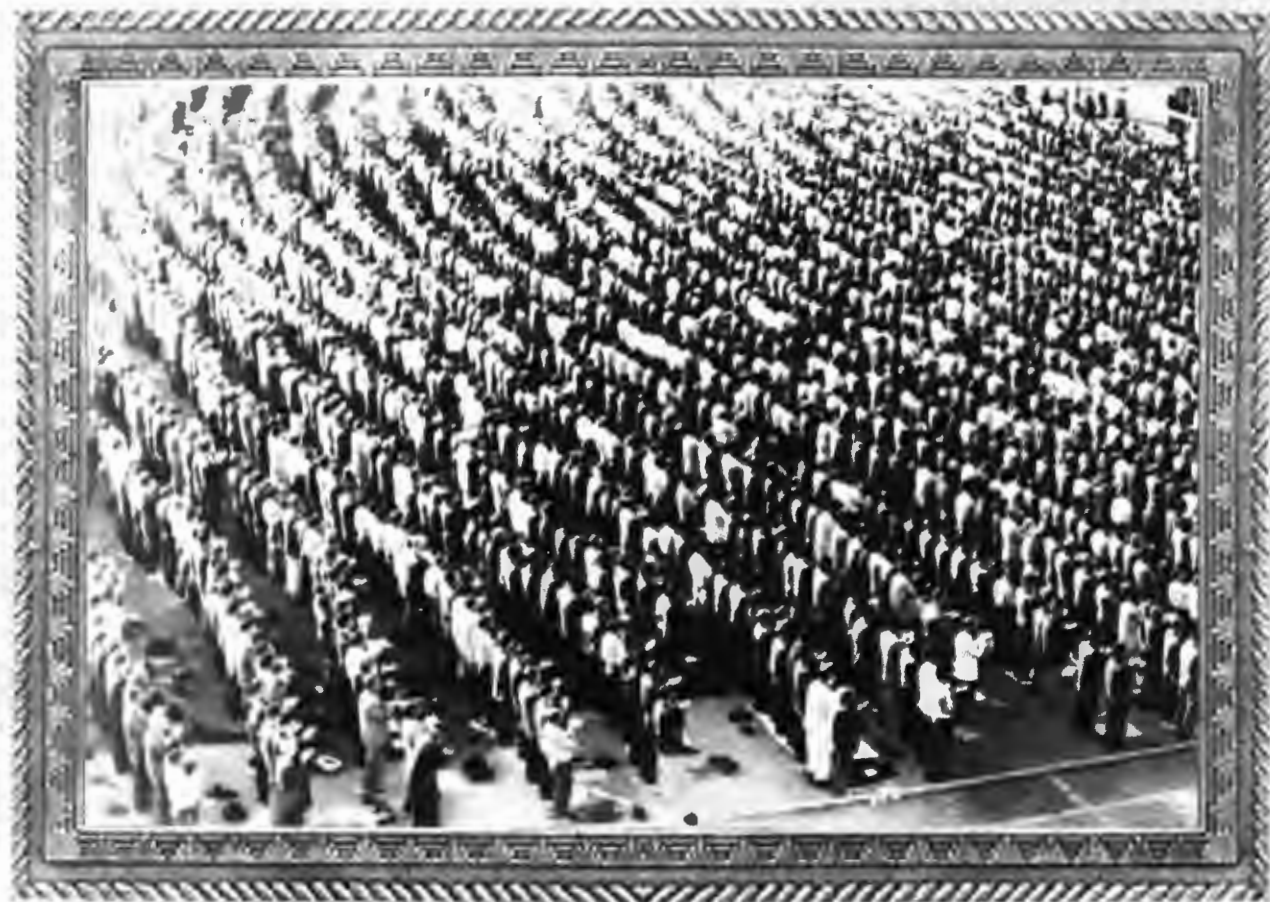
عده‌ای از اعضا و طرفداران مسلمانان مجاهد و فدائیان اسلام به هنگام شرکت در یک مراسم مذهبی

عبدالحسین واحدی و خلیل طهماسبی، زندان کاخ دادگستری

عبدالحسین واحدی و خلیل طهماسبی از اعضای اصلی جمعیت فدائیان اسلام
و امیر عبدالله کرباسچیان در کاخ دادگستری تهران، زندان کاخ

برگزاری نماز عید فطر به امامت آیت الله کاشانی در منطقه‌ی داوودی‌هی تهران

۱- فیض الاسلام مترجم و شارح نهج البلاغه ۲- سید فضل الله شریعتمداری ۳- آیت الله کاشانی
۴- مرافان و جمعی دیگر

شیخ علی اکبر برهان، امام جماعت مسجد لرزاده از علمای تهران
و نزدیکان شهید نواب

شرکت آیت الله کاشانی در یکی از مجالس فدائیان اسلام

آیت الله ابوالقاسم کاشانی به اتفاق آیت الله تقوی شیرازی و جمعی
از علما و مردم در حال عزیمت به منطقه‌ی جوادیه جهت برگزاری نماز عید قربان

آیت اللہ سید صدرالدین صدر

دیدار نواب صفوی از آیت الله سید صدرالدین صدر

نواب صفوی به همراه آیت الله کاشانی و عده ای از روحانیون و معتمدین تهران (۱۳۳۰)
 به ترتیب از راست به چپ: ۱- نواب صفوی ۲- سید ابوالفضل برقی ۳- آیت الله کاشانی
 ۴- شیخ عباسعلی اسلامی

مجتبی نواب صفوی و آیت الله کاشانی

آیت الله کاشانی و نواب صفوی

آیت الله کاشانی همراه نواب صفوی و عده‌ای از تجار و روحانیون

آیت الله کاشانی به اتفاق نواب صفوی و چند تن از علما و جمعی از مردم تهران

شهید نواب صفوی در جمع اعضای فدائیان اسلام
از راست به چپ: ۱- کرباسچیان ۲- نواب صفوی ۳- سید حسین امامی

شهید نواب صفوی و جمعی از هواداران و اعضای فدائیان اسلام در منزل آیت الله کاشانی
 ۱- مرحوم فیض الاسلام مترجم و شارح نهج البلاغه ۲- خاقانی کشتی گیر
 ۳- نواب صفوی ۴- عبدالحسین واحدی

شهید نواب صفوی در جمع اعضا و هواداران فدائیان اسلام:
 ۱- نواب صفوی ۲- خاقانی ۳- حاج رضا مرافان ۴- عبدالحسین واحدی ۵- رفیعی

مجتبی نواب صفوی و اعضای جمعیت فدائیان اسلام در یکی از جلسات فدائیان در منزل حاج ابراهیم مراقان
۱- حجة الاسلام محمد علی لواسانی ۲- نواب ۳- کرباسچیان ۴- خلیل طهماسبی

از راست به چپ، حجة الاسلام لواسانی، شهید نواب صفوی، امیر
 عبدالله کرباسچیان، خلیل طهماسبی

مجتبی نواب صفوی در حال روبوسی با شهید رجایی پس از
آزادی از زندان در سال ۱۳۳۱

روبوسی شهید نواب صفوی با یکی از اعضای فدائیان اسلام
پس از آزادی از زندان در سال ۱۳۳۱

به ترتیب از راست به چپ: سید عبدالحسین واحدی، نواب صفوی، حسین امامی

شهید نواب صفوی در میان جمعی از اعضا و هواداران فدائیان اسلام:
 ۱- کربلایی کاظم، حافظ معروف قرآن که بی‌سواد بود ۲- بختیاری ۳- مرحوم گلسترخی ۴- مهدی فرجو
 ۵- تهرانی ۶- حاج یوسفیان ۷- علی چراغعلی ۸- نواب ۹- بشیری ۱۰- عباس شجاعی
 ۱۱- ابراهیم صرافان ۱۲- مدنی ۱۳- شیخ محمود صادقی ۱۴- غلامرضا بهزادیان ۱۵- نبوی

نواب صفوی و شیخ رضا خردوی مشهدی در سال ۱۳۳۱

کتابخانه و مرکز اسناد
مجلس شورای اسلامی
تهران
فصلنامه

در تکاپوی وحدت اسلامی

ارتباط فکری میان جمعیت فداییان اسلام با سایر تشکلهای و انقلابیون مسلمان یکی از اهداف مهم آنها بود که در «راهنمای حقایق» یا اعلامیه رسمی آنها وجود داشت: خلاصه‌ی نظریات نواب صفوی درباره‌ی وحدت ملل کشورهای اسلامی عبارتست از:

«۱- ایجاد انجمن شورایی بین‌الملل و حکومت‌های اسلامی که نمایندگانی از طرف حکومت و ملت از طرف آنها در مرکز این انجمن برای همیشه حاضر باشند.

۲- احکام این انجمن جنبه‌ی عمومی داشته باشد و در تمام ممالک اسلامی اجرا گردد.

۳- احکام ضروری اسلام که در هیچ یک از فرق مختلفه‌ی اسلام مورد اختلاف نیست، طبق دستور این انجمن در تمام ممالک اسلامی اجرا گردد.

۴- طبق دستور این انجمن از کلیه‌ی مفاسد جلوگیری شود.

۵- انجمن از حقوق و حدود افراد مسلمان دفاع کند.

۶- تعالیم عالیه اسلام در تمام ممالک اسلامی از روی معارف و علوم عالی قرآن با بنیاد فرهنگی اسلام اجرا گردد.

۷- انجمن، پایگاه صنعتی و نظامی عصر جدید بین ملت‌های اسلامی باشد و در صنایع، همکاری اسلامی را تقویت کند.» (۱)

با توجه به این اصول فکری و تأکید بر وحدت مسلمین، جمعیت فداییان اسلام، بخصوص نواب صفوی، ارتباطاتی با شخصیت‌ها و تشکلهای فکری و سیاسی جهان اسلام از طریق مسافرت، مصاحبه‌ها و مکاتبه فراهم کرد. از مهم‌ترین اقدامات آنها می‌توان ارتباط با جمعیت اخوان المسلمین مصر و عراق، دارالتقريب اسلامی و دیدار با علمای آنجا، شرکت در سمینارهای متعدد با موضوع وحدت جهان اسلام و ایراد سخنرانی، سفر به اردن و دیدار با شاه حسین اردنی، سفر به لبنان و دیدار با شیعیان جنوب لبنان را برشمرد. (۲) مهم‌ترین مسئله‌ی مورد نظر آنها فلسطین بود. در همین ارتباط در ۳۱ اردیبهشت ماه ۱۳۲۷ اجتماع پرشکوهی در مسجد سلطانی در حمایت از اعراب فلسطینی برگزار شد و در پایان آن نیز اعلامیه‌ای از طرف فداییان اسلام صادر شد که خواستار اعزام داوطلبین توسط دولت به فلسطین شده بودند. (۳)

ارتباط نواب صفوی با سایر تشکلهای اسلامی در خارج از کشور باعث ایجاد ارتباط فکری میان جمعیت فداییان اسلام با انقلابیون

۱- علی ابراهیمی، پیشین، صص ۶۸-۶۹

۲- برای اطلاع بیشتر رجوع شود به داود امینی، پیشین، صص ۳۱۰-۳۱۸ و ۱۴۲-۱۴۳ و ۱۰۵-۱۱۲ و نیز علی ابراهیمی، همان صص ۱۸۵-۱۸۹

۳- روح‌الله حسینیان، پیشین، صص ۲۹۳-۲۹۴

مسلمان در جهان اسلام شد. این امر ناشی از اعتقاد فداییان اسلام به انترناسیونالیسم اسلامی و اندیشه‌ی امت در جهان‌بینی اسلام بود و به همین خاطر بر اسلامی بودن قضیه‌ی فلسطین تأکید داشتند. این امر باعث شد تا برخی متفکران، فداییان اسلام را قرینه‌ی فکری و تشکیلاتی اخوان المسلمین مصر بدانند؛ بنابراین بسیاری از آثار فکری اخوان المسلمین از جمله آثار سید قطب، غزالی و سباعی توسط فداییان اسلام و حامیان آن‌ها در ایران ترجمه شد. علاوه بر آن، شیوه‌ی مبارزاتی آن‌ها توسط تشکل‌های اسلامی در ایران مورد استفاده قرار گرفت. در این میان دیدارنواب صفوی و سخنرانی‌های وی در مجامع علمی و مبارزاتی کشورهای اسلامی و نفوذ کلامی که داشت بر شدت بخشیدن مبارزه توسط آن‌ها بسیار تأثیر داشت.

شهید نواب صفوی در سفر به مشهد

۱- شیخ رضا خردوی مشهدی ۲- شهید نواب ۳- شیخ محمود صادقی ۴- شیخ مهدی رازی

دیدار نواب مغوی با ملک حسین پادشاه اردن

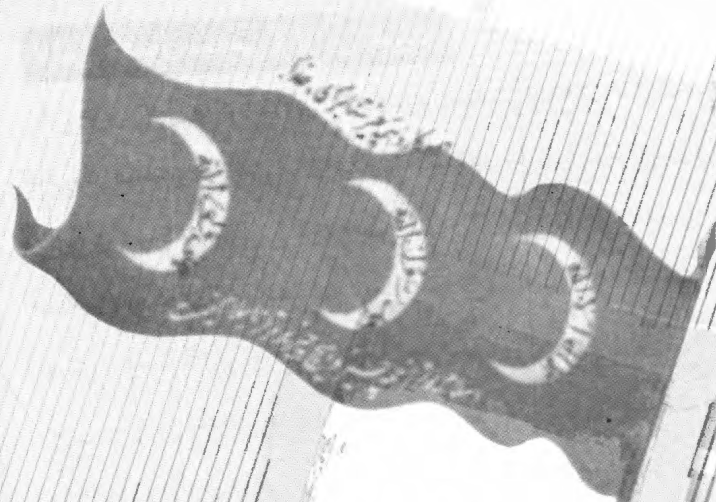
مجتبی نواب صفوی هنگام بازگشت از سفر مؤتمر اسلامی در فرودگاه مهرآباد اسفند (۱۳۳۲)

استقبال از نواب صفوی در فرودگاه مهرآباد تهران به هنگام
بازگشت از سفر به کشورهای اسلامی
۱- مرحوم آیت الله طالقانی ۲- نواب صفوی ۳- عبد خدایی

دیدار دو تن از اعضای مجمع مسلمانان مجاهد با یکی از رهبران مذهبی مصر

پیڑ پھانسی
جہاں جہاں کھڑا ہے
اے دلچسپ

اولین حضور سیاسی و اولین شهید

قتل هژیر و مبارزه با دولت وی اولین حضور سیاسی جمعیت فدائیان اسلام بود. این جمعیت که با اعدام انقلابی کسروی حضور مذهبی خود را در صحنه‌ی سیاسی ایران اعلام کرده بود، در مبارزه با دولت هژیر و اعدام انقلابی وی، که هر دو توسط حسین امامی صورت گرفته بود نیز، در صحنه‌ی سیاسی ایران فعال شد. در ۲۳ خرداد ۱۳۲۷، مجلس شورای ملی در یک جلسه‌ی خصوصی به عبدالحسین هژیر رأی اعتماد داد. به دنبال رأی اعتماد نمایندگان مجلس، شاه نیز فرمان نخست‌وزیری وی را صادر کرد. (۱) عبدالحسین هژیر مرتبط با انگلیسی‌ها (مهری استعمار) (۲) و نماد فساد پهلوی بود. مبارزه با این دو ویژگی در «راهنمای حقایق» یا بیانیه‌ی رسمی فدائیان اسلام گنجانده شده بود؛ بنابراین بیشترین اعتراض‌ها به دولت وی از طرف فدائیان اسلام صورت گرفت. آیت‌الله کاشانی که هژیر را یک مهری انگلیسی می‌دانست در همان روز اول در مقابل هژیر قیام کرد، بازار تعطیل شد و مردم در بهارستان تجمع کردند. روز چهارم نخست‌وزیری هژیر، فدائیان اسلام در حمایت از آیت‌الله کاشانی چند تظاهرات به پیشگامی نواب راه انداختند. فدائیان اسلام قرآن بزرگی را که به ابتکار نواب در شال سبز آیت‌الله کاشانی پیچیده بودند، در دست یک روحانی در پیشاپیش جمعیت قراردادده بودند و به طرف میدان بهارستان حرکت کردند. نیروهای انتظامی به دستور هژیر بر روی فدائیان و مردم آتش گشودند و عده‌ی زیادی مجروح شدند. (۳) راهپیمایان به سرچشمه و مدرسه‌ی سپهسالار رسیدند که ناگهان صدای شلیک گلوله بلند شد و جمعی مجروح شدند، از جمله خلیل طهماسبی، سید عبدالحسین واحدی و امیرعبدالله کرباسچیان که نواب در بیمارستان به عیادت آن‌ها رفت. (۴) هژیر با اعتراضات گسترده‌ی گروه‌ها و اقشار مردم ناچار به استعفا گردید و به وزارت دربار منصوب شد و ساعد جانشین وی شد. مهم‌ترین وظیفه‌ی دولت ساعد برگزاری انتخابات مجلس شانزدهم و کنترل انتخابات برای تصویب لایحه‌ی «گس - گلشایان» بود.

در این زمان عبدالحسین هژیر که وزارت دربار را برعهده داشت، مستقیماً در انتخابات مجلس شانزدهم دخالت می‌کرد با دخالت مستقیم هژیر در انتخابات، بر نگرانی جبهه‌ی ملی، آیت‌الله کاشانی و فدائیان اسلام افزوده شد. (۵) در نتیجه، آثار دخالت و ریختن آرای تقلبی در صندوق‌ها مشخص شد و اقلیت به مجلس راه نیافت. دخالت مستقیم هژیر در انتخابات مجلس شانزدهم موجبات تحصن مصدق و اعضای جبهه‌ی ملی در کاخ شاه را فراهم نمود. آن‌چه موجب ابطال این انتخابات و تجدید انتخابات شد، اعدام انقلابی هژیر توسط

۱- سیدحسین خوش‌نیت، سیدمجیدی نواب صفوی، اندیشه‌ها، مبارزات و شهادت او، منشور برادری، تهران ۱۳۶۰، ص ۴۱

۲- مسعود بهنود، از سیدضیاء تا بختیار، نورتکس، تهران ۱۳۷۴، ص ۲۹۳

۳- روح‌الله حسینیان، پیشین، ص ۲۹۶

۴- علی ابراهیمی، پیشین، ص ۷۴

۵- داود امینی، پیشین، ص ۱۷۲

سیدحسین امامی در ۱۳ آبان ۱۳۲۸ بود.

سیدحسین امامی عضو فداییان اسلام جوان ۲۵ ساله‌ای که تمام عمر جوانی خود را در عرصه‌ی پیکار طی کرده بود، هنگام تحصن در دربار به هژیر اعلام کرده بود که در صورتی که دست از تقلب در انتخابات برندارد، او را خواهد کشت؛ لذا روز ۱۳ آبان ۱۳۲۸، مصادف با ۱۲ محرم که هژیر برای شرکت در مجلس عزاداری به مسجد سپهسالار رفته بود، توسط سیدحسین امامی ترور شد و یک روز بعد درگذشت. (۱)

رژیم به سرعت حسین امامی را محاکمه و اعدام کرد، اما در واقع وی با فدا نمودن جان خود توانست انتخابات را تجدید کند و هشت تن از اعضای جبهه‌ی ملی و آیت‌الله کاشانی که در تبعید بود، به مجلس شانزدهم وارد شوند و زمینه‌ی ملی شدن صنعت نفت فراهم گردد. هژیر بیشترین ارتباط را با دربار که در این دهه نماد فساد و مخالفت با احزاب و افراد آزادی‌خواه تلقی می‌شد، برقرار کرده بود. دربار که اهمیت آن در صحنه‌ی قدرت سیاسی دهه‌ی ۱۳۲۰ بسیار پایین آمده بود، سعی در ائتلاف با نیروهای مخالف حرکت‌های آزادی‌خواهانه از جمله قدرت‌های خارجی و سلطنت‌طلبان برای احیای قدرت سنتی خود داشت، هژیر از طریق همین ارتباط به نخست‌وزیری رسید. در دوره‌ی وی، آیت‌الله کاشانی به خرم‌آباد و سپس به لبنان تبعید شد و تضيیقات زیادی بر آزادی‌خواهان اعمال شد، تا این‌که با ترور او توسط فداییان، زمینه‌ی پیروزی نهضت ملی شدن صنعت نفت فراهم گردید. این امر تأثیر زیادی در سیاسی شدن جمعیت فداییان اسلام داشت و آن‌ها را به نماد مخالفت با رژیم استبداد و استعمار تبدیل کرد.

شهید نواب صفوی در حال سخنرانی در منزل آیت الله کاشانی
علیه دولت هژیر

مسجد فخریه، واقع در خیابان امیریه - شهید نواب در حال نمایش کالای ساخت وطن
چراغ زنبوی ساخت آقای شیخ علی اکبر صحت

شهید نواب صفوی در حال سخنرانی در مسجد فخریه

شهید نواب صفوی در حال سخنرانی، شهید عبدالحسین واحدی مرد شماره ۲
فدائیان اسلام هم در سمت راست شهید نواب صفوی حضور دارد (مسجد فخریه)
۱- واحدی ۲- لواسانی ۳- نواب ۴- اسدالله مفا ۵- احمد شهاب

شهید نواب صفوی در حال سخنرانی در یکی از جلسات فدائیان اسلام
در منزل ابراهیم صرافان

شهید نواب صفوی در میان جمع اعضای فدائیان اسلام
 ۱- کاظم رزین بخش ۲- شیخ مهدی رازی ۳- خلیل طهماسبی

نواب صفوی در حال سخنرانی علیه دولت هژیر

آیت الله کاشانی به اتفاق عده‌ای از علمای عرب در هنگام تبعید در لبنان

استقبال مردم کربلا از آیت الله کاشانی

استقبال از آیت الله کاشانی در جریان سفر به کربلا در دوره‌ی تبعید

عبدالحسین هژیر در دفتر کارش

ساجدی، قرآن به دست، در تظاهرات علیه دولت هژیر

راهپیمایی اعتراض آمیز اخیر مردم علیه حکومت هژیر با حمل قرآن مجید

شرکت آیت الله میرزا خلیل گمره‌ای امام جماعت مسجد فخرالدوله و جمعی از علما
در تقاضات علیه دولت هژیر

شروع تظاهرات علیه دولت هژیر با حمل قرآن مجید از منزل آیت الله کاشانی

اعتراض مردم به دولت هژیر با حمل قرآن مجید

تظاهرات فدائیان اسلام علیه دولت هژیر (۱۳۲۷)

اجتماع گروهی از مردم در میتینگ انتخاباتی دوره‌ی شانزدهم مجلس شورای ملی
از طرف مجمع مسلمانان مجاهد و جبهه‌ی ملی در مسجد شاه تهران (۱۳۲۷)

تظاهرات و اجتماع مردم تهران در حمایت از آیت الله کاشانی و فدائیان اسلام
در ایام نخست وزیری هژیر

تجمع مردم جهت تجدید انتخابات دوره‌ی شانزدهم مجلس شورای ملی از طرف مجمع مسلمانان
مجاهد و نیروی جبهه‌ی ملی از محل مسجد شاه (امام) تهران

گردهمایی مردم تهران در تجمع انتخاباتی مجلس شانزدهم در مسجد شاه از طرف
مجمع مسلمانان مجاهد

تظاهرات اعتراض آمیز علیہ دولت عبدالحسین ہزیر درروز عاشورا و با شرکت
آیت اللہ ابوالقاسم کاشانی و جمع کثیری از مردم

تظاهرات طرفداران مجمع مسلمانان مجاهد و فدائیان اسلام در مقابل مسجد سپهسالار
در دوره‌ی حکومت هژیر

سخنرانی در اجتماع مردم تهران به حمایت از گروه‌های مبارز مسلمان
 در دوره‌ی نخست وزیری هژیر

درگیری خیابانی در جریان تظاهرات مردم علیه دولت هژیر (۱۳۲۷)

درگیری خیابانی بین مأمورین دولتی و تظاهرات کنندگان در جریان تظاهرات فدائیان
اسلام علیه دولت هژیر (۱۳۲۷)

شرکت علما در تظاهرات اعتراض آمیز علیه دولت عبدالحسین هژیر

حرکت کامیون‌های حامل سربازان حکومت نظامی در خیابان‌های تهران در دوره‌ی
نخست وزیرى هژیر

قوای انتقامی مقابل مجلس شورای ملی جهت سرکوبی تظاهرات ضد دولت هژیر

سرکوب تظاهرات مردم در دوره‌ی هژیر

دستگیری و ضرب و جرح خاقانی، یکی از هواداران فدائیان اسلام در تظاهرات علیه نخست وزیر هژیر

عیادت نواب صفوی از کرباسچیان که در جریان مقابله عوامل حکومت هژیر مجروح شده بود

خلیل فهیمی (وزیر کشور کابینه‌ی هژیر) در حال مذاکره با اعضای مجمع مسلمانان مجاهد و فدائیان اسلام (۱۳۲۷)

یکی از جلسات محاکمهی دادگاه با حضور اعضای جمعیت فدائیان اسلام

حضور اعضا و طرفداران جمعیت فدائیان اسلام بر سر مزار حسین امامی در ابن بابویه
در خرداد سال (۱۳۳۰) بعد از آزادی واحدی از زندان

مدن حضرت معصومه (س)، سر خاک همسر دوم شهید نواب صفوی
۱- شهید واحدی ۲- محمود امیدی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَدَايَا لِي لَمَّا لَدَى
وَأَرْجَى لِي لَمَّا لَدَى

فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ

نقش فدائیان اسلام در ملی شدن نفت

یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح در دهه‌ی ۱۳۲۰ مسئله‌ی نفت و قراردادهای پیرامون آن بود. این موضوع باعث شد تا دولت، مجلس، دربار و تمام گروه‌ها و احزاب سیاسی به نوعی به اتخاذ تصمیم و عمل پیرامون آن بپردازند. فضای نسبتاً باز سیاسی و دموکراسی ناقصی هم که وجود داشت، اجازه‌ی آزادی عمل در مخالفت یا موافقت با ملی شدن صنعت نفت را به این گروه‌ها می‌داد. جمعیت فدائیان اسلام نیز نمی‌توانستند نسبت به این موضوع مهم جامعه بخصوص حضور انگلستان و دربار در آن ساکت باشند، بنابراین نقش بسیار مؤثری در این جنبش ایفا کردند و ائتلاف آن‌ها با سایر گروه‌ها همراه با جان‌فشانی اعضای آن زمینه‌ی پیروزی این جنبش را فراهم کرد.

پس از ناکامی رژیم در تصویب لایحه‌ی «گس-گلشایان» در مجلس پانزدهم به‌خاطر مخالفت اقلیت مجلس بخصوص نطق‌های طولانی حسین مکی، دولت و دربار تصمیم گرفتند که انتخابات دوره‌ی شانزدهم را طوری برگزار کنند که نمایندگان اقلیت دوره‌ی پانزدهم به مجلس راه نیابند؛ لذا هژیر وزیر دربار از طرف شاه مأمور شد که بر انتخابات آن دوره نظارت کند. (۱) وی به‌طور مستقیم در انتخابات مجلس شانزدهم دخالت نمود و موجبات تحصن مصدق و برخی دیگر را در کاخ شاه فراهم کرد، اما آن‌چه موجب ابطال انتخابات تابستان و تجدید انتخابات و ورود هفت تن از اعضای جبهه‌ی ملی به مجلس شانزدهم گردید، اعدام انقلابی هژیر توسط حسین امامی در ۱۳ آبان ۱۳۲۸ بود. فدائیان اسلام اعلامیه‌هایی در تمام تهران پخش و به سایر شهرستان‌ها نیز رساندند که در آن اعلام شده بود بایستی هر چه زودتر انتخابات لغو گردد و مجدداً در محیطی دور از فشار و زور با آزادی کامل انتخابات انجام پذیرد. (۲) بروز خشم انقلابی مبارزان برای از بین بردن هژیر نتیجه داد و دولت مجبور شد انتخابات را تجدید کند.

مهم‌ترین مسئله‌ی پیش روی مجلس شانزدهم، همانند سابق، نفت بود. مجلس شانزدهم در دوم بهمن ماه ۱۳۲۸ گشوده شد و در نخستین قدم، دولت ساعد را مورد استیضاح قرار داد. با رأی عدم اعتماد به ساعد، علی منصور جانشین وی شد. علی منصور اقتدار لازم را برای حل مسئله‌ی نفت نداشت و کابینه‌ی وی در واقع یک کابینه‌ی محتل بود، تا مقدمات روی کار آمدن رژیم آرا فراهم گردد. از این رو منصور بلافاصله در ازای دریافت سفارت ایتالیا استعفا داد و حاج علی رزم‌آرا که مدتی در راه رسیدن به قدرت گام برداشته بود و سیاست انگلیس و آمریکا او را تأیید می‌کرد و در رأس ستاد ارتش قرار داشت، به ناگاه در ۵ تیر ۱۳۲۹ به نخست‌وزیری رسید و نظارت خود را بر ارتش هم حفظ کرد. (۳)

۱- علی ابراهیمی، پیشین، ص ۸۸

۲- سیدهادی خسروشاهی، پیشین، ص ۹۲

۳- سیدجلال‌الدین مدنی، تاریخ سیاسی معاصر ایران، ج ۲، دفتر انتشارات اسلامی، قم ۱۳۷۳، ص ۱۸۲

نخست وزیر رزم آرا مخالفت شدید آیت الله کاشانی، فداییان اسلام و جبهه‌ی ملی را برانگیخت. فداییان اسلام و جبهه‌ی ملی به دو شیوه‌ی متفاوت به مقابله با رزم آرا، که در واقع مانع اصلی ملی شدن صنعت نفت به شمار می‌رفت، پرداختند. در برپایی تظاهرات و صدور اعلامیه هر دوی این‌ها متحد بودند، اما تلاش جبهه‌ی ملی در مقابل رزم آرا از حرکت‌های نمایشی و صدور اعلامیه فراتر نرفت و افرادی که جان خود را فدا کردند، فداییان اسلام بودند.

این جمعیت روز جمعه ۱۱ اسفند ۱۳۲۹ را، روز میتینگ سرنوشت ساز خود اعلام کرده، با پخش اعلامیه‌ای در روزنامه‌های خود، از تمام مردم حتی ارتش، ژاندارمری و شهربانی نیز برای شرکت در این تظاهرات دعوت کرد. در این تظاهرات، سید عبدالحسین واحدی در مسجد شاه سخنرانی می‌کند و به دستور نواب صفوی، خلیل طهماسبی آماده کشتن رزم آرا گردید. وی تاجر کوچی مسجد سپهسالار بود که تیراندازی را در خرابه‌های شهر آموخته بود. خلیل طهماسبی مدت‌ها در تعقیب رزم آرا بود، تا این‌که روز ۱۶ اسفند ۱۳۲۹ فرا رسید. در حدود ساعت ۹ صبح نواب صفوی اطلاع یافت که رزم آرا در مجلس ختم آیت الله فیض قمی در مسجد سلطانی شرکت خواهد کرد. (۱) زمانی که رزم آرا برای شرکت در مجلس ختم آیت الله فیض، به صحن این مسجد وارد شد، با شلیک سه گلوله از سوی خلیل طهماسبی یکی از جوانان مذهبی و از یاران با وفای نواب صفوی به قتل رسید. در نتیجه، ملی شدن صنعت نفت در ۲۴ اسفند در مجلس تصویب شد، که در نهایت در ۲۹ اسفند به تصویب مجلس سنا و توشیح شاه رسید.

اولین اختلاف و شکاف در این ائتلاف با تحریف شعارهای خلیل طهماسبی هنگام قتل رزم آرا توسط روزنامه‌ی «باختر امروز»، به مدیریت دکتر حسین فاطمی که بعداً وزیر خارجه در کابینه‌ی مصدق شد، ایجاد گردید. آقای واحدی به وی اعتراض کرده بود که چرا ایشان شعارهای خلیل طهماسبی در موقع قتل رزم آرا را تحریف کرده و از نقل شعار زنده باد اسلام در آن روزنامه خودداری می‌کند. (۲) وجود حسین فاطمی بعداً در کابینه‌ی مصدق، یکی از موارد مهم اختلاف فداییان اسلام با وی بود که در نهایت این اختلاف با ترور نافرجام وی توسط محمد مهدی عبدخدایی به اوج خود رسید.

نخستین مسئله‌ی پیش روی مصدق پس از قبول نخست‌وزیری، تعیین اعضای کابینه بود. این مسئله سرآغاز شکاف میان آن‌ها و جبهه‌ی ملی به شمار می‌رود. خواسته‌های سایر گروه‌ها بویژه فداییان اسلام در دولت مصدق مورد بی‌اعتنایی واقع می‌شد، در شرایطی که ائتلاف میان دربار و دولت‌های خارجی شکل می‌گرفت، مصدق می‌بایست به تشکیل دولت ائتلافی رضایت می‌داد و مانع از بروز اختلاف در ائتلاف نیروهای مذهبی و ملی می‌شد. در دولت مصدق تا حدودی به مطبوعات آزادی داده شد، تعدادی از زندانیان سیاسی آزاد گردیدند

۱- علی ابراهیمی، پیشین، صص ۱۲۵-۱۲۶

۲- سید محمد واحدی، «خاطرات فداییان اسلام»، مجله‌ی خواندنی‌ها، سال ۱۳۴۴، ش ۲۰، ص ۱۷

و برخی از اعضای سازمان‌های پوششی حزب توده توانستند با محدودیت کمتری به فعالیت بپردازند. با وجود این، مصدق به گروه فداییان اسلام اجازه‌ی فعالیت نداد و با به مخاطره انداختن حیات خود و ایجاد اختلاف بین آیت‌الله کاشانی و فداییان اسلام ضربه‌ی سختی را بر پیکر فداییان اسلام وارد کرد. وی در تاریخ ۳۰ اردیبهشت ۱۳۳۰ این گروه را متهم کرد که قصد کشتن وی را دارند؛ بنابراین افراد شهربانی به مقر فداییان اسلام حمله بردند و بسیاری از رهبران آن را بازداشت (۱) و در زندان قصر زندانی کردند. این امر موجب جدایی کامل فداییان اسلام از مصدق شد و ضربه‌ی مهلکی بر نهضت ملی شدن صنعت نفت وارد کرد. بخشی از این واقعه و نقش فداییان اسلام در این فصل به تصویر کشیده می‌شود.

حاجعلی رزم آرا در دفتر کارش

حاجعلی رزم آرا

محمد رزم آرا پدر حاجعلی رزم آرا در سنین پیری

دیدار آیت الله کاشانی با آیت الله محمد تقی خوانساری در دوره‌ی نهضت
ملی شدن صنعت نفت

آیت الله کاشانی در میان عده‌ای از روحانیان و اعضای مجمع مسلمانان مجاهد (۱۳۲۹)

آیت الله کاشانی

تظاهرات گروهی از مردم تهران در اعتراض به کابینه‌ی حاجعلی رزم آرا

تصویر آیت الله کاشانی و خلیل طهماسبی در یکی از نشریات خارجی

خلیل طهماسبی در حال اذان گفتن

خلیل طهماسبی در حال مناجات

خلیل طهماسبی عامل اعدام انقلابی حاجعلی رزم آرا - لحقاتی قبل از شهادت

آیت الله محمد فیض قمی (رزم آرا در مجلس ترحیم وی ترور شد)

جسد حاجعلی رزم آرا (نخست وزیر) پس از ترور، تحت معاینه‌ی پزشکان
بیمارستان سینای تهران (۱۳۲۹)

جسد حاجلی رزم آرا در بیمارستان سینای تهران
پس از ترور وی (۱۳۲۹)

روزنامه‌ی منشور برادری ارگان جمعیت فدائیان اسلام

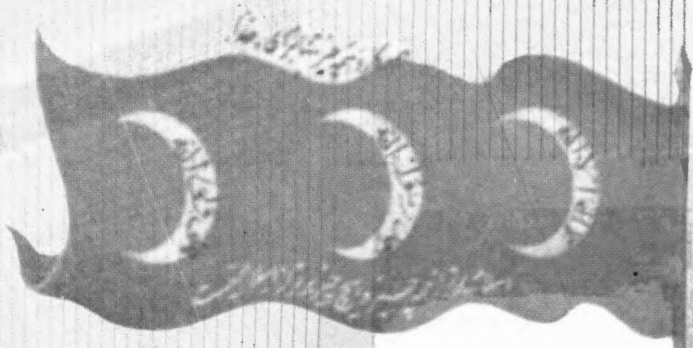
روزنامه‌ی منشور برادری ارگان جمعیت فدائیان اسلام

لحظاتی قبل از ترور دکتر حسین فاطمی توسط محمد مهدی عبد خدایی بر سر قبر
محمد مسعود در قبرستان قهیر الدوله

فصل ششم

مبارک است خداوندی را که
عالم به پیغمبر و خدا را

ترور نافرجام حسین علاء

مبارزه با نیروهای خارجی و دخالت آن‌ها در کشور، بعد دیگر فعالیت جمعیت فداییان اسلام را شکل می‌داد. گرچه با کودتای ۲۸ مرداد اختناق و سایه‌ی استبداد سراسر کشور را فراگرفت و سرخوردگی ناشی از شکست نهضت ملی شدن صنعت نفت، باعث سکوت نیروهای مذهبی و ملی شده بود، اما از آن‌جا که این جمعیت اصول سیاسی و اعتقادی خاص خود را داشت و آماده‌ی جانفشانی در راه آن بود، علاوه بر این که اعلامیه‌ها و بیانیه‌هایی علیه قرارداد کنسرسیوم نفتی صادر کرد، با روی کار آمدن دولت حسین علاء و اعلام پیوستن ایران به پیمان بغداد، به مخالفت برخاست.

پیمان بغداد به دنبال گسترش حوزه‌ی نفوذ کشورهای غربی بویژه آمریکا و انگلیس و تکمیل حلقه‌ی ناتو و سیتو بود. آمریکا و انگلیس با انعقاد این پیمان در پی ایجاد یک کمربند امنیتی جهت جلوگیری از گسترش نفوذ شوروی و ایده‌های کمونیستی به کشورهای اسلامی بودند. نواب صفوی و یارانش بار دیگر در دفاع از حیثیت و تمامیت ارضی سرزمین‌های اسلامی به پا خاستند و بی‌اعتنا به ملاحظات سیاسی، فریاد اعتراض خود را با صدور اعلامیه و ایراد سخنرانی‌هایی ضریحاً اعلام کردند. نواب صفوی در بخشی از اعلامیه‌اش نوشت: (۱)

«مصلحت مسلمین دنیا پیوستن و تمایل به هیچ یک از دو بلوک نظامی جهان و پیمان‌های دفاعی نبوده، باید برای حفظ تعادل نیروها و استقرار صلح و امنیت، یک اتحادیه‌ی دفاعی و نظامی مستقلی تشکیل دهند.»

نواب صفوی قبل از برخورد مسلحانه با حسین علاء، نخست‌وزیر و عامل انعقاد پیمان بغداد، هم‌چون مشی گذشته‌ی جمعیت، نامه‌ای به شورای سلطنتی که در آن زمان علاء در رأس آن قرار داشت، نوشت و ضمن اعلام اهداف دینی خود، نسبت به اجرا نشدن احکام الهی در جامعه هشدار داد. علاء نیز پاسخی برای وی نوشت. (۲) هم‌چنین نواب صفوی در ملاقاتی با تیمور بختیار، فرماندار نظامی و فرمانده لشکر ۲ زرهی، نسبت به انعقاد پیمان بغداد هشدار داد و گوشزد کرد که در صورت چنین اقدامی، همان اتفاق دوره‌ی رزم‌آرا توسط فداییان اسلام به وقوع خواهد پیوست. (۳) متعاقب این دیدار، یک روز قبل از سفر حسین علاء به عراق و پس از صدور اطلاعیه‌ی رسمی دولت، فداییان اسلام از تصمیم قطعی شاه و دولت مبنی بر مشارکت در آن پیمان، آگاهی یافتند؛ بنابراین نواب تصمیم قطعی خود را در ترور حسین علاء اتخاذ کرد. وی با فراخواندن اعضای شورای مرکزی جمعیت فداییان اسلام از جمله سید عبدالحسین

۱- محمود تربتی سنجابی، احزاب سیاسی ایران (فدائیان باور)، آسیا، تهران ۱۳۷۵، ص ۱۹۳

۲- آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، بازجویی‌های نواب صفوی، ۱۳۳۴، ش ب ۱۱۰۰

۳- داود امینی، پیشین، ص ۳۲۴

واحدی، سید محمد واحدی، خلیل طهماسبی و محمد مهدی عبدخدایی، موضوع لزوم از میان برداشتن حسین علاء را مطرح کرد. (۱) و نواب صفوی، مظفر ذوالقدر را برای این کار انتخاب کرد. او یک روستایی اهل خمسه‌ی زنجان بود و با فداییان اسلام در آبادان آشنا شده و به تهران آمده بود. هنگامی که رأس ساعت ۳:۴۵ بعد از ظهر، ۲۵ آبان ۱۳۳۴ حسین علاء، نخست‌وزیر، برای شرکت در مجلس ختم سید مصطفی کاشانی فرزند آیت‌الله کاشانی وارد شبستان مسجد شد، هدف تیر ذوالقدر قرار گرفت، اما جان سالم به دربرد و با سر باند پیچیده عازم بغداد شد.

نواب صفوی به اتفاق سید محمد واحدی و خلیل طهماسبی به منزل آیت‌الله طالقانی و از آن جا به منزل حمید ذوالقدر رفتند. حمید ذوالقدر را به خاطر این که کارمند دولت بود، دستگیر کردند و عصر چهارشنبه، اول آذر ۱۳۳۴ به منزل وی حمله ور شده و آن‌ها را نیز دستگیر می‌کنند. (۳) عبدالحسین واحدی را در تاریخ ۱۳۳۴/۸/۲۸ در اهواز دستگیر و بعد از مدتی به تهران گسیل داشتند، سپس اعضای فداییان اسلام را در هر جا یافتند دستگیر نمودند. اسامی بلزداشت شده‌گان توسط مسئولین شهربانی بدین شرح اعلام گردیده است: «ابراهیم صرافان، ابوالقاسم نجفی، علی بهاری، شیخ علی اصغر حق‌پناه، احمد تهرانی، محمد قادری، شیخ محمد نیکام، شیخ مهدی حق‌پناه، حبیب‌الله لریستانی، سیدهادی میرلوحی، علی گل‌رو، خلیل طهماسبی، محمد مهدی عبدخدایی، سید عبدالعلی واحدی، ناصر زریاف، رجبعلی گلچین، رحمت‌الله کلباسی، رضا معتمدی، کماشی، علی گلرود و محمد رسول‌زاده».

هم‌چنین مأموران شهربانی در پی بلزداشت بقیه‌ی اعضای فداییان اسلام از جمله محمد گلدوست، حسین طهماسبی، ابوالقاسم رفیعی، سیدهاشم حسینی، علی احرار، رضا گل‌سرخی و برخی دیگر برآمدند. (۴)

۱- سیدحسین خوش‌نیت، پیشین، ص ۱۵۹

۲- علی ابراهیمی، پیشین، ص ۱۹۹

۳- آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، کد یازدانی، ۳۳ و ۳۲ و ۲۸۰۸۳۱

حسین علاء نخست وزیر در لباس رسمی سلام

حسین علم (در سال ۱۳۳۰)

گروهی از اعضای ایرانی و خارجی پیمان سنتو

حسین علاء پس از ترور
در حال عزیمت به عراق جهت انعقاد پیمان بغداد

نمایش کفن مقبر علی ذوالقدر در دادگاه نظامی فدائیان اسلام

مظفر علی ذوالقدر عامل اعدام انقلابی حسین علاء - لحظاتی قبل از شهادت

مظفر علی ذوالقدر عامل اعدام انقلابی حسین علاء - لحظاتی قبل از شهادت

درستی محاکمه و شهادت
احمد رضا خان صاحب
فصل هفتم

شهادت اعضای اصلی فدائیان اسلام

شهادت، پایان عمر یک دهه فعالیت سیاسی جمعیت فدائیان اسلام در برابر استبداد و استعمار بود. چنان‌که قبلاً ذکر شد، سید عبدالحسین واحدی و اسدالله خطیبی، به صورت مسلح عزم اهواز شده بودند، تا در صورت عدم موفقیت مظفر ذوالقدر در قتل حسین علاء، وی را در این شهر که مسیر حرکتش به بغداد، برای انعقاد پیمان نظامی بود، از میان بردارند و در صورت عدم دسترسی به وی، عازم عراق شده و در آن‌جا به مقصود خود نائل آیند، اما به خاطر رهایی حسین علاء از سوء قصد و عزم وی در رفتن به بغداد، جمعیت فدائیان اسلام شدیداً تحت تعقیب مأمورین امنیتی کشور قرار گرفتند و آن دو نیز در ۲۸ آبان ۱۳۳۴ در محل مسافرخانه‌ی فارس، واقع در ایستگاه راه‌آهن اهواز، شناسایی و بازداشت شدند. (۱) مأمورین محافظ پس از ورود به تهران آن دو را در ۷ آذر ۱۳۳۴ در محل فرمانداری تهران به تیمور بختیار تحویل دادند. پس از رویه‌رو شدن تیمور بختیار با سید عبدالحسین واحدی و توهین و پرخاش به واحدی، موجبات درگیری لفظی آن دو پدید آمد. واحدی با غیرت دینی در برابر بختیار ایستاد، اما تیمور بختیار سرمست از قدرت، با شلیک گلوله‌ی کلت در حضور اسدالله علم، وزیر کشور و حسین آزموده، دادستان ارتش، سید عبدالحسین واحدی را در دفتر کار خود به شهادت رساند. (۲) سید عبدالحسین واحدی که در هنگام شهادت فقط ۲۷ سال داشت مرد شماره‌ی ۲ جمعیت فدائیان اسلام به حساب می‌آمد.

با دستگیری سایر اعضای فدائیان اسلام در چهارم دی ماه ۱۳۳۴، اولین دادگاه فرمایشی نواب صفوی و هفت نفر از اعضای برجسته‌ی این جمعیت به ریاست سرلشکر قطبی در اداره‌ی دادرسی ارتش، در تهران آغاز شد. بعد از رد وکلای نواب صفوی، دادرسی ارتش، دکتر شایانفر را به وکالت تسخیری نواب صفوی برگزیدند. دادستانی این دادرسی را سرلشکر حسین آزموده، دادستان ارتش و نماینده‌ی او سرگرد بهزادینا برعهده داشتند. اعضای این دادگاه نیز متشکل از سرهنگ لور آذر، سرهنگ مدرسه‌ای، سرهنگ آذری، سرهنگ دست‌غیبی و اعضای علی‌البدل آن سرهنگ حریری و سرهنگ عدل بودند. (۳)

سرانجام پس از دفاعیات محکم و مستدل فدائیان، این دادگاه، نواب صفوی و سه تن از یارانش: سید محمد واحدی، خلیل طهماسبی و مظفر علی ذوالقدر را طی حکمی به اعدام محکوم کرد و چهار نفر دیگر به نام‌های، سیدهادی میرلوحی برادر نواب صفوی به ۶ سال زندان، اصغر عمری به ۵ سال، احمد تهرانی برادر همسر عبدالحسین واحدی به ۴ سال زندان و علی بهاری به ۳ سال زندان محکوم شدند. جرم این افراد قیام مسلحانه بر ضد سلطنت پهلوی و برهم زدن اساس حکومت مشروطه‌ی سلطنتی و حمل غیرمجاز

۱- آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، کد بازتابی: ۲۸۰۸۸۳۱ شماره‌ی ص ۱۱۴-۱۱۳

۲- حسین خوش‌نیت، پیشین، ص ۱۷۱

۳- همان، ص ۱۷۳

اسلحه اعلام گردید. (۱)

کیفر خواست محاکمات فداییان اسلام توسط سرلشکر حسین آزموده تنظیم شد و در ۱۳۳۴/۱۰/۲۳ دومین مرحله از محاکمات فرمایشی نواب صفوی و هفت نفر از یارانش در دادگاه تجدید نظر، در محل پادگان لشکر ۱ پیاده‌ی عشرت آباد تهران، آغاز شد. ریاست دادگاه برعهده‌ی سرهنگ محمدتقی مجیدی بود. در این دادگاه تنها یکی از وکلا به نام سرهنگ دانش، وکیل اصغر عمری و هم‌چنین سرهنگ دکترشایانفر وکیل نواب صفوی به خوبی و با وجدان نسبی به دفاع از موکلین خود پرداختند. سرانجام در همان روز، دادگاه فرمایشی تجدیدنظر، با تأیید حکم دادگاه بدوی به کار خود پایان داد.

تمام تلاش‌هایی که از سوی نیروهای با نفوذ مذهبی برای جلوگیری از اعدام نواب و یارانش انجام گرفت، بی‌نتیجه ماند و سرانجام پس از انجام مقررات اداری حکم و توشیح شاه، در سپیده‌دم ۲۷ دی ۱۳۳۴، در حالی که با صدای بلند، شهادتین خود را سرمی دادند، نواب صفوی، خلیل طهماسبی، سیدمحمد واحدی و مظفرعلی ذوالقدر با چشمانی باز بنا به درخواست خودشان به شهادت رسیدند.

۱- آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، کد بایابی ۲۸۰۸۲۲۲، اسناد شماره‌ی ۵۱ تا ۵۵، جلسه‌ی دوم بازجویی نواب صفوی در مورخه‌ی ۱۳۳۴/۹/۱

۲- داود امینی، پیشین، صص ۳۳۴-۳۳۵

۱- محمد واحدی ۲- نواب صفوی ۳- تیمور بختیار ۴- حسین آزموده
در فرمانداری نظامی تهران

حمید ذوالقدر، محمد واحدی، مجتبی نواب صفوی در فرمانداری نظامی تهران

انتقال محمد واحدی و خلیل طهماسبی اعضای جمعیت فدائیان اسلام
با مراقبت شدید به دادگاه

انتقال مجتبی نواب صفوی به دانشگاه جهت محاکمه

انتقال هادی میرلوحی به دادگاه

سلول محل نگهداری اعضای جمعیت فدائیان اسلام در زندان قزل قلعه

محمد واحدی در جلسه‌ی دادگاه فدائیان اسلام

انتقال اعضای فدائیان اسلام به دادگاه نظامی جهت محاکمه

انتقال مجتبی نواب صفوی و یارانش به دادگاه نظامی جهت محاکمه

مجتبی نواب صفوی در اسارت مأموران

گوشه‌ای از دادگاه فدائیان اسلام

مجتبی نواب صفوی در حال دفاع از خود در دادگاه نظامی

مجتبی نواب صفوی در حال دفاع از خود در دادگاه محاکمهی
فدائیان اسلام (۱۳۳۴/۱۰)

مجتبی نواب صفوی در دادگاه نظامی در حال دفاع از خود

مظفر علی ذوالقدر در حال دفاع از خود در دادگاه محاکمهی فدائیان اسلام

امیر عمری از اعضای فدائیان اسلام در حال دفاع از خود در دادگاه محاکمهی فدائیان اسلام

علی بهاری عضو فدائیان اسلام در حال دفاع از خود در جلسه محاکمهی فدائیان اسلام

محمد واحدی در حال دفاع از خود در دادگاه محاکمهی فدائیان اسلام

خلیل طهماسبی در حال دفاع از خود در دادگاه محاکمهی فدائیان اسلام

احمد عباسی تهرانی در حال دفاع از خود در دادگاه محاکمهی فدائیان اسلام

امیر عمری عضو فدائیان اسلام در حال دفاع از خود در جلسه‌ی محاکمه‌ی فدائیان اسلام (۱۳۳۴/۱۰)
از راست: مجتبی نواب صفوی، محمد واحدی، امیر عمری

گوشه ای از دادگاه فدائیان اسلام
مجتبی نواب صفوی، محمد واحدی و هادی میرلوحی برادر نواب صفوی
در جریان جلسه دادگاه نظامی

۱- علی بهاری ۲- شایان فر ۳- نواب ۴- سید محمد واحدی

خلیل طهماسبی، محمد واحدی و مجتبی نواب صفوی در دادگاه نظامی در حال گفتگو با هم

مظفر علی ذوالقدر در دادگاه نظامی

خلیل طهماسبی و هادی میرلوحی در دادگاه نظامی (سال ۱۳۳۴)

خلیل طهماسبی و هادی میرلوحی در دادگاه نظامی (۱۳۳۳)

مجتبی نواب صفوی در دادگاه نظامی

مجتبی نواب صفوی و محمد واحدی از اعضای اصلی جمعیت فدائیان اسلام
در دادگاه نظامی

امیر عمری و مظفر علی ذوالقدر در دادگاه نظامی (۱۳۳۴)

مجتبی نواب صفوی در دادگاه نظامی در حال دفاع از خود

گوشه‌ای از دادگاه فدائیان اسلام

گوشه‌ای از دادگاه فدائیان اسلام

هیات رئیسه‌ی دادگاه نظامی جمعیت فدائیان اسلام

هیأت رئیسه‌ی دادگاه نظامی جمعیت فدائیان اسلام

قرائت متن کیفر خواست اعضای جمعیت فدائیان اسلام توسط حسین آرموده
(دادستان نظامی) در جریان محاکمهی فدائیان اسلام

محمد تقی مجیدی رئیس دادگاه جمعیت فدائیان اسلام
به اتفاق اعضای هیأت رئیسه دادگاه

مجتبی نواب صفوی لحقاتی قبل از شهادت

مجتبی نواب صفوی لحظاتی قبل از شهادت در حال اذان گفتن

مجتبی نواب صفوی پس از شهادت

خلیل طهماسبی از اعضای اصلی جمعیت فدائیان اسلام
در حال اقامه نماز لحقاتی قبل از شهادت

خلیل طهماسبی لحقاتی قبل از شهادت

خلیل طهماسبی پس از شهادت

محمد واحدی لحظاتی قبل از شهادت

محمد واحدی از اعضای اصلی جمعیت فدائیان اسلام
لحظاتی قبل از شهادت

شهید سید محمد واحدی لحظاتی قبل از شهادت در حال اذان گفتن

محمد واحدی از اعضای اصلی جمعیت فدائیان اسلام
پس از شهادت

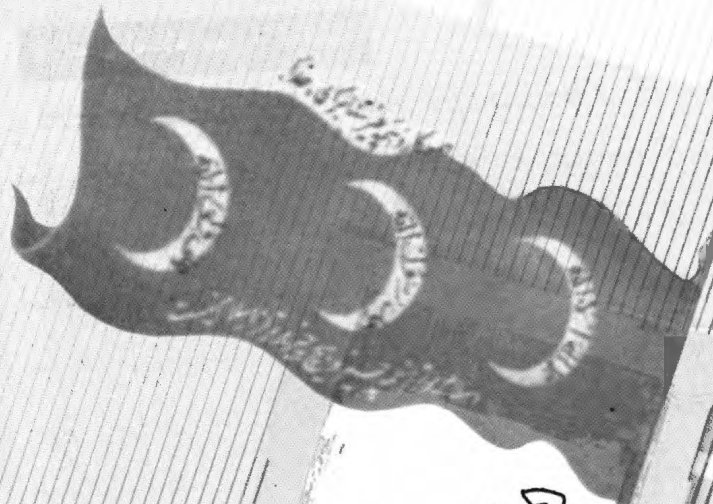
مظفر علی ذوالقدر، لحقاتی قبل از شهادت

مکفر علی ذوالقدر عامل ترور حسین علاء لحظاتی قبل از شهادت

مقتدر علی ذوالقدر عامل ترور حسین علماء
پس از شهادت

پایان کار و فعالیت در

فصل هشتم

فدائیان اسلام پس از نواب

فعالیت‌های سیاسی جمعیت فدائیان اسلام پس از شهادت اعضای اصلی آن، برای مدتی خاموش شد و این گروه بیشتر در قالب فعالیت‌های صرف مذهبی اقداماتی انجام می‌داد؛ البته مراقبت و کنترل کامل شهربانی و ساواک، آن‌ها را ناگزیر به اتخاذ چنین روشی کرد. متناسب با فضای نسبتاً باز سیاسی سال‌های ۱۳۳۹-۱۳۴۱ برخی از اعضای این گروه به سازماندهی اعضای هیأت‌های مؤتلفه‌ی اسلامی پرداختند که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به حاج صادق امانی و شهید مهدی عراقی اشاره کرد. این جمعیت در نهضت امام خمینی نقش بسزایی داشتند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز به سازماندهی خود پرداختند و در قالب سه شاخه به فعالیت خود ادامه دادند. (۱) شاخه‌ی اول با عنوان «فدائیان بنیان‌گذاران»، به سرپرستی ابوالقاسم رفیعی که در چند سال اول انقلاب فعال بود. شاخه‌ی دوم به سرپرستی حجة الاسلام صادق خلخالی و با عنوان «فدائیان اسلام، پس از انقلاب» شکل گرفت؛ این تشکیلات که مقر اصلی‌اش در باشگاه افسران تهران قرار داشت، با سلب مسئولیت قضایی صادق خلخالی، منحل گردید. (۲) شاخه‌ی سوم وابسته به فدائیان اسلام پس از پیروزی انقلاب اسلامی با عنوان «وفاداران شهید نواب صفوی» به فعالیت سیاسی پرداختند. این گروه بعد از ۲۶ سال از تعطیلی نشریه‌ی «منشور برادری»، ارگان جمعیت فدائیان اسلام که به دستور سید مجتبی نواب صفوی، بنا بر مقتضیات زمانی در اواخر حکومت مصدق منتشر می‌شد، اولین شماره‌ی دوره‌ی جدید آن را پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۱۸ مرداد ۱۳۵۸ منتشر کرد. دو شماره‌ی اول این نشریه به مدیر مسئولی مهندس کاظم زرین‌بخش و از شماره‌ی سوم به مدیر مسئولی سید محمد علی لوانسانی انتشار یافت و هم‌اکنون سال‌هاست که این نشریه به صورت هفته‌نامه‌ی دینی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی توسط محمد مهدی عبدخدایی منتشر می‌شود. (۳)

۱- محسن مدیر شانه‌چی، احزاب سیاسی ایران، رسا، تهران ۱۳۷۵، ص ۲۷۴

۲- حمید عنایت، اندیشه‌ی سیاسی اسلام معاصر، ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی، خوارزمی، تهران ۱۳۶۳، ص ۳۴۸

۳- امینی، پیشین، ۳۴۸

اصغر عمری به همراه علی اکبر پوهاماسبی (از بستگان خلیل پوهاماسبی)
در مرکز اسناد انقلاب اسلامی

حجة الاسلام محمد علي ميردامادی

مرحوم علی بهاری

محمد مهدی فرجو

محمد مهدی عبادخانی

محمد مہدی عبدخدایی

میزگرد اعضای قدیمی فداییان اسلام در مرکز اسناد انقلاب اسلامی
از چپ به راست: سید حمید روحانی، مرحوم امیر عمری، محمد علی لواسانی،
محمد مهدی عبد خدایی، علی بهاری، محمد علی میردامادی

از چپ به راست: حميد روحاني، اصغر عمري، محمد علي لواستاني، محمد مهدي عبدكhalيلي و جعفر بشيري

از چپ به راست، محمد علی لواسانی، واحدی، میردامادی و حمید روحانی

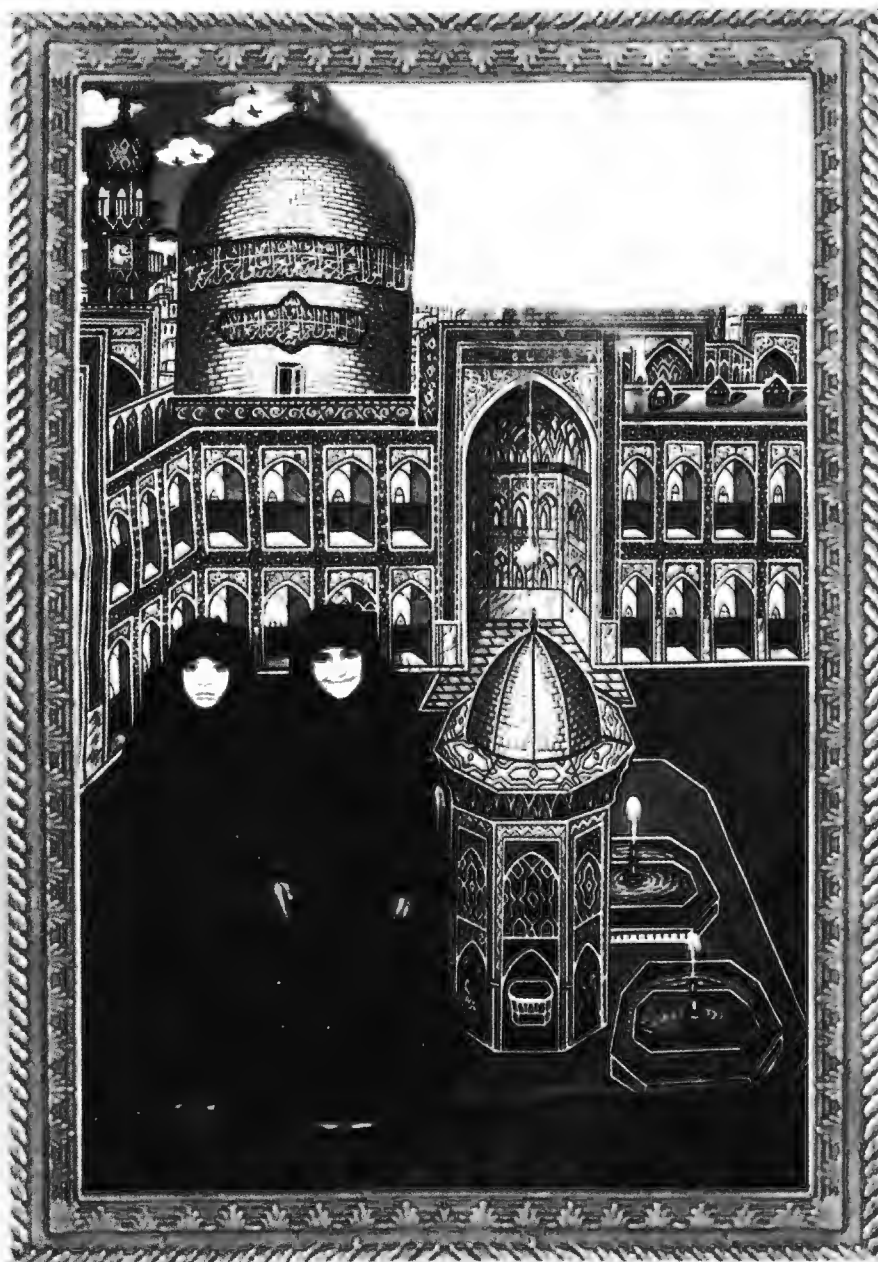
مراسم ختم امیر عمری در تهران

جعفر شجونی در منزل اسفندیاری در امامزاده قاسم تهران

شهید فضل الله مهدی زاده محلاتی از هواداران فدائیان اسلام
در زندان رژیم پهلوی

فرزندان مجتبی نواب صفوی

خانواده‌ی نواب مسغوی

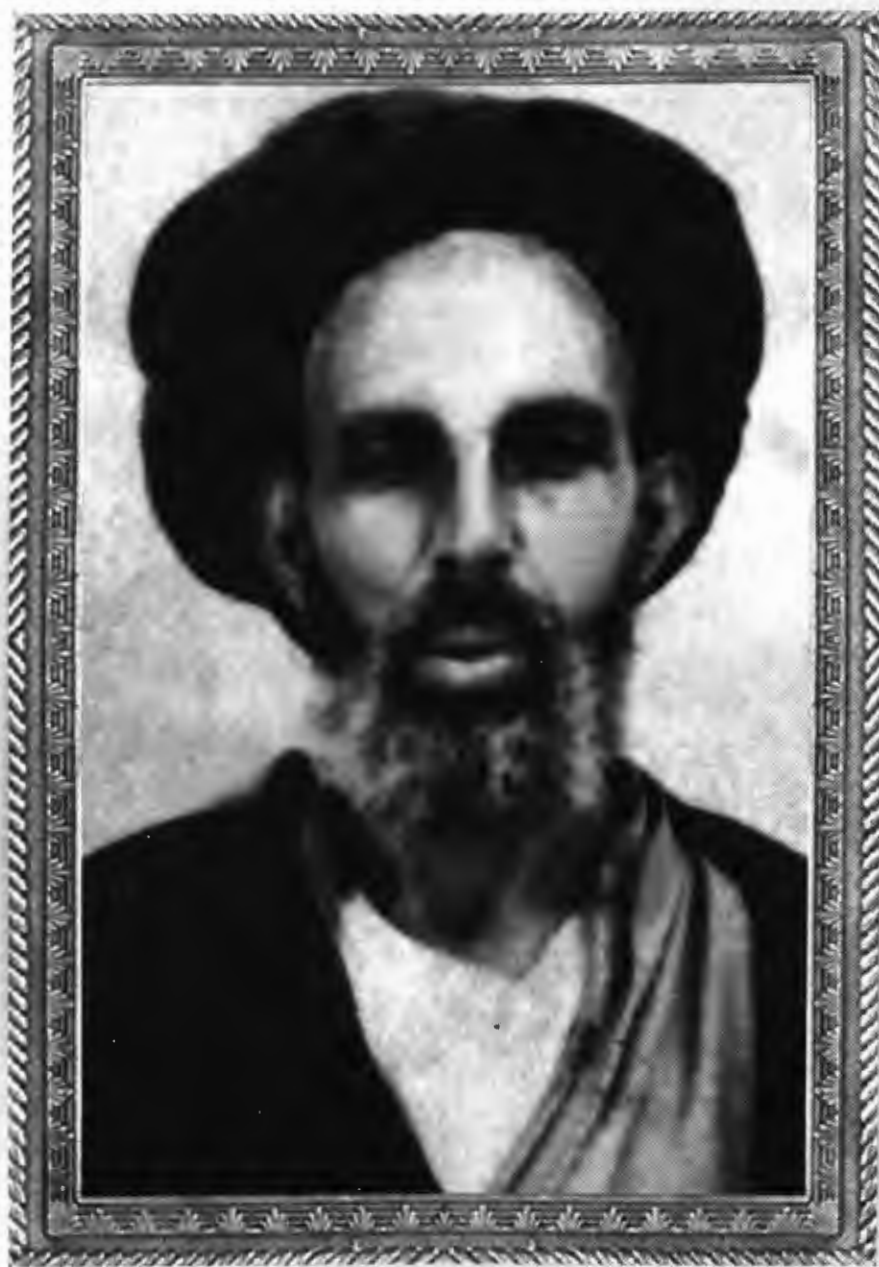
هادی میرلوحی، برادر مجتبی نواب صفوی

۱- هادی میرلوحی برادر شهید نواب صفوی ۲- محمد میرلوحی

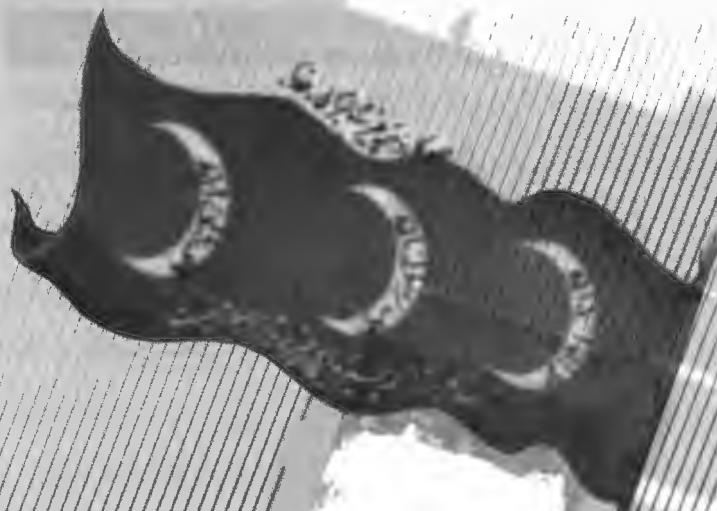
۱- هادی میرلوحی برادر شهید نواب صفوی در جمع دبیران

مرحوم آیت الله درچه‌ای، عموی شهید نواب صفوی
امام جماعت کوچه‌ی چراغ برق مشهد

محمد علی لواسانی در دیدار از جبهه‌ی جنگ تحمیلی

صباح

زندگی‌نامه‌ی ۲۰ تن از شخصیت‌های مذهبی-سیاسی

۱- سید مجتبی میرلوحی: معروف به نواب صفوی فرزند سید جواد در سال ۱۳۰۳ ش در یک خانواده‌ی روحانی تولد یافت. پس از اتمام دوره‌ی ابتدایی، وارد مدرسه‌ی صنعتی آلمان شد و هم‌زمان با آن به آموختن دوز و حوزوی پرداخت. در ۱۷ آذر ماه سال ۱۳۲۱ اولین سخنرانی خود را در خصوص هجوم اجانب و تهدید بنیادهای مذهبی ایراد کرد و تظاهراتی به سوی مجلس شورای ملی به راه انداخت. او با استخدام در شرکت نفت به تشکیل جلسات شبانه برای کارگران و روشنگری آن‌ها اقدام کرد. در پی عزیمت به نجف اشرف، به تحصیل پرداخت و با ملاحظه‌ی یکی از کتاب‌های کسروی که در آن به حضرت امام صادق (ع) توهین شده بود، حکم ارتداد نویسنده را از حاج آقا حسین قمی و علامه عبدالحسین امینی دریافت کرد و روانه‌ی تهران شد و با قتل احمد کسروی، گروه فداییان اسلام را تأسیس کرد و تا هنگام شهادت در سال ۱۳۳۴ هدایت و رهبری آن جمعیت را برعهده داشت. از مهم‌ترین اقدامات این گروه: قتل احمد کسروی، قتل عبدالحسین هزیر، قتل حاج علی رزم‌آرا، مبارزه برای ملی شدن صنعت نفت، اقدامات فکری و فرهنگی متعدد، سفر به کشورهای اسلامی و تأکید بر وحدت جهان اسلام و ترور نافر جام حسین فاطمی و حسین علاء می‌باشد.

با مؤثر واقع نشدن ترور حسین علاء، نواب و سایر اعضای مرکزی جمعیت فداییان اسلام دستگیر و بازداشت شدند و نهایتاً در ۱۳۳۴/۱۰/۲۴ حکم اعدام آن‌ها صادر و در روز ۲۷ دی‌ماه ۱۳۳۴ به شهادت رسیدند. (۱)

۲- سید عبدالحسین واحدی: در سال ۱۳۴۸ قمری در کرمانشاه متولد شد و در سال ۱۳۶۳ق برای تحصیل علوم دینی به قم آمد. پس از پنج ماه برای تکمیل مدارج علمی رهسپار نجف اشرف شد. وی که در کنار مرقد حضرت امیرالمؤمنین (ع) در نجف با نواب صفوی آشنا و در راه مبارزه با حکومت پهلوی همگام شده بود، از این پس به عنوان یکی از نزدیک‌ترین و وفادارترین یاران او به مبارزه و ایراد سخنرانی افشاگرانه‌ی ضد حکومتی در مدرسه‌ی فیضیه و صحن حضرت معصومه (س) در قم پرداخت و در آگاهی بخشیدن به طلاب جوان و هدایت مبارزات فداییان اسلام در قم مبادرت ورزید. وی به عنوان مرد شماره ۲ جمعیت فداییان اسلام تلقی می‌شد.

سید عبدالحسین واحدی ضمن این‌که در مسافرت‌های متعدد به شهرهای ایران در کنار نواب بود و به سخنرانی می‌پرداخت، از طرف نواب، مسئولیت حراست از پایگاه حوزوی علمیه‌ی شهر مذهبی قم و هدایت مبارزات طلاب را برعهده گرفت. از مهم‌ترین اقدامات وی، مخالفت با ورود جنازه‌ی رضاشاه و ترتیب تظاهرات گسترده در این رابطه، برگزاری راهپیمایی علیه تأسیس مجلس مؤسسان، دستگیری و بازداشت در سال ۱۳۳۰ توسط شهربانی دولت اول حسین علاء، پذیرش مسئولیت کامل اداره و هدایت جمعیت فداییان اسلام در هنگام بازداشت آن‌ها

۱- عباسعلی عمید زنجانی، روایتی از تاریخ انقلاب اسلامی (خاطرات عمید زنجانی)، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران ۱۳۷۹، ص ۱۲۷، هم‌چنین برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به داود امینی، پیشین

در دولت مصدق، دستگیری و بازداشت در سال ۱۳۳۰ به اتهام قتل سرلشکر حمزای را می توان نام برد.

با قطعی شدن سفر حسین علاء به بغداد، سید عبدالحسین واحدی و اسدالله خطیبی عازم اهواز شده بودند، تا در صورت عدم موفقیت مظفر ذوالقدر در قتل حسین علاء وی را در این شهر که مسیر حرکتش به بغداد برای انعقاد پیمان بغداد بود، از میان بردارند، اما به خاطر نافرجام بودن ترور حسین علاء از سوی اعضای فداییان اسلام، بلافاصله دستگیر و بازداشت شدند. عبدالحسین واحدی در اهواز دستگیر و به تهران فرستاده شد و در فرمانداری نظامی تهران به خاطر مشاخره‌ی لفظی با تیمور بختیار فرماندار نظامی تهران با شلیک گلوله از سوی بختیار به شهادت رسید. او که در هنگام شهادت ۲۷ سال داشت، در قبرستان مسگر آباد به خاک سپرده شد. (۱)

۳- خلیل طهماسبی: فرزند ابراهیم در سال ۱۳۰۲ در تهران به دنیا آمد. شغل پدر وی نجار بود. در سال ۱۳۲۷ با تولد صفوی آشنا شد و به عضویت فداییان اسلام درآمد. وی از اعضای مرکزی فداییان اسلام بود و نواب صفوی، تصمیمات و فعالیت‌های جمعیت خود را با مشورت و حضور او و دیگر اعضا انجام می داد. وی خود را برای انجام هر مأموریتی آماده کرده بود. وی از طرف نواب و با فتوای آیت الله کاشانی مأمور قتل رزم آرا، مهم ترین مانع در راه ملی شدن صنعت نفت گردید و در ۱۶ اسفند ۱۳۲۹ زمانی که رزم آرا برای شرکت در مجلس ختم آیت الله فیض به صحن این مجلس وارد شد، با شلیک سه گلوله از سوی وی به قتل رسید. پس از قتل رزم آرا با تصویب مجلس، صنعت نفت ملی اعلام شد. فداییان اسلام در اولین اقدام خود با انتشار اعلامیه‌ای مسئولیت قتل رزم آرا را بر عهده گرفتند و رژیم پهلوی و رجال سیاسی کشور را در صورت عدم آزادی خلیل طهماسبی به انجام اقدامات شدیدی تهدید کردند. از این تاریخ بود که فداییان اسلام به عنوان معاونین خلیل طهماسبی در قتل رزم آرا مورد تعقیب شهربانی و مأموران آگاهی قرار گرفتند که در زمان دولت حسین علاء دستگیر شدند. خلیل طهماسبی زندانی شد، اما بر اثر نفوذ آیت الله کاشانی که در آن زمان ریاست مجلس شورای ملی را بر عهده داشت، مجلس به طرح آزادی خلیل طهماسبی رأی داد و با مصوبه‌ی مجلس و توشیح شاه، تحت فشار افکار عمومی در تاریخ ۱۳۳۱/۸/۱۹، طهماسبی با تکریم و تجلیل فراوان در بیست و چهارم همان ماه از زندان آزاد شد. وی از جمله‌ی کسانی بود که بعداً در دولت مصدق به اتهام طرح کشتن وی، همراه با سایر اعضای فداییان اسلام دستگیر و بازداشت شد. وی در طرح نقشه‌ی ترور علاء نیز نقش داشت و سرانجام با دستگیری اعضای فداییان اسلام در ۲۴ دیماه ۱۳۳۴ به اعدام محکوم شد. (۲)

۴- سید حسین امامی: عضو فداییان اسلام، جوان بیست و پنج ساله‌ای بود که همنه‌ی عمر خود را در عرصه‌ی پیکار ملی کرد. از مهم ترین اقدامات وی در این راستا قتل احمد کسروی و عبدالحسین هژیر بود. وی از همان ابتدا در رزم نواب صفوی بود. به همین خاطر با ایجاد

تصمیم قطعی مبنی بر قتل احمد کسروی، ثواب وی را که یکی از جوانان مذهبی و عضو جمعیت فدائیان اسلام بود، مأمور کرد تا به عنوان هوادار و علاقه‌مند به کسروی در تجمعات و جلسات باهمه‌آزادگان (مجلس احمد کسروی) شرکت کند، تا با آگاهی از روند فعالیت‌های این جمعیت و آخرین اقدامات و خط فکری وی، اقدام عملی را انجام دهد. روز ۲۰ اسفند ۱۳۲۴ کسروی با محافظت شدید گروه محافظش به دادگستری تهران وارد شد. در داخل دادگستری سیدحسین امامی بی‌درنگ با دشنه بر بدن احمد کسروی کوبید و آن‌گاه سیدمحمد علی امامی با شلیک گلوله کسروی را به قتل رساند. به هنگام خروجشان، حدادپور منشی کسروی با اسلحه به مقابله با فدائیان اسلام برخاست، اما او نیز به دست آنان کشته شد. این اقدام بلا‌تأب گسترده‌ای میان علما داشت و غالب علما و مردم از اقدام فدائیان اسلام حمایت کردند. با وساطت علما و مراجع نجف و حمایت مردم، دادگاه تجدید نظر به ریاست سرهنگ باستی تشکیل شد و رأی به برائت فدائیان اسلام صادر کرد. سیدحسین امامی و سیدعلی محمد امامی نیز با تجلیل و احترام آزاد شدند.

سیدحسین امامی پس از آزادی از زندان فعالیت‌های خود را ادامه داد و در سال ۱۳۲۷ در تجمعات مردم و فدائیان اسلام علیه دولت هژیر به سخنرانی می‌پرداخت. با تقلب هژیر در نتیجه‌ی انتخابات مجلس شانزدهم و جلوگیری از حضور نمایندگان مردم در این مجلس، فدائیان اسلام تصمیم به قتل هژیر گرفتند؛ لذا روز ۱۳ آبان ۱۳۲۸ که هژیر درگذشت متعاقب آن سیدحسین امامی دستگیر شد. در ۱۵ آبان ۱۳۲۸، دادگاه نظامی به ریاست سرهنگ جهانشاهی قاجار تشکیل شد و حکم اعدام وی را صادر کرد. او در روز ۱۷ آبان ۱۳۲۸ در میدان سپه به دار آویخته شد. (۱)

۵- سید محمد واحدی: در سال ۱۳۱۳ در کرمانشاه و در خانواده‌ای مذهبی متولد شد. پنج ساله بود که پدرش سیدمحمد رضا مجتهد قمی از دنیا رفت و مادر او خانم آل آقا وظیفه‌ی تربیت او را عهده‌دار شد. بعد به قم آمد و دوره‌های مختلف تحصیلات را طی کرد. وی پس از آن‌که برادرش سیدعبدالحسین واحدی به همراه نواب صفوی، جمعیت فدائیان اسلام را تشکیل دادند، به عضویت این جمعیت درآمد و مسئولیت اداره‌ی محافظش «منشور برادری» ارگان فدائیان اسلام را در سال ۱۳۳۱ به عهده داشت. وی در کنار نواب و همراه با او به سخنرانی پرداخت. نواب در بلجوبی‌های خود او را از مطلعین قتل رزم‌آرا دانست. وی در دولت اول حسین علاء به خاطر مخالفت با آن، دستگیر و به یک سال و نیم حبس به اتهام طرح‌ریزی قتل سرلشکر حجازی (فرماندار نظامی تهران) محکوم گردید. این حکم توسط دادگاه تجدید نظر لغو و به سه سال تبعید تبدیل گردید. در ۳۰ اردیبهشت ۱۳۳۰، مصدق جمعیت فدائیان اسلام را متهم کرد که قصد کشتن وی را دارند. در پی این اتهام، مأمورین شهربانی نواب صفوی، محمد واحدی و دیگر اعضای فدائیان اسلام را دستگیر کردند. در این هنگام محمد واحدی بیش از دو ماه در سلول انفرادی نگهداری شد و در شرایط روحی سختی به سر برد. سرانجام وی را به بندرعباس تبعید کردند. او همراه سایر

اعضای فداییان اسلام بعد از آزادی از زندان، در تحصن اعضای فداییان اسلام در زندان قصر برای آزادی نواب شرکت جست و دوباره توقیف و بازداشت شد. وی در نویسندگی و چاپ و توزیع نشریه‌ی منشور برادری، ارگان فداییان اسلام، که ۱۴ هفته از اواخر سال ۱۳۳۱ تا اوایل سال ۱۳۳۲ منتشر شد، نقش مهمی داشت. محمد واحدی از جمله کسانی بود که همراه با نواب و سایر اعضای مرکزی فداییان اسلام، نقشه‌ی ترور حسین علاء را طرح‌ریزی کردند که پس از آن با سایر اعضای فداییان اسلام، تحت تعقیب قرار گرفت و با شناسایی محل اختفای آن‌ها در اول آذر ۱۳۳۴، دستگیر و سرانجام در ۱۳۳۴/۱۰/۲۴ به اعدام محکوم شد. (۱)

۶- مظفر ذوالقدر: اهل خمسه‌ی زنجان بود و در آبادان به فداییان اسلام پیوسته. او پس از عزیمت به تهران به خدمت نواب درآمد. وی ضمن آگاهی از مخاطرات مأموریت محوله، با عشق به شهادت در راه خدا، بی‌تأمل آن را پذیرفت. با مخالفت نواب با سفر حسین علاء به بغداد برای انعقاد پیمان بغداد، وی اعضای مرکزی فداییان اسلام از جمله سید عبدالحسین واحدی، سید محمد واحدی، خلیل طهماسبی و محمد مهدی عبدخدایی را برای از میان برداشتن حسین علاء به حضور پذیرفت. نواب، مظفر ذوالقدر را برای انجام مأموریت انتخاب کرد و کفنی بر ذوالقدر پوشاند که روی آن نوشته شده بود: «قطع ایادی اجانب و سرکوبی دشمنان ایران اعم از روس و انگلیس و آمریکا» و در طرف دیگر آن لغو قرارداد نظامی بغداد، قرارداد نفت و هر قرارداد خارجی دیگر خواسته شده بود. مظفر ذوالقدر فردای آن روز در مجلس ختم سید مصطفی کاشانی، فرزند آیت‌الله کاشانی، در مسجد شاه تصمیم خود را عملی ساخت؛ لیکن پس از مؤثر نیفتادن گلوله‌ی اول و گیرکردن گلوله‌ی دوم در اسلحه، حسین علاء از این حادثه جان سالم بدر برد و ذوالقدر نیز بازداشت گردید. پس از این حادثه، نواب و یارانش به شدت تحت تعقیب قرار گرفتند و سرانجام مظفر ذوالقدر و دیگر اعضای فداییان اسلام در ۲۴ دی ماه ۱۳۳۴ به اعدام محکوم و در ۲۷ دی ماه به شهادت رسیدند. (۲)

۷- محمد مهدی عبدخدایی: فرزند آیت‌الله آقا شیخ غلامحسین تبریزی در اردیبهشت ۱۳۱۵ در مشهد متولد شد. از سن چهار سالگی به مکتب رفت و بعد وارد مدرسه‌ی دارالتعلیم تدین شد. وی نه ساله بود که موفق به دیدار نواب صفوی گردید؛ نواب بعد از ترور کسروی به مشهد آمده بود و در منزل پدر ایشان مخفی بود. این دیدار تأثیر فراوانی بر او گذاشت. سرانجام در سال ۱۳۲۹ به تهران آمد و با سکونت در این شهر زمینه‌ی حضور مستقیم در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی را برای خویش فراهم کرد. در این شهر به دیدار نواب صفوی شتافت و به عضویت جمعیت فداییان اسلام درآمد. این زمان اوج فعالیت جمعیت فداییان اسلام به خاطر حضور فعال آن‌ها در نهضت ملی شدن صنعت نفت بود. با پیروزی ائتلاف نیروهای مذهبی و ملی در این جنبش، اختلافات آغاز شد. تشکیل کابینه‌ی مصدق اولین جرقه‌ی ایجاد

۱- مهناز میزبانی، خاطرات شهید محمد واحدی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران ۱۳۸۱ و داود امینی، همان

۲- برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به داود امینی، پیشین

اختلاف بود. فدائیان اسلام که با هدف تحقق و اجرای احکام اسلام به صحنه مبارزه آمده بودند، اهداف خود را در دولت مصدق محقق شده نیافتند. آن‌ها حسین فاطمی را باعث جدایی خود و محمد مصدق می‌دانستند. این اختلافات باعث شد مصدق بلافاصله اعضای اصلی فدائیان اسلام را دستگیر کند. فدائیان اسلام برای آزادی رهبران خود به تکاپو افتادند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که دکتر حسین فاطمی عامل زندانی شدن اعضای فدائیان اسلام است، لذا تصمیم به ترور وی گرفتند. در ملاقاتی که محمد مهدی عبدخدایی در زندان با نواب داشت، نواب وی را آماده‌ی انجام مأموریت می‌کند. سرانجام وی در ۲۶ بهمن ۱۳۳۰ هنگام سخنرانی دکتر فاطمی بر مزار محمد مسعود، مدیر مسئول روزنامه‌ی مرد امروز به او شلیک می‌کند، اما این گلوله مؤثر واقع نشد و او به ۲۰ ماه زندان محکوم گردید. بعد از ترور ناموفق حسین علاء توسط فدائیان اسلام، اعضای این جمعیت دستگیر و بازداشت شدند. محمد مهدی عبدخدایی نیز به هشت سال زندان و تبعید محکوم گردید. (۱)

۸- آیت‌الله ابوالقاسم کاشانی: فرزند سید مصطفی در سال ۱۳۰۰ق در تهران متولد شد. نسب او با چند واسطه به امام سجاد (ع) می‌رسید. وی مقدمات علوم اسلامی را نزد پدرش فرا گرفت. در نجف در محضر پدر و ملا محمد کاظم آخوند خراسانی و میرزا حسین خلیلی (هر دو از رهبران مشروطه) فقه را فرا گرفت و به درجه‌ی اجتهاد نایل آمد.

با آغاز جنگ جهانی اول و اشغال عراق همراه با پدر وارد جنگ با انگلیسی‌ها شد. با اشغال عراق، فرمانده انگلیسی عراق وی را تحت تعقیب قرار داد و تحت فشار آن‌ها به سوی ایران حرکت کرد و به سال ۱۲۹۹ هـ ش وارد ایران شد. آیت‌الله کاشانی با ظهور رضاخان با راهاندازی تظاهرات خیابانی از مدرس و گروه مخالف حمایت کرد و در زمهری ناراضیان قرار گرفت. وی تا شهریور ماه ۱۳۲۰ فقط به محراب و امور معنوی پرداخت.

پس از استعفای رضاشاه، آیت‌الله کاشانی با صدور اعلامیه‌ای خواستار اجرای قوانین اسلام شد، اما توسط دولت انگلیس دستگیر شد و به بازداشتگاه اراک و سپس کرمانشاه منتقل و با پایان جنگ جهانی دوم در ۲۴ مرداد ۱۳۲۴ آزاد شد. او در زمان نخست‌وزیری قوام السلطنه مجدداً دستگیر شد و در ۲۱ خرداد ۱۳۲۶ آزاد گردید.

آیت‌الله کاشانی در ۱۷ دی ماه ۱۳۲۶ طی اعلامیه‌ای از مردم خواست تا برای حمایت از مردم فلسطین در مسجد شاه اجتماع کنند و در آن‌جا به سخنرانی پرداخت. با روی کار آمدن هژیر به مخالفت با او پرداخت و او را به عنوان مهره‌ای فاسد و عامل انگلیسی‌ها معرفی کرد. به همین خاطر به خرم‌آباد و سپس لبنان تبعید شد، اما با برگزاری انتخابات مجلس شانزدهم به عنوان نماینده‌ی تهران انتخاب و با استفاده از مصونیت پارلمانی به ایران بازگشت و مورد استقبال قرار گرفت. وی در جریان نهضت ملی شدن صنعت نفت، بهیتری نهضت را همراه

مصدق به عهده گرفت، اما با بروز اختلاف بین آن‌ها، دربار و نیروهای بیگانه موفق به انجام کودتای ۲۸ مرداد شدند که به شکست نهضت ملی شدن صنعت نفت منجر شد. (۱)

۹- آیت‌الله سید محمد تقی خوانساری: فرزند آقا سید اسدالله خان در ماه رمضان ۱۳۰۵ قمری در خانواده‌ای اهل علم، فضل و ادب به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی را در خوانسار گذراند، در سال ۱۳۲۲ در حالی که بیش از ۱۷ سال نداشت، بهسپار نجف شد. پس از طی مراحل سطح، به محضر درس ملا محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم یزدی راه یافت. در جنگ جهانی اول، همگام با میرزا محمد تقی شیرازی و سید ابوالقاسم کاشانی در جنگ با استعمار بریتانیا شرکت جست و پس از سقوط عراق دستگیر و به هند و چین تبعید گردید و چهار سال را در اسارت به سر برد. بعد از بازگشت به وطن، بنا به پیشنهاد حاج شیخ عبدالکریم حائری، به شهر قم آمده، ایشان را یاری کرد. از اقدامات معروف ایشان یکی اقامه‌ی نماز جمعه و دیگری نماز استسقا (طلب باران) است که در سال ۱۳۲۶ ق با شکوه خاصی برگزار گردید و با بارش رحمت الهی مردم از خشکسالی نجات یافتند. وی در نهضت ملی شدن صنعت نفت همگام و همراه با آیت‌الله کاشانی بود و فتوای شرعی بودن ملی شدن صنعت نفت و شرکت مردم در مبارزه با انگلیس را صادر کرد. سرانجام در ۷ ذی‌الحجه ۱۳۷۱ ق در همدان به دیار باقی شتافت. (۲)

۱۰- علامه حاج شیخ عبدالحسین امینی: در سال ۱۳۲۰ ق در تبریز متولد شد. مقدمات علوم را نزد مولانا، مؤلف کتاب مصباح السالکین و آیت‌الله سید مرتضی خسروشاهی فرا گرفت و در سن ۲۲ سالگی به نجف اشرف هجرت و در محضر بزرگان علوم و معارف اسلامی تلمذ کرد. او با نگارش کتاب «شهید الفضيله» به جمع نویسندگان زبردست پیوست و مورد توجه دانشمندان بزرگی هم چون شیخ آقا بزرگ تهرانی قرار گرفت. سپس کتاب‌های دیگری از جمله «الغدير» را از خود به یادگار گذاشت.

وی نسبت به تحولات سیاسی و اجتماعی بی تفاوت نبود. چنان‌که نواب صفوی حکم ارتداد سید احمد کسروی را به مخاطرات اهانت به اصول شیعه از ایشان و آیت‌الله حاج آقا حسین قمی دریافت کرد. علامه امینی در سال ۱۳۴۹ ش به رحمت ایزدی پیوست. پیکر پاکش به نجف اشرف منتقل و در کتاب‌خانه‌ای که خود تأسیس کرده بود، به خاک سپرده شد. (۳)

۱۱- آیت‌الله حاج آقا حسین قمی: از مراجع بزرگ شیعه در ۲۸ رجب ۱۲۸۲ ق ۱۲۴۴ هـ ش در قم به دنیا آمد. پس از طی مراحل مقدماتی، جهت گذراندن دروس سطح به تهران مهاجرت کرد. در بازگشت از سفر بیت‌الله الحرام راهی سامرا شد و پس از توقف دو ساله و حضور در درس آیت‌الله میرزا محمد حسن شیرازی، در سال ۱۳۰۶ به تهران بازگشت. بعد از پنج سال دوباره راهی عتبات عالیات شد و از

۱- برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به روح‌الله حسینیان، پیشین، صص ۱۰۰-۲۰۰

۲- برای اطلاع بیشتر رجوع شود به: گلشن ابرار، به کوشش جمعی از پژوهشگران حوزه‌ی علمی‌ی قم، ج ۱، معروف، قم ۱۳۷۹.

محضر اساتیدی چون میرزا حبیب‌الله رشتی، آخوند خراسانی و سید محمد کاظم یزدی استفاده‌های فراوان برد. در سال ۱۳۲۱ راهی سامرا شد. پس از اقامت ده ساله در آن جا، بنا به درخواست‌های مکرر مردم مشهد، در سال ۱۳۳۱ اق وارد مشهد مقدس شد. در سال ۱۳۱۴ اش علیه سیاست‌های رضا شاه در خصوص مسأله‌ی کشف حجاب قیام کرد و به تهران آمد. منزل وی توسط مأموران رضا شاه محاصره گردید و اجتماع مردم در مسجد گوهرشاد که به همین منظور برگزار شده بود، به خاک و خون کشیده شد. حاج آقا حسین قمی به عراق تبعید شد و در سال ۱۳۶۲ هـ ق جهت زیارت حرم حضرت رضا (ع) به مشهد آمد. پس از درگذشت آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی در سال ۱۳۶۵ هـ ق ایشان راهی نجف شد و زعامت عامه‌ی شیعیان را برعهده گرفت. وی در روز پنجشنبه ۱۴ ربیع الاول ۱۳۶۶ قمری (۱۳۲۵ شمسی) به دیار باقی شتافت. (۱)

۱۲- سید شمس‌الدین قنات‌آبادی؛ فرزند حجة الاسلام حاج سید محمد حسین پیش نماز قنات‌آبادی در سال ۱۲۹۳ در تهران تولد یافت. چند سالی در تهران درس خواند، بعد وارد حوزه‌ی علمیه‌ی قم شد و در تهران، دفترخانه‌ی اسناد رسمی دایر و از آن طریق ارتزاق می‌نمود. در جریان نهضت ملی شدن صنعت نفت به نیروهای مذهبی به رهبری آیت‌الله کاشانی نزدیک شد و تظاهرات و راهپیمایی، بخصوص علیه دولت هژیر و رزم آرا به راه می‌انداخت. در انتخابات مجلس هفدهم از طرف مردم کاشان به مجلس راه یافت و نطق‌های متعددی در مجلس ایراد کرد. در اختلاف بین نیروهای مذهبی و ملی، وی نیز طرف نیروهای مذهبی را گرفت، اما پس از مدتی بین او و اعضای فداییان اسلام اختلاف ایجاد شد. وی همراه برخی از اعضای فداییان اسلام مجمع مسلمانان مجاهد را تشکیل داده اما پس از مدتی این مجمع را به صورت پله‌ای برای معروفیت و پیشرفت خود در آورد. ایشان با سفارش علاء و علم برای ورود به مجلس نوزدهم از کسوت روحانیت خارج شد و بیشتر به تجارت و زراعت پرداخت و به فساد اخلاقی مبتلا شد. او در سال ۱۳۶۵ اش در تهران درگذشت.

۱۳- محمد مصدق؛ ملقب به مصدق السلطنه در اردیبهشت ماه ۱۲۶۱ در تهران متولد شد. پدرش میرزا هدایت‌الله وزیر دفتر، از اعظام رجال دوره‌ی ناصرالدین شاه بود. وی از سن پنج سالگی تحصیلات مقدماتی را تحت نظر معلمین خصوصی آغاز کرد. در ۱۴ سالگی به سمت مستوفی و رئیس استیفای خراسان منصوب شد، اما پس از مدتی این سمت را رها کرده و به امر تحصیل پرداخت. با تشکیل مجلس اول مشروطه به عنوان نماینده‌ی طبقه‌ی اعیان اصفهان به مجلس راه یافت، ولی به علت نرسیدن سنش به حد نصاب قانونی، اعتبار نامه‌اش رد شد. پس از مدتی عازم اروپا شد و در سال ۱۳۳۱ ق موفق به اخذ درجه‌ی دکترای حقوق شد. پس از آن به ایران آمد و به معاونت وزارت مالیه و ریاست کل حسابداری آن وزارت خانه منصوب شد. وی بعد از کناره‌گیری وثوق‌الدوله در دولت میرزا حسن خان مشیرالدوله، والی

۱- برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به روح‌الله حسینیان، پیشین، صص ۳۶-۳۸

۲- برای اطلاعات بیشتر ر ک به باقر عاقلی، پیشین، ج ۲، روح‌الله حسینیان، پیشین، ص ۶۶

فارس شد. پس از آن به سمت وزیر مالیه و والی آذربایجان منصوب شد. در دوره پنجم مجلس شورای ملی به مجلس راه یافت و از مخالفان واگذاری سلطنت به خاندان پهلوی بود. مصدق در دوره ششم به مجلس راه یافت، اما پس از آن تا پایان دوره سلطنت رضاشاه به انزوا گرایید. پس از سقوط رضاشاه به مجلس چهاردهم راه یافت و از همان جا در هدایت نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران مشارکت کرد. در سال ۱۳۲۸ جبهه‌ی ملی را تشکیل داد و به مجلس شانزدهم راه یافت. وی با حمایت آیت‌الله کاشانی نقش مهمی در نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران داشت و در اردیبهشت ماه ۱۳۳۰ به عنوان نخست‌وزیر ایران انتخاب گردید. با کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ برکنار و بازداشت شد و پس از تحمل سه سال زندان در مرداد ماه ۱۳۳۵ به احمدآباد تبعید شد و تا آخر عمر تحت نظر مأمورین انتظامی در آن‌جا بدون تماس با کسی به سر برد. سرانجام در اسفند ماه ۱۳۴۵ در سن ۸۴ سالگی درگذشت و در همان احمدآباد مدفون شد. (۱)

۱۴- سید حسین فاطمی: در سال ۱۲۹۶ ش در نائین تولد یافت. پدرش سید محمدعلی سیف العلماء، روحانی متعین و متخصصی بود. چندی در نائین و چند سالی در اصفهان به تحصیل اشتغال ورزید و از همان ابتدا به کار روزنامه‌نگاری پرداخت. در سال ۱۳۱۶ برای فعالیت بیشتر مطبوعاتی، اصفهان را ترک و به تهران آمد و سردبیری روزنامه‌ی «ستاره» به وی سپرده شد. پس از چندی اداره‌ی روزنامه‌ی «باختر» و سردبیری آن به وی سپرده شد. این روزنامه به علت مقالات تند و در عین حال مستند، جای خود را در محافل سیاسی و مطبوعاتی تهران باز کرد. او پس از مدتی به اروپا رفت و به تحصیل پرداخت. سرانجام در سال ۱۳۲۸ به تهران بازگشت و تصمیم به انتشار روزنامه گرفت. در سال ۱۳۲۸ امتیاز روزنامه‌ی «بومیه» «باختر امروز» به نام حسین فاطمی صادر شد و در همان سال انتشار یافت. در اواخر سال ۱۳۲۸ فاطمی در کنار مصدق قرار گرفت و روزنامه‌ی خود را ارگان جبهه‌ی ملی کرد. این روزنامه به ارکان مبارزاتی مردم در جریان نهضت ملی شدن صنعت نفت تبدیل شد. اولین انتصاب مصدق به هنگام نخست‌وزیری، انتخاب دکتر حسین فاطمی به معاونت سیاسی و پارلمانی خود بود. وی قریب هشت ماه در آن سمت قرار داشت، تا این‌که در اواخر آذرماه ۱۳۳۰ برای شرکت در انتخابات مجلس شورای ملی از سمت خود کناره‌گیری نمود. در بهمن ماه ۱۳۳۰ روزنامه‌ی «باختر امروز» مراسمی به مناسبت سالگرد قتل محمد مسعود بر مزار او تشکیل داد. هنگام سخنرانی، دکتر حسین فاطمی در آن‌جا هدف گلوله‌ی محمد مهدی عبدخدایی از اعضای فداییان اسلام قرار گرفت و قریب هشت ماه تحت معالجه بود. او در مهر ماه ۱۳۳۱ به سمت وزارت امور خارجه انتخاب شد. پس از کودتای ۲۸ مرداد قریب هشت ماه توسط عوامل حزب توده مخفی بود، تا بالاخره در روز ۱۶ اسفند ۱۳۳۲ توسط مأمورین فرمانداری نظامی دستگیر شد و در روز چهارشنبه، ۱۹ آبان ماه ۱۳۳۳ در میدان تیر لشکر ۲ زرهی تیرباران شد. (۲)

۱- برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به باقر عاقلی، پیشین، ج ۳

۱۵- سید احمد کسروی تبریزی: در سال ۱۲۶۹ش در محله‌ی حکم‌آباد، در یک خانواده‌ی روحانی به دنیا آمد و در مدرسه‌ی طالبیه به تحصیل علوم دینی پرداخت. در مدرسه‌ی «موریال» آمریکایی‌ها علوم جدید را فرا گرفت و بعدها معلم آن مدرسه شد. وی به آقا سید احمد حکم‌آبادی معروف بود و در آن ایام با مبلغان مسیحی به بحث می‌پرداخت. در سال ۱۲۸۵ که انقلاب مشروطیت به تبریز رسید، شانزدهمین سال عمرش را سپری می‌کرد. وی مبارزات سیاسی خود را با پیوستن به دموکرات‌ها در تبریز آغاز کرد، اما اوج فعالیت سیاسی فرهنگی او در دوره‌ی رضاشاه بود. فعالیت‌های علمی و پژوهشی کسروی عمدتاً در راستای سیاست‌های رژیم پهلوی قرار داشت و به همین لحاظ مورد حمایت تیمورتاش قرار گرفت. سال ۱۲۹۹ تا سال ۱۳۰۹ش دوران زندگی اداری کسروی است. عضویت محکمه‌ی استیناف تبریز، ملازندان، سرپرست عدلیه‌ی دماوند، ریاست عدلیه‌ی زنجان، خوزستان و ریاست کل محاکم بدایت تهران از سمت‌های مهم وی بود.

کسروی انتشار ماهنامه‌ی «پیمان» را از سال ۱۳۱۲ آغاز کرد. این ماهنامه پشتوانه‌ی تئوریک اقدامات ناسیونالیستی رضاشاه بود و در آن اندیشه‌ی پاکدینی را که به گفته‌ی خود، مبتنی بر خرد و خردگرایی بود، تبلیغ می‌کرد. وی روزنامه‌ی پرچم اسلام را از بهمن‌ماه تا هفتم آذرماه ۱۳۲۱ منتشر ساخت. بعد از توقیف این روزنامه، در اسفند ۱۳۲۲ مجله‌ی هفتگی پرچم را انتشار داد. وی حدود ۲۷ کتاب در موضوعات مختلف تاریخی، سیاسی، اجتماعی و مذهبی نگاشت که نوشته‌های مذهبی وی مملو از بدگویی، ناسزا و هتاک به دین اسلام بود. این امر موجب برخوردهایی از طرف روحانیون علیه وی شد.

مهم‌ترین مخالف جریان فکری کسروی سید مجتبی نواب صفوی بود که در حوزه‌ی نجف به تحصیل اشتغال داشت. او با مشاهده‌ی تألیفات و اقدامات کسروی، حکم ارتداد وی را از علمایی چون علامه عبدالحسین امینی و آیت‌الله حاج آقا حسین قمی دریافت کرد و به تهران آمد و چون امکان هدایت را در وی منتفی دانست، مصمم به اجرای حکم شد. در ۲۰ اسفند ۱۳۲۴ احمد کسروی همراه با منشی خود حدادپور به دست سید حسین امامی و سید علی محمد امامی دو تن از اعضای فدائیان اسلام به قتل رسیدند.

۱۶- عبدالحسین هژیر: فرزند محمد هژیر (وثوق همایون) در سال ۱۲۸۱ش در تهران متولد شد. تحصیلات ابتدایی را در مدرسه‌ی مظفری و تحصیلات متوسطه را در دارالفنون به پایان برد و زبان فرانسه را به خوبی فرا گرفت و برای ادامه‌ی تحصیل وارد مدرسه‌ی علوم سیاسی شد. در سال ۱۲۹۸ فارغ التحصیل و به استخدام وزارت امور خارجه در آمد. در سال ۱۳۰۱ به عنوان مترجم زبان روسی در سفارت شوروی در تهران استخدام شد. در کابینه‌ی مخبرالسلطنه هدایت، وقتی تقی‌زاده به وزارت راه منصوب شد، هژیر را به این وزارتخانه وارد کرد. در سال ۱۳۱۳ رئیس اداره‌ی حقوقی وزارت دارایی شد و یک سال بعد بازرس دولت در بانک ملی گردید. عبدالحسین هژیر در سال ۱۳۱۸ مدیرکل

وزارت دارایی شد و پس از مدت کوتاهی به معاونت بانک ملی ایران برگزیده شد. در سال ۱۳۲۰ به وزارت پیشه و هنر رسید. در سال ۱۳۲۵ در ترمیم دوم کابینه‌ی احمد قوام به وزارت دارایی انتخاب گردید و متوالیاً در چهار ترمیم کابینه، وزارت دارایی را حفظ کرد. در سال ۱۳۲۶ در کابینه‌ی ابراهیم حکیمی سمت وزارت مشاور یافت و در حقیقت گرداننده‌ی دولت حکیمی بود. بعد از سقوط کابینه‌ی حکیمی، علی سهیلی و عبدالحسین هژیر به عنوان وزرای مشاور، کاندیدای نخست‌وزیری بودند، ولی علاقه‌ی شدید اشرف پهلوی به هژیر، محمدرضا پهلوی را مجبور کرد به نمایندگان توصیه‌ی نخست‌وزیری هژیر را بکنند و در نتیجه هژیر با اکثریت ۶۶ رأی به نخست‌وزیری انتخاب شد. انتخاب وی به نخست‌وزیری، اعتراضات گسترده‌ای از طرف نیروهای مذهبی و ملی در پی داشت. بویژه فداییان اسلام و آیت‌الله کاشانی در این زمینه فعال بودند. بالاخره هژیر بر اثر مقاومت مخالفان ناچار به استعفا شد و در ۲۸ تیر ماه ۱۳۲۸ به وزارت دربار منصوب شد. وی باعث تقلب گسترده در انتخابات مجلس شانزدهم شد. سرانجام در روز ۱۳ آبان ماه ۱۳۲۸ در مجلس عزاداری و روضه‌خوانی دربار در مسجد سپهسالار هدف گلوله‌ی سیدحسین امامی عضو جمعیت فداییان اسلام قرار گرفت و روز بعد درگذشت. (۱)

۱۷- سپهبد حاجعلی رزم‌آرا: در سال ۱۲۸۰ ش در تهران به دنیا آمد. وی پس از طی تحصیلات مقدماتی، در ۱۷ سالگی وارد مدرسه‌ی نظام مشیرالدوله شد و در سال ۱۲۹۹ با درجه‌ی ستوان دومی وارد ارتش گردید. در سال ۱۳۰۲ از طرف وزارت جنگ به فرانسه اعزام شد و در دانشکده‌ی معروف «سن سیر» به تحصیل و آموزش پرداخت. پس از بازگشت به ایران در سال ۱۳۰۶ با ارتقا به درجه‌ی سرگردی به فرماندهی فوج مستقل کرمانشاه منصوب شد و در سال ۱۳۱۲ با اخذ درجه‌ی سرهنگی به فرماندهی تیپ لرستان رسید. در سال ۱۳۱۸ پس از ۱۹ سال خدمت در ارتش، درجه‌ی سریش گرفت و به عضویت شورای عالی نظام برگزیده شد. پس از سقوط رضاشاه، رزم‌آرا به فرماندهی لشکر اول مرکز منصوب گردید و توانست آن واحد متلاشی شده را نظم و نسق دهد. در سال ۱۳۲۲ به ریاست ستاد ارتش برگزیده شد، ولی در اعتراض به عملکرد متفقین و بلزداشت افسران استعفا داد. وی پس از این چندین بار به ریاست ستاد ارتش برگزیده شد، تا این‌که در سال ۱۳۲۷، شاه به وی درجه‌ی سپهبدی داد. از این زمان به بعد، وی به‌طور جدی در مقام احراز نخست‌وزیری برآمد و سرانجام در ۵ تیر ماه ۱۳۲۹ به نخست‌وزیری انتخاب شد. وی مخالف ملی شدن صنعت نفت بود و به این منظور قرارداد الحاقی «گس-گلشانیان» را برای تصویب به مجلس فرستاد. سرانجام در ۱۶ اسفند ۱۳۲۹ که برای شرکت در مجلس ختم آیت‌الله فیض به مسجد شاه رفته بود، در داخل حیات مورد اصابت گلوله‌ی خلیل طهماسبی از اعضای فداییان اسلام قرار گرفت و در دم جان سپرد. (۲)

۱۸- حسین علاء: ملقب به معین‌الوزرا، در سال ۱۲۶۰ ش در تهران متولد شد. پدرش محمدعلی خان علاءالسلطنه و مادرش هما خانم

عظمه الدوله، دختر مجد الملک سنجکی بود. وی در چهار سالگی همراه پدر به قفقازیه رفت. حسین علاء دوره‌ی ابتدایی و متوسطه را در لندن به پایان برد و در ۱۷ سالگی در سفارت ایران در لندن با سمت آنایه (وابسته) استخدام شد و از آنجا لیسانس حقوق گرفت. با صدور فرمان مشروطیت و انتخاب علاء السلطنه به عنوان وزیر امور خارجه، وی فرزندش حسین خان را وارد وزارت خارجه کرد، تا این که در سال ۱۲۹۶ ش در دولت مستوفی الممالک به عنوان وزیر فوائد عامه انتخاب شد. در انتخابات دوره‌ی پنجم، نمایندگی مردم تهران را برعهده داشت و پس از آن قریب ۶ سال به سفارت ایران در پاریس منصوب شد. بعد از آن مدتی به وزارت دربار و سفارت ایران در کانادا منصوب گردید. حسین علاء بعد از قتل رزم آرا به نخست وزیری انتخاب شد، اما دولت ضعیف وی قادر به اجرا و اداره‌ی امور نبود. در نتیجه استعفا کرد و به وزارت دربار منصوب شد. در فروردین ماه ۱۳۳۴ بار دیگر زمامداری به عهده‌ی حسین علاء سپرده شد. در سال ۱۳۳۴ هنگام عزیمت به بغداد برای انعقاد پیمان بغداد، توسط مظفر ذوالقدر از اعضای فداییان اسلام، مورد اصابت گلوله قرار گرفت، اما جان سالم به در برد. این امر بهانه‌ای برای دستگیری و شهادت فداییان اسلام در دوران زمامداری وی شد، تا این که در ۱۵ فروردین ماه، جای خود را به اقبال داد و برای بار چهارم به وزارت دربار رسید و تا سال ۱۳۴۲ در این پست باقی ماند. در دوره‌ی چهارم سنا، سناتور انتصابی شد، ولی سال بعد در گذشت. علاء هنگام مرگ ۸۳ سال داشت. (۱)

۱۹- سپهبد تیمور بختیار: فرزند فتح علی بختیار معروف به سردار معظم بختیاری در سال ۱۲۹۲ ش در شهرکرد متولد شد. در سن ۶ سالگی تحصیلات خویش را در زادگاه خود آغاز کرد. سپس به اصفهان آمد و برای ادامه‌ی تحصیل به لبنان رفت و به اخذ دیپلم نائل آمد. در سال ۱۳۱۲ وارد دانشکده‌ی سواره نظام سمور پاریس شد و با درجه‌ی ستوان دومی به ایران بازگشت. در سال ۱۳۲۵ هنگام حمله‌ی ارتش به آذربایجان با درجه‌ی سرگردی به فرماندهی جنگ‌های چریکی و نامنظم برای حمله به آذربایجان منصوب گردید.

در سال ۱۳۲۹ به درجه‌ی سرهنگی نائل آمد و به ریاست ستاد لشکر گارد منصوب شد. در سال ۱۳۳۳ فرمانداری نظامی موفق به کشف شبکه‌ی حزب توده در ارتش شد و عده‌ی زیادی از افسران ارتش که عضویت آن سازمان را داشتند، توقیف و محاکمه و عده‌ای نیز محکوم به اعدام شدند و بقیه نیز به حبس‌های سنگین محکوم شدند. بختیار نقش زیادی در کشف این شبکه داشت و به درجه‌ی سرلشکری ارتقا یافت. در بهمن ماه، دولت حسین علاء لایحه‌ی تشکیل سازمان اطلاعات و امنیت کشور را که به اختصار «ساواک» نام گرفته بود، برای تصویب به مجلس شورای ملی تقدیم کرد و تصویب شد. تیمور بختیار در کابینه‌ی اقبال به عنوان معاون نخست وزیر و رییس ساواک منصوب گردید. بختیار، در رأس این سازمان، قدرت زیادی به دست آورد و در مهرماه ۱۳۳۹ به درجه‌ی سپهبدی ارتقا یافت و به فکر کودتا افتاد. وی با مقامات آمریکا در این زمینه مذاکره کرد و چون آمریکا با نقشه‌ی وی موافق نبود، خواسته‌ی وی را با شاه در میان گذاشتند و شاه

را وادار به تغییراتی در ارتش کرد؛ لذا تیمور بختیار و برخی امرای ارتش از کار برکنار شدند. وی در ۵ بهمن ۱۳۴۰ ایران را ترک کرد و بازنشسته شد. در اروپا به شدت علیه شاه مخالفت می کرد. وی پس از مدتی به لبنان و عراق آمد و این کشورها علی رغم فشار ایران حاضر به استرداد او به ایران نشدند. اموال وی در ایران مصادف و غایباً حکم اعدام برای وی صادر شد. سرانجام در روز ۱۶ مرداد ماه ۱۳۴۹ در «دیاله» یکی از شکارگاه های شهر بغداد توسط فردی که مأمور ساواک بود، مورد اصابت گلوله قرار گرفت و در تاریخ ۲۱ مرداد ۱۳۴۹ درگذشت. (۱)

۲۰- حسین آزموده: در سال ۱۲۸۷ش متولد شد. پس از فراغت از تحصیل، به تدریج مدارج نظامی را پیمود و در سال ۱۳۳۰ به درجه ی سرتیپی نایل آمد و به سمت معاون اول دادستان ارتش منصوب شد. وی سرانجام به مقام دادستانی ارتقا یافت. در زمان مصدق، ریاست مهندسی ارتش را برعهده داشت و تا سال ۱۳۳۲ که حکومت مصدق ساقط شد، در آن سمت بود. پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ دادستانی ارتش را برعهده گرفت و کیفرخواستی را علیه مصدق و سرتیپ ریاحی (ریس ستاد ارتش) صادر کرد. پس از پایان محاکمه، به درجه ی سرلشکری و بعد به درجه ی سپهبدی رسید. وی علیه بسیاری از فعالین و مبارزین سیاسی که در آن زمان در دادگاه نظامی محاکمه می شدند، کیفرخواست های شدیدی صادر کرد. کیفرخواست صادره ی وی علیه اعضای اصلی جمعیت فدائیان اسلام، منجر به صدور حکم اعدام برای آنها شد. او در دوران نخست وزیری دکتر علی امینی از کار برکنار شد و تحت تعقیب قرار گرفت. فضای نسبی ایجاد شده، باعث شد مطبوعات درباره ی جرائم وی مقالات زیادی بنویسند. آزموده، بعد از دولت امینی بازنشسته شد. چند روز قبل از انقلاب ایران به سفارش شاه از ایران خارج شد و در سال ۱۳۷۸ در اروپا درگذشت. (۲)

روزشمار

مبارزات جمعیت فداییان اسلام ۱۳۳۴-۱۳۲۴

اعلام موجودیت جمعیت فداییان اسلام	۱۳۲۴
قتل کسروی توسط سید حسین امامی و محمد علی امامی	۱۳۲۴/۱۲/۲۰
مبارزه با بی حجابی و جلوگیری از ورود زنان بی حجاب به مساجد از جمله مسجد سلطانی	۱۳۲۶
اجتماع باشکوه در حمایت از مردم فلسطین و ثبت نام از داوطلبین جنگ با صهیونیست ها	۱۳۲۷/۲/۳۱
تشکیل مجمع مسلمانان مجاهد توسط شمس قنات آبادی و همکاری با فداییان اسلام	۱۳۲۷
جلوگیری از انتقال جنازه ی رضاشاه به نجف	۱۳۲۷
رای اعتماد مجلس شورای ملی به نخست وزیر عبدالحسین هژیر	۱۳۲۷/۳/۲۲
گردهمایی مردم در مسجد سلطانی علیه دولت هژیر، توسط نواب صفوی و سخنرانی وی	۱۳۲۷/۳/۲۳
تظاهرات گسترده علیه هژیر در شهرستان های قم، اصفهان، تبریز و قزوین	۱۳۲۷/۳/۲۴
تظاهرات گسترده ی چندین هزار نفر از مردم و قشرهای متعدد علیه دولت هژیر به رهبری نواب صفوی	۱۳۲۷/۳/۲۷
تبعید آیت الله کاشانی به فلک الافلاک خرم آباد و از آن جا به لبنان	۱۳۲۷
تحصن فداییان اسلام در منزل آیت الله بروجردی به خاطر تبعید آیت الله کاشانی	۱۳۲۷
استیضاح هژیر و استعفای وی	۱۳۲۷/۷/۲۰
مخالفت با مجلس مؤسسان و ارسال نامه با خط قرمز توسط نواب صفوی به نمایندگان مجلس	۱۳۲۷
تشکیل جبهه ی ملی	۱۳۲۸
قتل هژیر توسط سید حسین امامی و دستگیری وی	۱۳۲۸/۸/۱۳
شهادت سید حسین امامی	۱۳۲۸/۸/۱۷
تشکیل مجلس شانزدهم	۱۳۲۸
نخست وزیر ری رزم آرا	۱۳۲۹/۴/۵
گردهمایی فداییان اسلام در اعتراض به نخست وزیر ری رزم آرا در مسجد شاه	۱۳۲۹/۱۲/۱۱

قتل رزم آرا توسط خلیل طهماسبی	۱۳۲۹/۱۲/۱۶
نخست وزیر حسین علاء	۱۳۲۹/۱۲/۱۸
ملی شدن صنعت نفت	۱۳۲۹/۱۲/۲۹
زندانی شدن ۶۰ نفر از اعضای جمعیت فداییان اسلام توسط حسین علاء	۱۳۲۹/۱۲/۲۹
استعفای حسین علاء	۱۳۳۰/۲
نخست وزیر مصدق	۱۳۳۰/۲/۱۱
بازداشت نواب صفوی و جمعی دیگر از جمعیت فداییان اسلام در زندان قصر	۱۳۳۰/۲/۳۰
در زمان نخست وزیر مصدق	
بازداشت مجله نواب صفوی	۱۳۳۰/۳/۱۳
تحصین در زندان قصر توسط اعضای فداییان اسلام	۱۳۳۰/۱۰/۲۱
ترور ناموفق دکتر حسین فاطمی توسط محمدمهدی عبدخدایی	۱۳۳۰/۱۱/۲۵
آزادی فداییان اسلام از زندان با قید کفالت	۱۳۳۱/۳/۱
جلسه یادگاه فداییان اسلام به ریاست جعفری رئیس شعبه ۱۵	۱۳۳۱/۴/۱۲
آزادی نواب صفوی	۱۳۳۱/۱۱/۱۴
کودتای ۲۸ مرداد	۱۳۳۲/۵/۲۸
صدور اعلامیه علیه دولت زاهدی توسط نواب صفوی	۱۳۳۲
سفر نواب صفوی به عراق، بیت المقدس و اردن (انجمن مؤتمر الاسلامی)	۱۳۳۲/۹/۱۱
سفر نواب صفوی به مصر و دیدار با مسئولان اخوان المسلمین	۱۳۳۲
بازگشت نواب صفوی از مصر به ایران	۱۳۳۲/۱۱/۱۴
کاندید شدن نواب صفوی برای مجلس هجدهم شورای ملی و انصراف وی	۱۳۳۳/۲
ترور ناموفق حسین علاء توسط مظفر علی ذوالقدر	۱۳۳۴/۸/۲۵
دستگیری عبدالحسین واحدی و اسدالله خطیبی در اهواز و اعزام آن‌ها به تهران	۱۳۳۴/۸/۲۸

بازداشت نواب صفوی، مظفر ذوالقدر، سید محمد واحدی	۱۳۳۴/۹/۱
شهادت سید عبدالحسین واحدی به دست تیمور بهشتیار	۱۳۳۴/۹/۷
برگزاری اولین دادگاه نواب صفوی و هفت نفر از اعضای برجسته فداییان اسلام به ریاست سرلشکر قطبی	۱۳۳۴/۱۰/۴
برگزاری دومین جلسه دادگاه (دادگاه تجدید نظر)	۱۳۳۴/۱۰/۲۳
شهادت سید مجتبی نواب صفوی، خلیل طهماسبی و سید محمد واحدی	۱۳۳۴/۱۰/۲۷

فهرست منابع

- ۱- آرشیر مرکز اسناد انقلاب اسلامی
- ۲- ابراهیمی، علی، بررسی نهضت فداییان اسلام، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳
- ۳- اصل، حجت، اندیشه‌ی سیاسی کسروی، امیرکبیر، تهران ۱۳۵۶
- ۴- امینی، داود، جمعیت فداییان اسلام و نقش آنان در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران ۱۳۸۱
- ۵- بهنود، مسعود، از سیدضیاء تا بختیار، نورنگس، تهران ۱۳۷۲
- ۶- تربیتی، سنجابی، محمود، احزاب سیاسی ایران (فریادیان باور)، آسیا، تهران ۱۳۷۵
- ۷- حسینیان، روح‌الله، بیست سال تکاپوی اسلام شیعی در ایران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران ۱۳۸۱
- ۸- خسروشاهی، هادی، فداییان اسلام (تاریخ، عملکرد، اندیشه)، اطلاعات، تهران ۱۳۷۵
- ۹- خوش‌تیپ، حسین، سیدمجتبی نواب صفوی، اندیشه‌ها، مبارزات و شهادت او، منشور برادری، تهران ۱۳۶۰
- ۱۰- دستغیب، عبدالغفور، نقد آثار کسروی، یازنده، تهران ۱۳۷۵
- ۱۱- ذبیح، سپهر، ایران دوره‌ی مصدق، ترجمه‌ی محمد رفیعی مهرآبادی، عطایی، تهران ۱۳۷۰
- ۱۲- سلسله‌ی پژوهی و نیروهای مذهبی به روایت تاریخ کمبریج، ترجمه‌ی عباس مخبر، طرح نو، تهران ۱۳۷۱
- ۱۳- عاقلی، باقر، روزشمار تاریخ ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی، گفتار، تهران ۱۳۶۹
- ۱۴- عاقلی، باقر، شرح حال رجال سیاسی و نظامی ایران، ۳ جلد، گفتار، تهران ۱۳۸۰
- ۱۵- عنایت، حمید، اندیشه‌ی سیاسی اسلام معاصر، ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی، خوارزمی، تهران ۱۳۶۳
- ۱۶- کسروی، احمد، دو پیرامون اسلام، کتاب‌فروشی پایدار، تهران ۱۳۴۲
- ۱۷- گلشن ابرار، به کوشش جمعی از پژوهشگران حوزه‌ی علمیه‌ی قم، ۲ جلد، معروف، قم ۱۳۷۹
- ۱۸- مدیرشانه‌چی، محسن، احزاب سیاسی ایران، رسد، تهران ۱۳۷۵
- ۱۹- مدنی، سیدجلال‌الدین، تاریخ سیاسی معاصر ایران، جلد ۲، دفتر انتشارات اسلامی، قم ۱۳۶۱
- ۲۰- میزبانی، مهناز، خاطرات سیدمحمد واحدی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران ۱۳۸۱
- ۲۱- نواب صفوی، راهنمای حقایق، تهران، بی‌تا، ۱۳۲۹
- ۲۲- واحدی، محمد، خاطرات فداییان اسلام، مجله‌ی خواندنی‌ها، ش ۲۰، ۱۳۲۲

جمعیت فداییان اسلام یکی از مهم‌ترین تشکل‌های سیاسی و مذهبی بود که تقریباً یک دهه‌ی کامل فعالیت چشمگیری در تاریخ سیاسی ایران داشت. این جمعیت، نخستین گروه سیاسی در آن مقطع زمانی در ایران بود که تشکیل دولت اسلامی را هدف قرار داد و برای رسیدن به آن، فعالانه دست به کار شد.

از این رو، مداخله در سیاست برای آن‌ها امری اجتناب‌ناپذیر می‌نمود. ظهور فعال آن‌ها در فضای سیاسی ایران با قتل کسروی در سال ۱۳۲۴ آغاز و با شهادت اعضای اصلی آن در دی ماه ۱۳۳۲ پایان یافت.

مجموعه‌ی حاضر سعی در شناساندن مبارزات جمعیت فداییان اسلام، از طریق عکس‌ها و تصاویر بازمانده از آن‌ها دارد. این مجموعه، کامل‌ترین مجموعه‌ی عکس از مبارزات، زندگی خصوصی، مذهبی و سیاسی آن‌هاست که در ۸ فصل تنظیم شده است. فصل اول، روند رویارویی فداییان اسلام با احمد کسروی و قتل وی را به تصویر می‌کشد. فصل‌های دوم و سوم فعالیت‌های فکری و فرهنگی فداییان اسلام را در داخل و خارج ایران بازگو می‌کند. چگونگی نقش آن‌ها در ملی شدن صنعت نفت که با قتل هژیر آغاز و با شهادت آن‌ها پایان می‌یابد و ارتباط آن‌ها با انقلاب اسلامی، در فصول بعد به تصویر کشیده می‌شود.

فهرست منشورات مرکز اسناد انقلاب اسلامی به تفکیک حوزه‌های پژوهشی

نهضت اسلامی ایران

ردیف	عنوان	قیمت
۱	نقش رهبری در نهضت مشروطه، ملی نفت و انقلاب اسلامی	۱۲۰۰ تومان
۲	بررسی عشی چریکی در ایران	۱۲۰۰ تومان
۳	تحلیلی بر نقش عالمان شیعی در پیدایش انقلاب اسلامی	۱۱۰۰
۴	رؤیم شاه و آزمون‌گیری از طلاب	۵۰۰
۵	مشهد در بامداد نهضت امام خمینی	۱۱۰۰
۶	حماسه ۱۹ دی قم	۱۴۰۰
۷	حماسه ۱۷ خرداد ۱۳۵۴	۹۰۰
۸	جایگاه قیام ۱۹ دی ۱۳۵۶ در انقلاب اسلامی	۵۰۰
۹	ساواک و نقش آن در تحولات داخلی رژیم شاه	۱۰۰۰
۱۰	زندگی‌نامه سیاسی امام خمینی (ره)	۲۵۰۰
۲۰-۱۱	نهضت روحانیون ایران (دوره ۱۰ جلدی)	۱۰۰۰۰
۲۲-۲۱	نهضت امام خمینی (جلد ۲ و ۳)	۴۵۰۰
۲۳	حماسه ۲۹ بهمن تبریز	۱۲۰۰
۲۴	روزنامه صدای سمنان	۱۲۰۰
۲۵	روزنامه نبرد ملت ارگان رسمی فدائیان اسلام	۴۵۰۰
۲۶	نهضت امام خمینی و مطبوعات رژیم شاه (۱۳۴۱-۱۳۵۷)	۱۱۰۰
۲۷	جمعیت فدائیان اسلام و نقش آن در تحولات سیاسی اجتماعی ایران	۲۲۰۰
۲۸	بیست سال تکاپوی اسلام شیعی در ایران (۱۳۲۰-۱۳۴۰)	۲۵۰۰
۲۹	روشنفکری دینی و انقلاب اسلامی	۲۴۰۰
۳۰	اصلاحات آمریکایی ۱۳۳۹-۱۳۴۲ و قیام ۱۵ خرداد	۱۸۰۰
۳۱	انقلاب اسلامی در شهرستان میانه	۳۳۰۰
۳۲	همه‌پرسی‌های رژیم شاه	۱۴۰۰
۳۳	امام خمینی و انتفاضه فلسطین	۱۲۰۰
۳۴	گروه ابوذر	۱۷۰۰

ردیف	عنوان	قیمت
۳۵	مواضع امام خمینی (ره) در برابر نظام سیاسی پهلوی و نهادهای آن	۱۳۰۰ تومان
۳۶	انقلاب اسلامی به روایت خاطره	۱۳۰۰
۳۷	سه سال ستیز مرجعیت شیعه (۱۳۴۱-۱۳۴۳)	۳۵۰۰
۳۸	انقلاب فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران (دگرگونی در آموزش عالی)	۱۸۰۰
۳۹	انقلاب اسلامی ایران و جنبش های معاصر	۱۹۰۰
۴۰	دولت بختیار و تحولات انقلاب اسلامی	۱۸۰۰
۴۱	سفر به کشورهای مختلف جهان در ارتباط با انقلاب اسلامی	۵۳۰۰
۴۲	مساجد بازار تهران در نهضت امام خمینی	۲۰۰۰
۴۳	چهارده سال رقابت ایدئولوژیک شیعه در ایران	۷۲۰۰
۴۴	بررسی تغییر ایدئولوژی سازمان مجاهدین خلق ایران	۳۷۰۰
۴۵	یکشنبه خونین مشهد (۱۳۵۷)	۲۴۰۰
تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی		
۴۶	تاریخ شفاهی انقلاب	۹۰۰ تومان
۴۷	تاریخ شفاهی انقلاب تاریخ حوزه علمیه قم	۱۸۰۰
۴۸	تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی (جلد دوم)	۳۰۰۰
۴۹	تاریخ شفاهی گروه ابوذر	۱۶۰۰
۵۰	تاریخ شفاهی مسجد خلیلی	۱۱۰۰
۵۱	تاریخ شفاهی گروه های مبارز هفت گانه ی مسلمان	۳۷۰۰
۵۲	تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی ایران (از مهاجرت امام خمینی به پاریس)	۲۱۰۰
۵۳	تاریخ شفاهی کانون نشر حقایق اسلامی	۲۳۰۰

تاریخ معاصر ایران

ردیف	عنوان	قیمت
۵۴	نقش علماء در انجمن‌ها و احزاب دوران مشروطیت	۱۳۰۰ تومان
۵۵	فاجایه، انگلستان و قراردادهای استعماری	۱۶۰۰ تومان
۵۶	دولت موقت	۱۲۰۰ ر
۵۷	برگ‌هایی از تاریخ حوزه علمیه قم	۱۱۵۰ ر
۵۸	پلیس جنوب ایران	۱۹۰۰ ر
۵۹	مجلس شورای ملی و تحکیم دیکتاتوری رضاشاه	۱۸۰۰ ر
۶۰	قشقای‌ها و مبارزات مردم جنوب	۲۱۰۰ ر
۶۱	تاریخ دخانیه	۱۵۰۰ ر
۶۲	آیت‌الله سیدعبدالحسین لاری و جنبش مشروطه‌خواهی	۱۹۰۰ ر
۶۳	مدرس و سیاست‌گذاری عمومی	۱۷۰۰ ر
۶۴	داستان حجاب در ایران پیش از انقلاب	۱۹۰۰ ر
۶۵	چالش مشروعیّت در رژیم شاه و قتل نخست‌وزیران	۲۰۰۰ ر
۶۶	جریان‌ها و سازمان‌های مذهبی سیاسی ایران	۷۰۰۰ ر
۶۷	شیخ محمد خالصی زاده (روحانیت در مصاف با انگلیس)	۱۲۰۰ ر
۶۸	نابایداری کابینه‌ها در ایران	۱۴۰۰ ر
۶۹	شهید ربیع آیت‌الله اصطهباناتی عالم مشروطه‌خواه	۳۱۰۰ ر
۷۰	دو نامه مهندس کاظم حسیبی به آیت‌الله کاشانی و پاسخ آن	۶۰۰ ر
تاریخ منطقه‌ای انقلاب اسلامی		
۷۱	تاریخ انقلاب اسلامی در کاشان (جلد اول)	۳۵۰۰ تومان
۷۲	تاریخ انقلاب اسلامی در کاشان (جلد دوم)	۳۵۰۰ ر
۷۳	انقلاب اسلامی در ورامین	۳۶۰۰ ر

جمهوری اسلامی ایران

ردیف	عنوان	قیمت
۷۴	ماجرای هاشم آغاچری	۵۰۰ تومان
۷۵	بازشناسی حکومت ولایی	۱۸۰۰
۷۶	مجلس هفتم (جلد اول و جلد دوم)	۷۲۰۰
۷۷	تحولات حوزوی علمیه قم پس از پیروزی انقلاب اسلامی	۲۵۰۰

سیاست و روابط خارجی

۷۸	تحولات سیاست خارجی آمریکا	۵۵۰ تومان
۷۹	سیاست خارجی ایران در دوران سازندگی	۷۰۰
۸۰	رفتارشناسی آمریکا در قبال نهضت ملی ایران	۱۲۰۰
۸۱	نه شرقی، نه غربی	۱۱۰۰
۸۲	روابط سیاسی اقتصادی ایران و آلمان بین دو جنگ جهانی	۱۶۰۰
۸۳	بررسی روابط شاه با سازمانهای بین المللی حقوق بشر	۱۰۰۰
۸۴	اتحاد جماهیر شوروی و انقلاب اسلامی ایران	۱۵۰۰
۸۵	روس و انگلیس در ایران	۱۲۵۰
۸۶	ایران و سازمان های بین المللی	۱۹۰۰
۸۷	گاه شمار سیاست خارجی ایران از دی ماه ۱۳۵۶ تا مرداد ماه ۱۳۶۷	۳۰۰۰
۸۸	گاه شمار سیاست خارجی ایران از مرداد ماه ۱۳۶۷ تا خرداد ماه ۱۳۸۰	۳۶۰۰
۸۹	چالشهای ایران و آمریکا بعد از پیروزی انقلاب اسلامی	۱۲۰۰
۹۰	مناسبات ایران و اسرائیل در دوره ی پهلوی دوم	۱۸۰۰
۹۱	سیاست حقوق بشر کارتر و انقلاب اسلامی ایران	۱۲۰۰
۹۲	الگوهای رفتاری ایالات متحده آمریکا در رویارویی با جمهوری اسلامی ایران	۲۵۰۰
۹۳	سیاست در ایالات متحده آمریکا	۲۷۰۰
۹۴	نقش گروه های معارض در روابط ایران و عراق	۲۳۰۰

سیاست و حکومت

ردیف	عنوان	قیمت
۹۵	سیاست و حکومت رژیم صهیونیستی	۱۷۰۰ تومان
۹۶	سیاست و انتخابات در ایالات متحده آمریکا	۱۲۰۰ +

اقتصاد سیاسی

۹۷	دولت، نفت و توسعه اقتصادی در ایران	۵۰۰ تومان
۹۸	نظریه دولت تحصیلدار و انقلاب اسلامی	۸۰۰ +
۹۹	دولت پهلوی و توسعه اقتصادی	۱۶۰۰ +
۱۰۰	اقتصاد و انقلاب اسلامی (چاپ دوم)	۲۵۰۰ +
۱۰۱	اصلاحات اقتصادی رضاخان و تأثیر عوامل خارجی	۱۰۰۰ +
۱۰۲	از توسعه لرزان تا سقوط شتابان	۱۳۰۰ +
۱۰۳	بر لایه پرتگاه مصرف گرایی	۱۰۰۰ +
۱۰۴	از اعتصاب کارکنان صنعت نفت تا پیروزی انقلاب اسلامی	۱۶۰۰ +

حقوق سیاسی

۱۰۵	سیر تحول قوانین انتخاباتی مجلس در ایران	۲۲۰۰ تومان
۱۰۶	بررسی تطبیقی اصول محاکمات مدنی در قوانین مشروطه و انقلاب اسلامی	۱۲۰۰ +
۱۰۷	تحول نظام قضایی ایران جلد اول	۲۸۰۰ +
۱۰۸	تحول نظام قضایی ایران جلد دوم	۱۹۰۰ +
۱۰۹	حقوق و آزادیهای فردی از دیدگاه امام خمینی (ره)	۱۴۰۰ +
۱۱۰	تجدید نظرهای چندگانه در قانون اساسی مشروطه	۱۴۰۰ +
۱۱۱	تفکیک قوا در حقوق ایران، آمریکا، فرانسه	۲۳۰۰ +
۱۱۲	تطبیق قوانین با شرع در نظام قانون گذاری ایران	۱۶۰۰ +
۱۱۳	دادگسترایی و دادگاه ویژه روحانیت	۲۰۰۰ +

ردیف	عنوان	قیمت
۱۱۴	مجمع تشخیص مصلحت نظام بررسی سیاسی حقوقی جایگاه، ساختار و...	۱۴۰۰ تومان
۱۱۵	مبنای ایران جایگاه حقوقی و عملکرد سیاسی	۲۱۰۰
۱۱۶	شورای انقلاب اسلامی ایران	۱۸۰۰
۱۱۷	سه نظام در یک نگاه	۱۳۰۰
۱۱۸	مصونیت پارلمانی در ایران قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی	۱۵۰۰
اندیشه سیاسی		
۱۱۹	مباحثاتهای قدرت	۱۲۰۰ تومان
۱۲۰	مبانی فراماسونری	۱۲۰۰
۱۲۱	حکومت مقایسه‌ای	۱۸۰۰
۱۲۲	بررسی مقایسه‌ای مفهوم عدالت از دیدگاه مطهری، شریعتی، سیدقطب	۷۰۰
۱۲۳	پارلمان‌تاریسم در ایران	۱۸۰۰
۱۲۴	درآمدی بر نظریه سیاسی امام خمینی (ره)	۱۵۰۰
۱۲۵	تأملاتی بر اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)	۷۰۰
۱۲۶	تحول ناسیونالیسم در ایران	۱۰۰۰
۱۲۷	مذهب و مدرنیزاسیون در ایران	۲۰۰۰
۱۲۸	رقابت سیاسی و ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران	۳۲۰۰
۱۲۹	انقلاب اسلامی ایران از دیدگاه محققان شوروی	۱۲۰۰
۱۳۰	سازمان پرورش افکار	۲۱۰۰
۱۳۱	اندیشه‌های سیاسی سیدقطب	۲۰۰۰
۱۳۲	نقد و بررسی ناسیونالیسم تجددخواه در عصر رضاشاه	۱۸۰۰
۱۳۳	امت و ملت در اندیشه‌ی امام خمینی (ره)	۲۳۰۰

جهان اسلام

ردیف	عنوان	قیمت
۱۳۴	سازمان کنفرانس اسلامی	۹۵۰ تومان
۱۳۵	دو قرن مبارزه مسلمانان قفقاز	۹۰۰
۱۳۶	عراق، ساختارها و فرایند گرایش های سیاسی	۱۴۰۰
۱۳۷	مناسبت امام خمینی (ره) با حرکت ها و مبارزان اسلامی (۱۳۵۷۱۳۴۳)	۱۵۰۰

هنر و ادبیات سیاسی

۱۳۸	توصیف خاکیان از آفتاب	۱۸۰۰ تومان
۱۳۹	شعر سیاسی در دوره ی پهلوی دوم	۱۹۰۰
۱۴۰	درآمدی بر ادبیات داستانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی	۱۶۰۰
۱۴۱	چراغ عجم	۱۸۰۰
۱۴۲	سینمای دینی پس از پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۵۸-۱۳۸۰)	۱۹۰۰

جامعه‌شناسی سیاسی

۱۴۳	فرهنگ سیاسی شیعه و انقلاب اسلامی	۱۰۰۰
۱۴۴	دولت رضاشاه و نظام ایلی	۱۲۰۰
۱۴۵	طبقات اجتماعی و رژیم شاه	۱۴۰۰
۱۴۶	مسجد و انقلاب اسلامی	۱۲۰۰
۱۴۷	علل تشکیل و انحلال جبهه ملی ایران	۶۰۰
۱۴۸	نفوذ فراماسونری در مدیریت نهادهای فرهنگی ایران	۱۰۰۰
۱۴۹	ارتش و انقلاب اسلامی	۲۲۰۰
۱۵۰	بهائیت در ایران	۱۵۰۰
۱۵۱	جنبش دانشجویی در ایران از تأسیس دانشگاه تا پیروزی انقلاب اسلامی	۲۰۰۰

ردیف	عنوان	قیمت
۱۵۲	دولت و نیروهای اجتماعی در عصر پهلوی اول	۱۳۰۰ تومان
۱۵۳	تئوری‌های ساخت قدرت و رژیم پهلوی دوم	۱۵۰۰
۱۵۴	انقلاب اسلامی و رهیافت فرهنگی	۱۵۰۰
۱۵۵	جایگاه حقوقی سیاسی شوراهای جمهوری اسلامی ایران	۱۶۰۰
۱۵۶	حقوق سیاسی اجتماعی زنان قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی	۱۸۰۰
۱۵۷	قومیت‌ها و نقش آنان در تحولات سیاسی سلطنت محمد و شاه پهلوی	۲۳۰۰
۱۵۸	نقش روحانیت شیعه در انقلاب اسلامی ایران	۲۰۰۰
۱۵۹	روشنفکری و سیاست (بررسی تحولات روشن فکری در ایران معاصر)	۲۵۰۰
۱۶۰	مهاجرت روستاییان به شهرها و تأثیرات اقتصادی و سیاسی آن	۱۷۰۰
احزاب سیاسی		
۱۶۱	استالینسم و حزب توده ایران	۵۰۰ تومان
۱۶۲	حزب پان ایرانیست	۹۰۰
۱۶۳	احزاب دولتی و نقش آن در تاریخ معاصر	۱۰۰۰
۱۶۴	حزب مردم	۱۹۰۰
شخصیت‌ها		
۱۶۵	مفاخر اسلام جلد ۱	۱۵۰۰ تومان
۱۶۶	مفاخر اسلام جلد ۲	۲۵۰۰
۱۶۷	مفاخر اسلام جلد ۳	۲۲۰۰
۱۶۸	مفاخر اسلام جلد ۴	۲۵۰۰
۱۶۹	مفاخر اسلام جلد ۷ (دانشمندان لامعان)	۱۲۰۰
۱۷۰	مفاخر اسلام جلد ۸ (علامه مجلسی)	۱۲۰۰
۱۷۱	مفاخر اسلام جلد ۹ (وحید بهبهانی)	۳۵۰۰

ردیف	عنوان	قیمت
۱۷۲	مفاخر اسلام جلد ۱۱ بخش اول (حاج شیخ عباس قمی، زندگینامه)	۲۵۰۰ تومان
۱۷۳	مفاخر اسلام جلد ۱۱ بخش دوم (حاج شیخ عباس قمی، گزیده آثار)	۲۵۰۰
۱۷۴	مفاخر اسلام جلد ۱۲ (آیت الله العظمی بروجردی)	۲۸۰۰
۱۷۵	زندگی و مبارزات آیت الله قاضی طباطبائی	۲۲۰۰
۱۷۶	مرآت الاحوال جهان نما	۱۵۰۰
۱۷۷	تاریخ و سفرنامه حزین (شیخ محمدعلی جزین لاهیجی)	۱۱۰۰
۱۷۸	حاج شیخ عبدالکریم حائری	۷۵۰
۱۷۹	زندگی نامه‌ی سیاسی شهید هاشمی نژاد	۲۳۰۰
۱۸۰	سیداسدالله خرقانی (روحانی نوگرای روزگار مشروطه و رضاشاه)	۱۶۰۰
۱۸۱	زندگی نامه‌ی سیاسی شهید رجایی	۲۱۰۰
۱۸۲	مصدق و خاندان مستوفیان آشتیانی	۱۸۰۰
۱۸۳	زندگی و مبارزات حجة الاسلام والمسلمین شهید مهدی شاه‌آبادی	۲۵۰۰
۱۸۴	شهید دکتر محمدجواد باهنر (مبارزات، مواضع و دیدگاه‌ها)	۲۵۰۰
۱۸۵	زندگی و مبارزات آیت الله شهید دکتر محمد مفتاح	۳۲۰۰
دفاع مقدس		
۱۸۶	مدرسه عشق (زندگی نامه شهید تیمسار سرلشکر سیدموسی نامجو)	۱۲۰۰ تومان
۱۸۷	امیرخستگی ناپذیر (زندگی نامه شهید سرلشکر ولی فلاحی)	۱۲۰۰
۱۸۸	خطرات سپهبد شهید صیاد شیرازی	۵۰۰
۱۸۹	بر فراز کنگرک	۸۰۰
۱۹۰	منظومه عشق	۴۰۰
۱۹۱	یاد آن روزها	۱۰۰۰
۱۹۲	زندگی نامه و خاطراتی از شهید اقارب پورست	۱۳۰۰

ردیف	عنوان	قیمت
۱۹۳	یاد یاران	۱۰۰۰ تومان
۱۹۴	مرد ره	۱۳۰۰
۱۹۵	میان خون	۱۴۰۰
۱۹۶	باید رفت	۱۰۰۰
۱۹۷	نبرد میمک	۹۰۰
۱۹۸	سرود آزادی	۷۰۰
۱۹۹	تپه‌ی سبز	۹۰۰
۲۰۰	شیر صحرا	۱۱۰۰
۲۰۱	دلاوران حاج عمران	۱۰۰۰
۲۰۲	لشکر نه نفره	۱۳۰۰
۲۰۳	کوچه‌ی مرگ	۷۵۰
۲۰۴	در محاصره	۹۵۰
۲۰۵	جزایه	۱۵۰۰
۲۰۶	اهالی آسمان (زندگی نامه شهدای هوانیروز)	۲۹۰۰
۲۰۷	سکوت رادیویی	۱۳۰۰
۲۰۸	اردوگاه غیر (خاطرات آزادگان هوانیروز)	۹۰۰
۲۰۹	شکارچی	۶۰۰
۲۱۰	پرواز در پرواز	۱۴۰۰
۲۱۱	پل شناور	۱۰۰۰
خاطرات		
۲۱۲	خاطرات و مبارزات شهید محلاتی	۹۰۰ تومان
۲۱۳	خاطرات و مبارزات حجة الاسلام فلسفی (چاپ چهارم)	۷۰۰۰
۲۱۴	خاطرات امام کاتریناگ	۴۰۰

ردیف	عنوان	قیمت
۲۱۵	خاطرات آیت طاهری خرمآبادی	۱۴۰۰ تومان
۲۱۶	خاطرات حجة الاسلام سید علی اصغر دستغیب	۶۰۰
۲۱۷	ماجرای قتل سردار اسعد بختیاری	۱۴۰۰
۲۱۸	خاطرات عبد خدایی	۱۵۰۰
۲۱۹	مفتاد سال خاطره (آیت سید حسین بدلا)	۹۰۰
۲۲۰	خاطرات حجة الاسلام حمید زنجانی	۱۶۰۰
۲۲۱	خاطرات آیت یزدی	۳۰۰۰
۲۲۲	خاطرات آیت میانجی	۱۳۰۰
۲۲۳	خاطرات شهید سید محمد واحدی	۱۱۰۰
۲۲۴	خاطرات آیت سید عباس شایم یزدی (ره)	۱۳۰۰
۲۲۵	خاطرات مرحوم حجة الاسلام موحدی ساوجی	۲۰۰۰
۲۲۶	خاطرات آیت مسعودی خمینی	۲۳۰۰
۲۲۷	خاطرات حجة الاسلام جعفر شجونی	۱۵۰۰
۲۲۸	خاطرات آیت الله محمد علی گرامی	۳۷۰۰
۲۲۹	خاطرات علی جنتی	۱۶۰۰
۲۳۰	خاطرات حجة الاسلام والمسلمین سید سجاده حججی	۱۶۰۰
۲۳۱	خاطرات آیت الله ابوالقاسم خزعلی	۱۵۰۰
۲۳۲	خاطرات حجة الاسلام والمسلمین حاج شیخ حسین انصاریان	۲۶۰۰
۲۳۳	خاطرات حجة الاسلام علی اکبر ناطق نوری	۲۱۰۰
۲۳۴	خاطرات مرحوم حجة الاسلام والمسلمین حسینی همدانی	۱۷۰۰
۲۳۵	خاطرات حجة الاسلام محسن دعاگو	۲۵۰۰
۲۳۶	خاطرات حجة الاسلام والمسلمین پورهادی	۱۶۰۰
۲۳۷	جام شکسته (خاطرات حجة الاسلام عبدالمجید معادیخواه) (جلد اول)	۳۷۰۰
۲۳۸	از غبار تاباران (خاطرات دکتر عبدالله جاسی) (چاپ دوم)	۱۹۰۰

ردیف	عنوان	قیمت
۲۳۹	خاطرات سرهنگ محمد مهدی کتیه	۱۸۰۰ تومان
۲۴۰	حدیث رویش (خاطرات و یادداشت های حجة الاسلام محمد حسن رحیمیان)	۲۵۰۰
۲۴۱	خاطرات حاج احمد قدیریان	۲۱۰۰
۲۴۲	خاطرات حجة الاسلام والمسلمین رسول منتجب نیا	۱۹۰۰
۲۴۳	عبور از شط شب (خاطرات علی محمد بشارتی جهرمی)	۲۳۰۰
۲۴۴	خاطرات حجة الاسلام والمسلمین مرحوم سید منیرالدین حسینی شیرازی	۲۰۰۰
۲۴۵	خاطره ها (جلد اول)	۴۰۰۰
۲۴۶	از جنوب لبنان تا جنوب ایران (خاطرات سردار رحیم صفوی)	۲۰۰۰
۲۴۷	خاطرات نیرة السادات احتشام رضوی (همسر شهید نواب صفوی)	۱۶۰۰
۲۴۸	خاطرات محسن رفیق دوست	۲۸۰۰
۲۴۹	خاطرات آیت الله سید هاشم رسولی محلاتی	۱۳۰۰
۲۵۰	خورشیدواره خاطرات طاهره سجادی (غیروان)	۱۹۰۰
۲۵۱	خاطرات محمد حسن خاکساران	۲۲۰۰
۲۵۲	خاطرات آیت الله احمد صابری ممدانی	۲۰۰۰
۲۵۳	خاطرات ابوالفضل توکلی بینا	۱۹۰۰
۲۵۴	خاطرات محمد رضا اعتمادیان	۱۱۰۰
۲۵۵	جام شکسته (خاطرات حجة الاسلام عبدالمجید معادیخواه) (جلد دوم)	۳۳۰۰
۲۵۶	خاطرات آیت الله دری نجف آبادی	۲۱۰۰
۲۵۷	خاطرات دکتر محمود شروین	۲۲۰۰
۲۵۸	خاطرات حجة الاسلام حسی امام جمعه ازمیه	۲۳۰۰
۲۵۹	خاطرات آیت الله اسماعیل صالحی مازندرانی	۲۵۰۰

اسناد

۲۶۰	ما گرفتار یک جنگ واقعی روانی شده ایم	۲۲۰ تومان
-----	--------------------------------------	-----------

ردیف	عنوان	قیمت
۲۶۱	تصمیم شوم، جمعه خونین	۳۰۰ تومان
۲۶۲	آیا او تصمیم دارد بیاید به ایران	۲۸۰ /
۲۶۳-۲۶۴	تاریخ قیام ۱۵ خرداد جلد ۱ (دوره ۲ جلدی)	۵۰۰ /
۲۶۵-۲۶۷	شریعتی به روایت اسناد (دوره ۳ جلدی)	۵۴۰۰ /
۲۶۸	استاد شهید به روایت اسناد (چاپ دوم)	۲۵۰۰ /
۲۶۹	زندگی و مبارزات شهید اندرزگو	۱۰۰۰ /
۲۷۰	شهید صدوقی (عملکرد، مبارزات و دیدگاهها)	۱۲۰۰ /
۲۷۱	جامعه تعلیمات اسلامی (شیخ عباسعلی اسلامی و نقش ایشان در انقلاب اسلامی)	۱۵۰۰ /
۲۷۲	نقش بازار در قیام ۱۵ خرداد	۲۵۰۰ /
۲۷۳	همکاری ساواک و موساد	۲۱۰۰ /
۲۷۴	مستشاران آمریکایی در ایران به روایت اسناد	۳۹۰۰ /
۲۷۵-۲۷۶	جمعیت فدائیان اسلام به روایت اسناد (دوره ۲ جلدی)	۴۸۰۰ /
۲۷۷	زندگی نامه‌ی آیت الله العظمی سید محمد رضا گلپایگانی ۱ به روایت اسناد	۳۸۰۰ /
۲۷۸	جامعه سوسیالیست های نهضت ملی (نیروی سوم)	۲۳۰۰ /
۲۷۹	نقش مساجد و دانشگاه ها در پیروزی انقلاب اسلامی	۲۱۰۰ /
۲۸۰	فعالیت های سیاسی اجتماعی محمد نخبش به روایت اسناد	۲۵۰۰ /
۲۸۱	آیت الله سید احمد خوانساری به روایت اسناد	۱۶۰۰ /
۲۸۲	زندگی و عملکرد حسنعلی منصور به روایت اسناد	۱۹۰۰ /
۲۸۳	الطهار صالح به روایت اسناد	۲۹۰۰ /
۲۸۴	حزب سوسیالیست ملی کارگران (سومکا)	۵۷۰۰ /

دانستنیهای انقلاب اسلامی برای جوانان

۲۸۵	ستاره صبح انقلاب	۲۲۰ تومان
-----	------------------	-----------

ردیف	عنوان	قیمت
۲۸۶	صورنگ	۲۵۰ تومان
۲۸۷	ساواک	۳۰۰
۲۸۸	سند بردگی	۳۰۰
۲۸۹	مثنوی بی ثابی	۳۰۰
۲۹۰	قلب روشن دانا	۳۰۰
۲۹۱	کشف حجاب	۳۰۰
۲۹۲	در گوادلوپ چه گذشت	۳۰۰
۲۹۳	تبریز در خون	۳۰۰
۲۹۴	دولت صالحان	۳۰۰
۲۹۵	آن سوی آفتاب	۸۰۰
۲۹۶	یاس در قفس	۳۰۰
۲۹۷	رهبر الهی	۵۰۰
۲۹۸	سوخته عشق	۳۰۰
۲۹۹	مبارز نستوه	۳۰۰
۳۰۰	پلنگ سیاه	۳۰۰
۳۰۱	گلبنگ سربلندی	۳۰۰
۳۰۲	چکمه‌ی سیا	۴۵۰
۳۰۳	آذرخشی بر تاریکی	۴۰۰
۳۰۴	شیفته خدمت	۴۵۰
۳۰۵	حدیث عاشقی	۴۵۰
۳۰۶	پیام آور امید	۴۰۰
۳۰۷	سیری در اندیشه‌های استاد مطهری	۴۰۰
۳۰۸	تا آسمان	۴۵۰
۳۰۹	روزهای سیاه، روزهای سپید	۷۰۰

ردیف

عنوان

قیمت

۳۱۰	یک فتوا یک اراده	۴۰۰ تومان
۳۱۱	یک روز تأخیر	۰ ۵۰۰
۳۱۲	دو هفته تا مهر	۰ ۳۰۰
۳۱۳	از کویر تا بهشت	۰ ۶۰۰
۳۱۴	بن بست غرور	۰ ۶۰۰
۳۱۵	مثل باران	۰ ۶۰۰
۳۱۶	روایه‌های بر باد رفته	۰ ۶۰۰
۳۱۷	خیمینی آذربایجان	۰ ۴۵۰
۳۱۸	از محراب تا معراج	۰ ۵۰۰
۳۱۹	برق غیرت	۰ ۴۵۰
۳۲۰	مسافر ملکوت	۰ ۳۰۰
۳۲۱	پا به پای ستاره	۰ ۸۰۰
۳۲۲	دربار به روایت دربار (فساد اخلاقی)	۰ ۶۰۰
۳۲۳	دربار به روایت دربار (فساد سیاسی)	۰ ۷۰۰
۳۲۴	سیری در اندیشه‌های شریعتی	۰ ۶۰۰
۳۲۵	ستاره‌ای بر دار	۰ ۴۰۰
۳۲۶	کودتای شب	۰ ۶۰۰
۳۲۷	سال‌های خاکستری	۰ ۷۰۰
۳۲۸	همپای ذوالفقار	۰ ۵۰۰
۳۲۹	دربار به روایت دربار (فساد مالی اقتصادی)	۰ ۹۰۰
۳۳۰	شاهد عتیق	۰ ۷۰۰
۳۳۱	عروس آخر	۰ ۷۰۰
۳۳۲	یار قدوسیان	۰ ۵۰۰

داستان‌های انقلاب اسلامی

ردیف

عنوان

قیمت

۳۳۳

برگی از باغ

۵۰۰ تومان

۳۳۴

شریف جان، سلام

۷۵۰

تاریخ اسلام

۳۳۵

تاریخ سیاسی تشیع

۲۲۰۰ تومان

۳۳۶

چهارده قرن تلاش شیعه برای ماندن و توسعه

۳۱۰۰

مرجع

۳۳۷

یادنامه شهدای قم

۹۰۰ تومان

۳۳۸

تقویم تاریخ خراسان

۱۵۰۰

۳۳۹

کتابشناسی ۱۵ خرداد

۴۰۰

۳۴۰-۳۴۲

انقلاب اسلامی در پایان‌نامه‌های دانشگاهی جهان (دوره ۳ جلدی)

۴۴۰۰

۳۴۳

فرهنگ شعارهای انقلاب اسلامی

۲۲۰۰

۳۴۴

اسناد انقلاب اسلامی جلد اول (بیانیه‌ها، نامه‌ها... آیات عظام و مراجع تقلید)

۱۱۵۰

۳۴۵

اسناد انقلاب اسلامی جلد دوم (بیانیه‌ها، اطلاعیه‌ها... علمای شهرها)

۱۱۵۰

۳۴۶

اسناد انقلاب اسلامی جلد سوم (بیانیه‌ها، اطلاعیه‌ها... کثیرالامضاء)

۱۱۵۰

۳۴۷

اسناد انقلاب اسلامی جلد چهارم (بیانیه‌ها، اطلاعیه‌ها... مجامع مذهبی)

۱۱۵۰

۳۴۸

اسناد انقلاب اسلامی جلد پنجم (بیانیه‌ها، اطلاعیه‌ها... مراجع تقلید)

۷۰۰

۳۴۹

فراماسونرها، روتارینها و لاینزهای ایران

۲۲۰۰

۳۵۰

علمای مجاهد

۶۰۰۰

دفتر فروش / تلفن / فکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴ (پیام‌گیر شبانه‌روزی)

شماره حساب: جاری ۳۰۵۹۰۲۲۶ نزد بانک رفاه کارگران شعبه تجریش

به نام انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

کتابخانه

Fadaiyan-e Islam According to pictures

Association of Fadaiyan-e Islam was one of the most important political and religious organizations that had important activities in political history of Iran nearly a decade.

This association was the first political group in Iran that its aim was establishment of an Islamic government and accession to it. therefore, Participation in political activities for them became inevitable. Their active role in political context of Iran was begun in 1324 (1945) with murder of Ahmad Kasravi and brought to an end with martyr of them in 1334 (1955)

This book tries to introduce campaigns of Fadaiyan-e Islam by virtue of remainder pictures of them, and involves all dimensions of their lives. this book includes eight chapters; first chapter, illustrates campaigns of fadaiyan-e Islam against Ahmad Kasravi. The second and third chapters studies their cultural activities at inside and abroad of Iran. The role of the Fadaiyan-e- Islam in nationalizing of Oil industry that was begun with murder of Hafez and brought to an end with martyr of them and their relation with Islamic Revolution are illustrated in the other chapters.